ספרות עזר · דקדוק

ספר הבחור

רבנו אליהו בחור הלוי אשכנזי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ספר הבחור

רבנו אליהו בחור הלוי אשכנזי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ספר-הבחור/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

עמוד שער 5
שיר 5
דברים אחדים למהדורא בתרא 5
הקדמה 6
סימני הספר 8
חלק א 8
חלק ב 9
חלק ג 9
חלק ד 10
המאמר הראשון 11
נושא המאמר 11
עיקר א 11
עיקר ב 12
עיקר ג 13
עיקר ד 14
עיקר ה 17
עיקר ו 18
עיקר ז 20
עיקר ח 20
עיקר ט 22
עיקר י 22
עיקר יא 23
עיקר יב 24
עיקר יג 24
המאמר השני 25
נושא המאמר 25
עיקר א 25
עיקר ב 28
עיקר ג 29
עיקר ד 30
עיקר ה 31
עיקר ו 33
עיקר ז 35
עיקר ח 37
עיקר ט 40
עיקר י 40
עיקר יא 42
עיקר יב 44
עיקר יג 46
המאמר השלישי 49
נושא המאמר 49
עיקר א 49
עיקר ב 50
עיקר ג 51
עיקר ד 53
עיקר ה 53
עיקר ו 54
עיקר ז 54
עיקר ח 55
עיקר ט 56
עיקר י 56
עיקר יא 57
עיקר יב 58
עיקר יג 59
המאמר הרביעי 60
נושא המאמר 60
עיקר א 60
עיקר ב 61
עיקר ג 61
עיקר ד 62
עיקר ה 63
עיקר ו 63

עיקר ז 64
עיקר ח 64
עיקר ט 65
עיקר י 66
עיקר יא 67
עיקר יב 68
עיקר יג 68
שיר לחתימת הספר 69

עמוד שער

ספר

דקדוק אליהו הלוי

האשכנזי אשר שמו

ספר בחור הוסד שנית. טוב מהעתקה ראשונית:

עושהו האריך בו מענית. לעלויא שנה תבנית:

ודברים טובים הוסיף בו. שם בו הגהה עיונית:

בראשון היתה בו קטנית. עתה כלו חטי מנית:

נדפס באיזנא הבירה בשנת

מבריאת עולם **ש"ב** לפרט

קטון בחדש סיון

תהלה לשם

עליון

שיר

וזאת השירה אשר חברתי ברומא הבירה:

אשוע וגם אקרא לאישים. נערים עם זקני גם ישישים:

לכו אלי אלמדכם כללי. לשון קדש והם פנים חדשים:

יסוד דקדוק הלא בדוק בספרי. ליודעי דת ודין חכמי חרשים:

הלא אוציא לאור בו תעלומות. ואגידה נצורות המפרשים:

לארבעה נגידי מאמרים. אחלקהו לבאר הדרושים:

ועקרים שלש עשרה לאחד. דהיינו הם שנים וחמשים:

יהי ספרי בשם בחור מכונה. ישמח אלהים ואנשים:

דברים אחדים למהדורא בתרא

אמר אליהו הלוי האשכנזי:

בן ארבעים שנה אנכי בשלוח הזמן אותי מוויניציאה ובאתי לרומא ושם נדרשתי לאשר שאלוני בחבור הספר הזה ואשיב בו דבר כאשר עם לבבי והנה החיה יי אותי מאז זה שלשים שנה והרי אני כבן שבעים שנה ועודני היום חזק ככחי אז וככחי עתה לצאת ולבא למלחמת הדקדוק והפסוק והמסורת כי מאז נתחדשו בי דעות אחרות וסברות

חדשות אשר לפנים לא ידעתים מצורף לזה כי מאותו היום והלאה מצאתי שהנחתי קצת דברים שהיו ראויים להכתב ולא כתבתים גם כתבתי דברים הלואי ולא כתבתים נחמתי כי עשיתים ואין לתמוה על ככה כי כן נמצא לרבותינו ז"ל שאמרו דבר בילדותם וחזרו בו בזקנותם כמו שמצינו הדר ביה רבא מההיא וכן רב אשי חזר ממה שאמר במהדורא קמא והלכה כמהדורא בתרא כדאיתא בסוף פרק מי שמתו והנה כמחשבותם מחשבותי ולא טוב אנכי מאבותי לכן הסכמתי עם לבבי להדפיס הספר הזה שלישית ולהוסיף עליו ולגרוע ממנו ובזה איטיב חסדי האחרון מן הראשון לבלתי לכת אחרי הבחורים ללמדם הקדמות כוזבות וראיות בלתי צודקות וחקים לא טובים וילמדום התלמידים הבאים אחרי ונמצא שם שמים מתחלל חס ושלום ולכן בהעתקה הזאת אתקן המעוות והדורים אישר והמקלקל אכשר וארים מכשול מדרך עמי ובזה יהיה אלדים עמי ובכן אתחיל אותה ההקדמה באשר היא.

הקדמה

וזאת היא ההקדמה שחברתי ברומא:

בשנת חמשת אלפים ומאתים ושבעים ושבעה ליצירה העיר יי את רוח איש משכיל ומבין בכל מדע אדר יקר תפארת חשמן אגידיאו ירום הודו אשר בקש למצא דברי חפץ וכתוב יושר בספרי לשוננו הקדושה ולי אני עבדו צעיר המדקדקים אליהו הלוי אשכנזי קרא ואמר לי מה לך פה אליהו קום נא ועשה ספר הנותן אמרי שפר בדקדוק לשון הקדש כי כל ספרי המדקדקים אשר ראיתי אין בהם כדי למלאת חשקי ולרוות צמאי בדקדוק כי יש מהם שבא בארוכה מרבה דברים ללא הועיל לחכמה זו ויש מהם שבא בקצרה מניח דברים הצריכים לה ואתה אזור נא כגבר חלציך ובחר מן שתי הקצוות הממצע והגד נא תעלומות חכמה בדקדוק הלשון בדברים אשר לא נכתבו וראויים להכתב וחבר מהם ספר למען יזכו בו הרבים ויעמוד לנס עמים ואליו גוים ידרשו וימצאו מרגוע לנפשם:

ויהי בשמעי דבריו כי נעמו קמתי למלא חשקי ונזדרזתי למלאותו והואלתי לעשות הספר הזה קטן הכמות ורב האיכות בכללים קצרים מועילים והכרחים לכל מי שיבא ללמוד דרכי לשון הקדש מבלי שאאריך בדברים אשר כתבו המדקדקים אשר לפני וכל ספרי דקדוק מלאים מהם רק עקר כוונתי בחבור הזה לכתוב קצת כללים ודברים אשר לא קדמני אדם בהם גם קצת הדברים הטובים אשר כתבו חשובי המדקדקים במקומות מפוזרים בספריהם אחת הנה ואחת הנה זער שם זער שם ואני אקבצם ואבארם ואעשה מהם כללים ועקרים יקל זכרונם על התלמידים, וזה לך האות בכל מקום שאבאר ואחדש

איזה דבר מלבי תמצא תבנית יד נוגעת על שפתו מבחוץ מראה באצבע לאמור כזה ראה וחדש יחדש לך דבר מה:

והכלל זה יהיה משפט הספר ומעשהו, מכל אשר יצא מחוק ומשפט הדקדוק אשמר, ולא יהיו דברי אלה רק על סתם ההלכה לאמור הדין הוא ככה. **ואם נמצא מלה אחת או שתים המשנות סדר ההלכה ויוצאות מן הכלל לא אשים עליה לב ובפרט המלות אשר קראו להם המדקדקים זרות או מורכבות וכבר התחלתי לחבר ספר אחד קטן, וטרם הבראו נקרא שמו ספר ההרכבה ובו יהיו מבוארים כל עניני הזרים והמורכבים באר היטב, ואין לי בהם עסק בזה הספר**, וכל זה כדי שלא להרבות כמותו פן יראה הרואה אותו וימאסהו בהביטו אל מראהו ואל גובה קומתו.

לכן כשאביא דמיון מה מהפסוק לא ארבה עליו רעים רק על פי עד אחד או שנים יקום דבר.

אכן על כל פסוק ופסוק ארשם בגליון שם הספר אשר הפסוק ההוא בא בו.

ולא זו בלבד אעשה לך כי אף מספר הפרק אשר יבא בו הפסוק ההוא ארשום על סדר הפרקים אשר סדרו הנוצרים בכל ארבע ועשרים ספרים, וקראו להם בלשונם קפיטולוש, כי ראיתי בהם צורך ותועלת גדול למעיין בכל ספר אשר ימצא שם ראיית פסוק, כי לפעמים אף אם ידע האדם באיזה מכ"ד ספרים בא הפסוק ההוא הנה יום או יומים יעמוד וילאה למצא פתח שער מקומו איו, והאמת כי כבר חלקו בעלי המסרת כל ספר וספר כמובן לחלקים וקראו לכל חלק וחלק סדר.

וזולת מה שחלקו חמשה חומשי תורה לנ"ב פרשיות, חלקום עוד לסדרים, ואמרו; ספר בראשית פרשיותיו י"ב, וסדריו מ"ג. ספר שמות פרשיותיו י"א, וסדריו כ"ט. וכן כלם.

וכן חלקו שאר ספרי העשרים וארבע לסדרים.

כמו ספר יהושע סדריו ל"ד, ירמיה סדרי ל"א, וכן כלם, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו.

ומאז שהייתי לאיש תמהתי למה לא נתנו כן בישראל לרשום בראש כל סדר וסדר על דרך **א ב ג ד ה ו** וכולי, כאשר סדרום בעלי המסרת.

והנה ידוע תדע כי הנוצרים חלקו ספר שמואל וספר מלכים וספר דברי הימים כל אחד ואחד לשני חלקים לכן בכל מקום שתמצא כתובה במורה מקום שמואל עם אות הבית למעלה כזה שמואל ב' רוצה לומר שמואל שני, והוא מן ויהי אחרי מות שאול והלאה, וכן מלכים עם אות הבי"ת למעלה כזה מלכים ב' רוצה לומר מלכים שני, והוא מן ויפשע מואב והלאה, וכן דברי הימים עם אות הבי"ת למעלה כזה ד"ה ב' רוצה לומר דברי הימים שני, והוא מן ויתחזק שלמה והלאה.

והנה חלקתי עצמות הספר הזה לארבעה מאמרים, דהיינו שנים בפעלים ושנים בשמות, וחלקתי כל מאמר לשלש עשרה עקרים על שם שלש עשרה עקרי דת אמונתינו הקדושה, נמצא לארבעה המאמרים האלה חמשים ושנים עקרים סימן להם אליה"ו.
ועוד חלקתי כל עקר לחלקים קטנים וציינתים על דרך **א ב ג ד ה ו** וכולי, והתועלת בזה הוא מפורסם ואין צריך לכתבו.
והנה קראתי שם הספר הזה:
ספר הבחור. וזה לשלש סבות, האחת בהיות הספר הזה בחור וטוב וכלו סולת ואין בו פסולת.
השנית בעבור היותו מחובר אל כל בחור ללמוד בו בימי בחרותו, וייטב לבו האחריתו.
השלישית בעבור היותו שם כנויי משונה ובשם בחור מכונה:
ועל זה אמרתי בשירי:
אַחִים וְגַם רֵעִים, שִׁמְעוּ דְבָרַי עִם.
סֵפֶר מְאֹד נָעִים, הֱיוֹם יְלֻדְתִּיהוּ:
יַעַן לְכָל בָחוּר, הוּא טוֹב וְגַם בָחוּר.
וַאֲנִי שְׁמִי בָחוּר, בָחוּר קְרָאתִיהוּ:
נשלמה ההקדמה

סימני הספר

חלק א

המאמר הראשון

בביאור גזרת הפעלים ונחלק לשלש עשרה עקרים:

העיקר הראשון. בחלוקת כל שרשי הלשון לשמונה חלקים:

העיקר השני. בביאור ההבדלים אשר בין כל אחת ואחת משמנה החלוקים הנזכרים:

העיקר השלישי. בביאור שלש השמות המונחים לשלש האותיות השרשיות, ו. בביאור גדר הפעלים השלמים ושאינן שלמים:

העיקר הרביעי. בביאור ששה הזמנים הנקראים פעולות, ואבארם שתים, ואתחיל בעברים ובעתידים:

העיקר החמישי. בביאור הבנוניים הפעולים:

העיקר השישי. בביאור המקור והצוויי:

העיקר השביעי. אתחיל בו לבאר הוראות הבנינים, ותבואר בו הוראת בנין הקל לבדו:

העיקר השמיני. בביאור הוראת בנין נפעל:

העיקר התשיעי. בביאור הוראת בנין פעל הדגוש:
העיקר העשירי. בביאור הוראת בנין פעל:
העיקר האחד עשר. בביאור הוראת בנין הפעיל:
העיקר השנים עשר. בביאור הוראת בנין הפעל:
העיקר השלש עשרה. בביאור הוראת בנין התפעל:

חלק ב

המאמר השני

בביאור ההבדלים אשר בין כל בנין ובנין מצד הנקודות ואבארם גם כן שנים שנים:
העיקר הראשון. בביאור נקודת הקל והנפעל מהשלמים וסימניהם:
העיקר השני. בביאור נקודת פָּעֲל פָּעֳל מהשלמים וסימניהם:
העיקר השלישי. בביאור נקודת הפעיל וְהָפְעֲל מהשלמים וסימניהם:
העיקר הרביעי. בביאור נקודת בנין התפעל מהשלמים וסימניו:
העיקר החמשי. בביאור גזרת חסרי הפ"א נו"ן כמו נגש:
העיקר הששי. בביאור גזרת נחי פא אל"ף ויו"ד כמו אמר. ישב:
העיקר השביעי. בביאור נקודות בנין הקל והנפעל מגזרת נחי עי"ן כמו קום:
העיקר השמיני. להוכיח שבנין פִּעֵל הדגוש שבגזרה זו הוא הבנין אשר קראו לו קצת המדקדקים מרובע ובביאור ההפעיל וההתפעל:
העיקר התשיעי. בביאור נקודת גזרת נחי למ"ד אל"ף כמו קָרָא:
העיקר העשירי. בביאור נקודת גזרת נחי למ"ד ה"א כמו גָּלָה:
העיקר האחד עשר. בביאור נקודת בנין הקל והנפעל מגזרת הכפולים:
העיקר השנים עשר. בביאור חמשה הבנינים האחרים מגזרת הכפולים:
העיקר השלש עשרה. בביאור קצת כללים מהגזרות המורכבות:

חלק ג

המאמר השלישי

בביאור משקלי השמות מהשלמים וגם הוא נחלק לשלש עשרה עקרים:
העיקר הראשון. בביאור מה היא הכוונה במלת משקל ואיך שוקלין את השמות:
העיקר השני. בביאור סבת השתנות נקודות השמות ואיזה הם הנקודות המשתנות ולאיזה נקודות הם משתנות:
העיקר השלישי. בביאור משקלי השמות שהם בסגול:
העיקר הרביעי. בביאור משקלי השמות שתנועתם הראשונה חולם:
העיקר החמשי. בביאור משקלי השמות שאר הנקודות בכלל:

העיקר הששי. בביאור הקדמה אחת לכנויי השמות:
העיקר השביעי. בביאור הכנויים והאותיות הם המשמשות בכנויים:
העיקר השמיני. בביאור משקלי השמות הנקביים הבאים עם ה"א הנקבה:
העיקר התשיעי. בביאור הרבוי משמות הנקביים:
העיקר העשירי. בביאור השמות הנקביים הבאים בלשון יחידה עם תי"ו בסוף:
עקר האחד עשר. בביאור כנויי השמות הנקביים אשר סופם ה"א או תי"ו ו. בביאור ההפרש שביניהם:
העיקר השנים עשר. בביאור השמות אשר בהם תוספת ה"א או אל"ף או מ"ם בראש או בסוף:
העיקר השלש עשרה. בביאור השמות אשר בהם תוספת נו"ן או תי"ו או יו"ד בראש או בסוף:

חלק ד

המאמר הרביעי

בביאור משקלי השמות שאינן שלמים ונחלק גם הוא לשלש עשרה עקרים:
העיקר הראשון. בביאור שמות חסרי פ"א נו"ן:
העיקר השני. בביאור שמות נחי פא אל"ף או יו"ד:
העיקר השלישי. בביאור שמות נחי העי"ן הבאים בתוספת אות:
העיקר הרביעי. בביאור שמות נחי העי"ן הבאים בלי תוספת אות:
העיקר החמישי. בביאור נחי למד אל"ף:
העיקר הששי. בביאור שמות נחי למ"ד ה"א:
העיקר השביעי. בביאור השמות נחי למד ה"א הבאים בתוספת מם בראש ובתי"ו בסוף:
העיקר השמיני. בביאור שמות נחי למד הא הבאים בלי תוספת אות בראש והם בהא הנקבה:
העיקר התשיעי. בביאור שמות נח למד ה"א הבאים עם הא שרשית בסוף:
העיקר העשירי. בביאור שמות נחי למ"ד הא של שתי אותיות:
העיקר האחד עשר. בביאור שמות מגזרת הכפולים הבאים בחסרון אות:
העיקר השנים עשר. בביאור שמות מ מהכפולים הבאים בתוספת מ"ם או תי"ו בראש:
העיקר השלש עשרה. בביאור שמות של ארבע או חמש אותיות:
סליקו הסימנים. ובשם שוכן מעונים:
אתחיל הספר. הנותן אמרי שפר:

סליק סליק
סליק

המאמר הראשון

נושא המאמר

בביאור גזרת הפעלים ונחלק לשלש עשרה עקרים:

עיקר א

העקר הראשון. בחלוקת שרשי לשון הקדש לשמונה חלקים:

א. דע כי כל שרשי לשון הקדש נחלקים לשני מיני פעלים, וכל פעל לששה גזרות, וכל גזרה לשבעה בנינים, וכל בנין לששה זמנים:

וכל זמן לשני מינים, וכל מין לשני מספרים, וכל מספר לשלשה גופים, ולכל גוף דבור מיוחד. ועתה אבאר כל אחד ואחד:

ב. השני פעלים האחד עוֹמֵד, והאחד יוֹצֵא.

הָעוֹמֵד. כמו, הָלַך. עָמַד. יָשַׁב. ודומיהם. שהפעולה עומדת בגוף הפועל ולא תצא ממנו לזולתו.

והיוצא. כמו, שָׁמַר. פָּקַד. הָרַג. ודומיהם, שהפעולה יוצאת ממנו לזולתו, ובהרבה דברים נבדלים הפעלים העומדים מהיוצאים כמו שיתבאר בקצורי זה:

ג. וששה הַגְזָרות הם שְׁלֵמִים, חֲסֵרִים, וכְפוּלִים.

ושלשה מיני נָחִים, והֵם נַחֵי אות ראשונה, נחי אות שניה, נחי אות שלישית, הרי ששה גְזָרות:

ויש עוד שאר גְזָרות כמו נַחֵי הַקְצָוות. וַחֲסַרֵי הַקְצָוות. ומְרוּבָעִים. ודומיהם, אבל כלם מוּרְכָבִים ויוצאים מאלה הששה כמו שיתבאר:

ד. ושבעה הבנינים מהם שלשה פוֹעֲלִים נקראים אבות. ושלשה פְעוּלִים נקראים תּוֹלְדות:

ואחד מהבנינים אב וְתוֹלְדָה. דהיינו; מצד אחד הוא פועל ומצד אחד הוא פָּעוּל. כמו שיתבאר:

הַפּוֹעֲלִים, הם; קַל. וּפִעֵל. וְהִפְעִיל:

וְהַפְעוּלִים הם; נִפְעַל. וּפֻעַל. וְהֻפְעַל.

וְהַפּוּעֵל וְהַפְעוּל. הוא נקרא הִתְפַּעֵל:

ה. ולאומר שנמצא עוד בנין הנקרא מְרוּבָע. כמו; שׁוֹפֵט שׁוֹפָטְתָּ וכולי. אֶשְׁיב בגזרת נַחֵי הָעַי"ן במאמר שני עקר שמיני, ושם אוכיח בראיות ברורות וצוֹדְקוֹת שאינו ראוי להקרא בְנִין בפני עצמו:

ו. וששה זְמַנִּים, הם ששה פעולות. עָבַר. בֵּינוֹנִי. פָּעוּל. מָקוֹר. צִוּוּי. עָתִיד:
ושני הַמִּינִים הם הזכר והנקבה:
ושני הַמִּסְפָּרִים הם היחיד והרבים:
ושלשה גופִים הם; הַנִּסְתָּר, וְהַנּוֹכַח, וְהַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ:
וְהַדִּבּוּר הַמְיוּחָד לכל אחד הוא בנקודתו או בתוספת אות אחת או שתים על שלש האותיות השרשיות כגון אותיות תהימו"ן בסוף העברים, ואותיות אֵיתָ"ן בראש העתידים:

עיקר ב

העקר השני. בביאור ההבדלים אשר בין כל אחת ואחת מן שמנה החלוקות הנזכרות:
א. **דע** אף שאמרתי שבכל גזרה שבעה בְּנְיָנִים זה אינו אלא לחלק הַפְּעָלִים היוצאים אבל חלק הפעלים העומדים אין לו רק שלשה בנינים הַפּוֹעֲלִים, כי הבנינים הַפְּעוּלִים אינם צריכים להם כי הם עצמם פְּעוּלִים כאשר רמזתי כבר בסימן ב' ומעטים נמצאים שיבאו בבנין נפעל וְהִתְפָּעֵל כמו שיתבאר בעקר שמיני:
ב. ואשר אמרתי כי לכל בְּנְיָן ששה זמנים זה אינו אלא לשלשה בניני הפועלים כי בארבעה האחרים לא שייך הַפָּעוּל בעבור שהם עצמם פְּעוּלִים גם בקצתם לא שייך הצווי כאשר יתבאר בכל אחד מהם:
ג. ואשר אמרתי כי לכל זמן שני מינים זה צודק בכל הזמנים חוץ מן הַמָּקוֹר שלא שייך בו מין כלל כי הוא שוה לכל ונקרא מקור כי ממנו נובעות כל הפעולות שיתבאר עוד.
ואשר אמרתי כי לכל מין שְׁנֵי מִסְפָּרִים גם זה צודק בְּכֻלָּם חוץ מהמקור:
ד. ואשר אמרתי כי לכל מספר שלשה גופים, זה אינו אלא בְּעָבַר וּבֶעָתִיד. אבל שאר הזמנים אין להם רק גוף אחד, כי אין לַבֵּינוֹנִי וְלַפָּעוּל רק גוף הנסתר.
ואם תרצה לשמש בהם בשאר הגופים צריך להוסיף מלת כנוי הַנּוֹכַח עם הַנּוֹכַח.
ומלת כנוי הַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ עם הַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ. כמו; אַתָּה פּוֹקֵד. אֲנִי פּוֹקֵד. אַתֶּם פּוֹקְדִים. אֲנַחְנוּ פּוֹקְדִים. אַתְּ פּוֹקֶדֶת. אַתֶּן פּוֹקְדוֹת. וכן בפעול.
ואין לצווי רק גוף הַנּוֹכַח, ואין לדבר בו בשאר הגופים, כי אין מצווין אלא לנוכח:
ה. ואשר אמרתי כי לכל גוף דבור מיוחד זה אינו אלא לנוכח ולנסתר, אבל דבור המדבר בעדו, הוא שוה לזכר ולנקבה בכל הפעלים ובכל הכנויים, כמו; אֲנִי. אֲנַחְנוּ. וכן כָּל נִי וְנוּ שבכנויים.
אבל מלת הנסתרים השוה לזכרים ולנקבות אינה אלא בעבר לבדו כמו פָּקְדוּ.
והכלל כי כל דבור האדם נחלק לארבעה חלקים. לְיָחִיד. וּלְרַבִּים. לִיְחִידָה. וּלְרַבּוֹת.

ולכל אחד מאלו שלשה דבורים נוכח. נסתר. מדבר. והיה צריך אם כן להיות בכל זמן שלשה לרבים. שלשה לנקבה יחידה. שלשה לרבות. ולפי שבעבר נשתוו שלשה לזכרים ולנקבות כמו שיבא, על כן נשארו בו תשעה דבורים:

ו. וכן בעתיד היו ראויים להיות שנים עשר דבורים, ולפי שנשתוו גם כן בו שני גופי המדברים בעדם, לא נשארו בו רק עשרה דבורים, ואף כי דבור הנסתרות והנמצאות באו באופן אחד, כי מלת תִּפְקְדֶנָּה משרתת לשניהם, מכל מקום אינו נקרא שוה, לשתי סבות:

האחת כי כל שָׁוֶה שהזכרתי, רוצה לומר שוה לזכר ולנקבה, וזה אינו כן:

והשנית שאין הוראתו שוה כי האחת לנסתרות, והשנית לנמצאות, וכן אף כי נעשה שני דבורים מן תִּפְקוֹד, לא נקרא שוה, כי האחת לנוכח, והשנית לנסתרת, ואין לועזין זה כזה, לכך לא נקרא שוה:

עיקר ג

העקר השלישי. בביאור שלש השמות המונחים לשלש אותיות השרשיות, ובביאור גדר הפעלים השלמים ושאינן שלמים:

א. עד הנה דברתי על הַגְּזֵרוֹת והבנינים ופעולותיהם בכלל:

ועתה אדבר עליהם בפרט, וקודם כל דבר צריך שתדע כי לכל פעל לשון העברי, בין שהוא מהשלמים או משאינן שלמים יש לו שלש אותיות שרשיות, וכבר הסכימו המדקדקים לשקול כל שרש על משקל פעל, וקראו לאות ראשון של כל שרש פ"א, ולשנית ע"ן, ולשלישית למ"ד.

וכל שרש שתחסר או תנוח בו אחת משלש אותיותיו השרשיות קראו לו חֲסֵרֵי פֵּ"א, או נַחֵי פֵּ"א, או עַיִ"ן, או לַמַּ"ד.

ובמאמר שני בעקר ששי בסימן ו' אבאר ההפרש שבין הַחֲסֵרִים ובין הַנָּחִים:

ב. לכן זכור נא בכל מקום שתמצא כתוב פ"א הפעל, או ע"ן הפעל, או למ"ד הפעל, בפעלים או בשמות, רוצה לומר אות ראשונה או שנייה או שלישית, ועוד אדבר מזה במשקלי השמות בתחילת מאמר שלישי:

ג. ודע כי כל פעל הנקרא השלמים הוא אשר אין בו אחת מאותיות אֶהָוִ"י, וגם אין בו נו"ן בראש, וגם אין שתי אותיות אחרונות דומות, כי אז לא תחסר אחת משלש אותיות השרשיות לעולם, לכך נקרא שָׁלֵם.

ופעל שיש בו נון בראש נקרא מגזרת הַחֲסֵרִים, כאשר יתבאר בגזרתו, ופעל שיש בו אחת מאותיות אֶהָוִי ההוא, נקרא מגזרת הנחים, והנני אבאר דרך חנייתם:

ד. האל"ף תנוח בראש או בסוף הפעלים, כמו; מן אָכַל. תאמר אוֹכַל. יֹאכַל תֹּאכַל. ובסוף כמו; קָרָא. קָרָאתָ. וכולי, אבל באמצע לא תנוח כמו שָׁאַג. שָׁאַל. ודומיהם:

הה"א לא תנוח רק בסוף הפעל כמו; גָּלָה. עָשָׂה. ודומיהם. ובראש ובאמצע לא תנוח כמו; הרג. בהל. ודומיהם.

הוי"ו לא תנוח רק באמצע, כמו; קום. שוב. ודומיהם, אבל בראש או בסוף לא נמצא וי"ו שרשית.

היו"ד לא תנוח רק בראש כמו; מן ידע. נאמר אֵדַע יֵדַע. אֵשֵׁב יֵשֵׁב.

הצירי מורה על היו"ד, ובאמצע לא תבא יו"ד נחה בפעלים לפי דעת קצת, ובסוף לא תבא שרשית לעולם לפי דעת הכל:

ה. וּפָעַל שיש בו שתי אותיות שרשיות דומות בסוף נקרא מגזרת הכפולים כמו סָבַב. תָּמַם.

ומעטים נמצאים שתהיינה שתי אותיות הראשונות דומות, והם הולכים על דרך השלמים כמו; מן דָּדָה. נאמר אָדְדָה (ישעיהו לח טו). ומן שָׁשָׂה. וְשִׁשִּׁיתֶם אֶת הָאַיְפָה (יחזקאל מה יג). וכמעט אין עוד בפעלים, ויותר נמצאים בשמות, כמו; דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב (במדבר כד יז). וּמָשׁוֹחַ בַּשָּׂשָׂר (ירמיהו כב יד). בְּבָבַת עֵינוֹ (זכריה ב יב). ודומיהם מעטים:

ו. ופעלים שיהיו בהם הפ"א והלמ"ד דומות אין גם אחד בשלמים, ומלת יְעַלְעוּ דָם (איוב לט ל), אֵין שָׁרְשׁוֹ עָלַע, כאשר אבאר בספר הֶהֳרָכָה. אבל בשרשים שאינן שלמים, נמצא. הָיָה. וְנָתַן. וזולתם מעטים, ויותר נמצאים בשמות, ובפרט עם השי"ן כמו; שָׁמֵשׁ. שָׂרֵשׁ. שָׁלֵשׁ:

עיקר ד

העקר הרביעי. אתחיל בו לבאר ו' הזמנים הנקראים פְּעוּלוֹת, ואבארם שתים שתים, ואתחיל בָּעָבָרִים וּבַעֲתִידִים:

א. דע כי הֶעָבָר וְהֶעָתִיד הם עקרי כל הפעולות, ובהם יוכל אדם להסתפק ולדבר בם במקום כל שאר הפעולות, וכן דרך המקרא להשתמש בהם במקום בינוני מקור וצווי, כאשר יתבאר:

ב. והאותיות המשמשות בעברים להורות על גופי הנדברים, הם אותיות תְּהִימוּ"ן ולעולם בסוף.

והמשמשים בעתידים הם אותיות אֵיתָ"ן, ולעולם בראש, אמנם אין צריך להאריך בדרך שמושן, כי תראה בלוח הבנינים אשר אחבר אם ירצה אי"ה:

ג. ודע כי עוד שלש אותיות ישמשו בראש העברים, וסימנם שָׂוֶה, ועוד אדבר בם בפרק הַשִּׁמּוּשִׁים.
והעקרית היא הוי"ו, ושמושה בשני פנים.
האחת נקראת וי"ו הַחִבּוּר, והיא המחברת פעל לפעל או שם לשם וכולי, כמו שיתבאר בפרק הנזכר.
והשנית נקראת וי"ו הַהִפּוּךְ, והיא המפכת עברים לעתידים, ועתידים לעברים, כמו שאבאר פה:
ד. דע, כשתרצה להפך עבר לעתיד תשים וי"ו שואית בראשו.
כמו; מן שמר וְשָׁמַר יְהוָֹה (דברים ז יב), שהוא כמו; וְיִשְׁמוֹר. וכן; וְשָׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות לא טז), הוא כמו; וְיִשְׁמְרוּ.
ותמיד היא נקודה בשוא, זולת המבטלים המהפכים אותה לשורק, או לפתח, או לחירק, כאשר יתבאר בפרק הנזכר:
ה. ואם תאמר במה אדע אי זה וי"ו החבור או וי"ו ההפוך?
דע, כשאין לפניה פעל עבר אַחֵר אז היא וי"ו הפוך, ואם לא אז היא וי"ו החבור, ופסוק אחד סימן, מִי פָּעַל וְעָשָׂה (ישעיהו מא ד), והמשכיל יבין, וכן שני הווין של וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר (ישעיהו ו ג), הן שתיהן ווי ההפוך לפי שכתוב לפניהן וָאֶרְאֶה אֶת יְהוָֹה, שהיא פעל עבר בעבור הוי"ו הקמוצה שבראה:
ו. ואם ישאל שואל והלא יְכַסֶּה וְיעוֹפֵף אשר לפניהם הם עתידים, נשיב כי דרך המקרא לשים עתיד במקום עבר במקומו שהוא מדבר בדבר הרגיל להיות תמיד. כמו; וְאֵיד יַעֲלֶה (בראשית ב ו). עַל פִּי יְהוָֹה יַחֲנוּ (במדבר ט כ), וכל אותה הפרשה:
ז. ודע כי דרך המקרא לדבר בלשון עבר במקום עתיד, וזה לרוב בדברי נבואה, כי הדבר ברור לפני המקום כאלו נעשה כבר.
ובתלים משלי איוב הוא להפך, כי רוב העתידים הנמצאים בהם, הם במקום עברים, וכן בשירת הים ובפרשת האזינו, אבל בספור דברי מעשה לא נמצאים כאלה רק מעט מזער:
ח. ודע כי יש למלות הנוכח והמדבר בעדו ליחיד סימן אחד להכיר וי"ו החבור מוי"ו ההפוך, וזה כשהם עם וי"ו החבור הם בטעם מלעיל על הרוב, כמו שדינם תמיד זולת וי"ו, כמו; וְאַכַלְתִּי חַטַּאת הַיּוֹם (ויקרא י יט). וְדִבַּרְתִּי עַל הַנְּבִיאִים (הושע יב יא). הם עברים שהטעם מלעיל, אבל עם וי"ו ההפוך ישובו בטעם מלרע על הרוב כמו; וְשָׁמַרְתָּ (אֶת) כָּל חֻקָּיו (שמות טו כו). וְדִבַּרְתִּי מִשְׁפָּטַי (ירמיהו א טז), וכן בכל הבנינים מכל הגזרות, חוץ

מנחי למ"ד אל"ף או ה"א, שהם תמיד מלעיל עם הוי"ו וזולתה, כמו; וְקָרָאתָ. וּמָצָאתָ. וּבָנִיתָ ופנית ודומיהם.

וכלל אחד אתן לך בכל תשע גופי העבר לדעת איזו היא מלעיל או מלרע:

ט. דע כי חמשה מהם תמיד מלרע עם הוי"ו וזולתה, והם; פָּקַד. פָּקְדוּ. פָּקְדָה. פָּקַדְתֶּם. פְּקַדְתֶּן. ושנים תמיד מלעיל עם הוי"ו וזולתה, והם; פָּקַדְנוּ. וּפָקַדְתְּ. ושנים מהם זולת הוי"ו הם תמיד מלעיל. ועם הוי"ו לפעמים מלעיל, ולפעמים מלרע, והם; פָּקַדְתִּי. פָּקַדְתָּ. כמו שכתבתי.

וכלל זה כולל בכל הבנינים מִגְּזֵרַת הַשְּׁלֵמִים חוץ מהנסתרים והנסתרות מבנין הפעיל, הם על הרוב מלעיל כמו שיתבאר:

י. ודע כי שלשה גופים הנסתרים שהם; פָּקַד. פָּקְדוּ. פָּקְדָה. יש להם דין מיוחד, וזה בהסמכם למלה זערה, או למלה שהיא מלעיל, ישובו גם הם מלעיל, כמו; קָרָא לַיְלָה (בראשית א ה). וְשָׁאַל לוֹ (במדבר כז כא). וְקָרְאוּ לוֹ (דברים כה ח). בָּגְדוּ בָהּ (איכה א ב). ודומיהם:

יא. ודע כי בעתידים יש סימן אחר להכיר החבור וי"ו החבור מן וי"ו ההפוך וזה שוי"ו החבור היא נקודה בשוא, כמו שרמזתי לעיל בסימן ד', אבל וי"ו ההפוך דינה להיות נקודה בפתח ודגש אחריה, כמו; וַיֹּאמֶר. וַתֹּאמֶר. וַנֹּאמֶר, והאל"ף לפי שאינה מקבלת הדגש הבא עליה הוי"ו קמוצה, וכל זה יתבאר היטב בפרק הנ"ל אי"ה:

יב. הנה ידוע תדע כי בלשנות הגוים שלשה מיני עבר והם; עבר נשלם, ועבר בלתי נשלם, ועבר שכבר נשלם.

אכן בלשון הקדש יבאו שלשתם באופן אחר, ולפי הענין יבואר כל אחד ואחד באחד משלשה האופנים האלו, והנני אתן לך דמיון ממלת פקד הנמצא במקרא על שלש הפנים. פָּקַד עָוֹנֵךְ בַּת אֱדוֹם (איכה ד כב). הוא עבר נשלם, בלשון אשכנז ער האט גידוכט. ובלשון לעז ויסיטו.

וַיְהוָה פָּקַד אֶת שָׂרָה (בראשית כא א) הוא עבר בלתי נשלם, הרי הוא כמו היה פוקד, בלשון אשכנז ער ראכטע, ובלשון לעז ויסיטאווה. אבל לפי פירוש רש"י ז"ל הוא עבר שכבר נשלם עיין שם.

כִּי פָקַד יְהוָה אֶת עַמּוֹ (רות א ו), הוא עבר שכבר נשלם, שהרי הוא כמו כבר פקד, בלשון אשכנז ער האטע געדאכט. ובלשון לעז אויאה ויסיטאמו.

וכן הוי"ו המתהפכת העתיד לעבר, היא מהפכתו לעבר בלתי נשלם על הרוב, כמו; וַיֹּאמֶר. וַיְדַבֵּר. שהם מבוארים כמו; הָיָה אוֹמֵר. הָיָה מְדַבֵּר, בלשון אשכנז: ער זאגטע. ער

רעדיטע. זולת בקצת מקומות כאשר יקדם לו עבר הנשלם אז גם כן הוא כמוהו, והמשל כִּי מְעַט אֲשֶׁר הָיָה לְךָ לְפָנַי וַיִּפְרֹץ לָרֹב וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֹתָךְ (בראשית ל ל). הנה הם כמו פָּרַץ וּבֵרַךְ בעבור מלת הָיָה שלפניהם:

יג. אמנם דע שאין כח בוי"ו להפך העתיד לעבר שכבר נשלם, כי אם במקומות מעטים מאד, כמו; וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת-יַעֲקֹב [וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל-אָבִיו וְאֶל-אִמּוֹ] וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם (בראשית כח ז). שהם כמו כבר שָׁלַח [שמע] וכבר הָלַךְ, כמו שפירש רש"י ז"ל עיין שם:

עיקר ה

העקר החמשי. בביאור הבינוניים והפעולים:

א. **דע** כי הפעולה שנעשת עתה בזמן הֹוֶה נקראת פעולת הבינוני, ומורכב מן העבר והעתיד, והמשל כשתאמר ראובן אוֹכֵל, משמע שכבר התחיל לֶאֱכוֹל, ועדין יֹאכַל, והנה אין ללשון הקדש פעל מיוחד המורה על זמן הבינוני הזה, כי מה שקוראים אנחנו בינוני הוא נקרא לפי האמת שֵׁם הַפּוֹעֵל והוא בדמות תואר:

ב. אכן יש הפרש ביניהם כי שֵׁם הַפּוֹעֵל שהוא הבינוני לא יצדק לומר רק על אדם בזמן עשיית הפעולה ההיא ושם התואר יצדק לומר על אדם שיש בו התואר ההוא אפילו בזמן שאינו עושה הפעולה, והמשל מִן גּוֹנֵב, וְגַנָּב, הנה גּוֹנֵב נאמר על איש בשעה שהוא גּוֹנֵב, אבל גַּנָּב הוא שם תואר על איש שדרכו לִגְנוֹב, ואפילו בשעה שהוא יָשֵׁן נקרא גַּנָּב, וזה מה שפירש רש"י ז"ל על וְאִם מָאֵן אַתָּה לְשַׁלְּחַ (שמות ט ב) עיין שם:

ג. והפעול גם הוא נקרא בינוני כי פעולתו עשויה בזמן הֹוֶה, והוא מורכב מעבר ומבינוני, והמשל כשתאמר הַבַּיִת בָּנוּי, משמע שכבר נִבְנָה וַעֲדַיִן הוּא קַיָּים, וזהו ההפרש שבינו ובין נפעל עבר, כשתאמר הבית נִבְנָה, אפשר שעתה הוא נֶהֱרַס או נִשְׂרַף, והנה הפעול גם הוא כדמות שם תואר, וההפרש שבינו ובין התואר הוא ההפרש שבין הבינוני והתואר כמו שכתבתי:

ד. ולפעמים משמשים שמות התוארים עצמם במקום בֵּינוֹנִי ופָעוּל וזה דָּוְקָא בפעלים העומדים, והכלל כל אותם שנמצא בהם תואר לא יבוא בהם בינוני ופעול, אך יבוא התואר במקום שניהם, והמשל; חָכָם. גִּבּוֹר. גָּדוֹל. זָקֵן. ודומיהם, אין צריך לומר לא חוֹכֵם. ולא חַכּוּם. ולא גּוֹבֵר. ולא גָּבוּר. לא גּוֹדֵל. ולא גָּדוּל. לא זוֹקֵן. ולא זָקוּן. אבל אותן פעלים שאין בהם תּוֹאַר יבוא בהן הבינוני, אבל לא הפעול, כמו; עוֹמֵד. יוֹשֵׁב. הוֹלֵךְ. שׁוֹכֵב. ודומיהם, אין צריך לומר, עָמוּד. יָשׁוּב. הָלוּךְ. שָׁכוּב. כי [דפו"ר: העומד הוא העמוד. והיושב הוא הישוב ו] הבינוני עומד במקום שניהם.

ולפי שהבינונים, והפעלים הם כדמות שמות לפיכך ישמשו בהם אותיות מש"ה וכל"ב המשמשות בשמות כמו שיתבאר בפרק השמושים.

ה. [דפו"ר: והנה אתן לך קצת כללים תכיר בהם מתי הם במקום בינוני (בלשון אשכנז דיא געגען וועדטיגע לייט). או במקום תואר (בלשון אשכנז דאט איטל וואדט). וזה כשתמצא בהם לשמוש אחת מאותיות בכל"ם אז הם תוארים ולא בינונים כמו אֲחִיתֹפֶל בַּקּוֹשְׁרִים (שמואל ב טו לא) כַּנּוֹשֶׂה כַּאֲשֶׁר נִשָּׂה בוֹ (ישעיהו כד ב) לְעוֹשֵׂה אוֹרִים (תהלים קלו ז) מְשׂוֹמְרִים לַבֹּקֶר (תהלים קל ו) ודומיהם. כולם תוארים כי ארבעה אותיות אלו לא ישמשו בפעלים רק במקור לפי שגם הוא כדמות שם. וכן קוראים לו קצת המדקדקים שם הפועל. אבל כשישמשו בבינונים אותיות שו"ה המשמשים גם כן בעברים ובעתידים. אז אפשר שהם בינונים או תוארים.]

והנה לפי כוונת הענין יוכל אדם להבין באיזה מקום הם במקום בינוני, או במקום תואר, כגון; הֲשׁוֹמֵר אָחִי אָנֹכִי (בראשית ד ט) הוא תואר בלשון אשכנז אב היטער. הֲשׁוֹמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם (תהלים קמו ו) בלשון אשכנז דער דא הוט, וכן כולם.

[דפו"ר: תוכל להכירם קצת בסימנים אחרים שאתן לך עתה. וזה שצריך שתדע כי הפעולות לא יסמכו. ולא יבא סמיכות עליהם, ולכן כשתמצא הבינונים והפעלים בסמיכות כמו. רוֹעֵה צֹאן (בראשית ד ב). שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת (במדבר ג כח). גְּאוּלֵי יָיְ (תהלים קז ב). ודומיהם הם תוארים, ולא בינונים ועוד סימן אחר. דע כי כל בינוני שאחריו מלת, את. ודאי הוא בינוני, ולא תואר, כמו כֹּה אָמַר יְהוָה [...] עַל הָרֹעִים הָרֹעִים אֶת [עַמִּי] (ירמיהו כג ב) הראשון הוא תואר כי אינו סמוך, והשני הוא בינוני ובכלל זה, אוֹתוֹ. אוֹתָךְ. אוֹתִי. אוֹתָם. וכל הכנויים המורים על הפעול: גם כשיסמכו אל כנויי הנוכח. והמדבר בעדו כמו אָנֹכִי הוֹלֵךְ (בראשית כה לב). אֲשֶׁר אַתָּה עוֹשֶׂה לָעָם (שמות יח יד). אֲנַחְנוּ עוֹשִׂים (מלכים ב ז ט). אַתֶּם עוֹשִׂים (ירמיהו מד ז) כולם בינונים ולא תוארים, כי כשם שלא תוכל לומר אַתָּה פָּקַד. אָנֹכִי פקד, כן לא תוכל לומר אַתָּה פּוֹקֵד. אנכי פוקד מְצַד תואר אלא מצד בינוני, ויש לנו עוד סימנים טובים ודי כעת באלה שכתבנו:]

עיקר ו

העקר הששי. בביאור המקור והצווי:

א. דע כי האותיות המשמשות במקורים הם בְּכָלַ"ם ואין צריך לומר גם הוי"ו עמהם כי כן שמושה על כל הפעולות והשמות והמלות זולת על מלת או, ועל מלת אֲבָל, ועל תיבת אֲשֶׁר ראשה ה"א הַתֵּימָה כמו שאבאר בספרי ההרכבה במלת וְהָאֲזִנֵיחוּ:

ב. ודע כי על הרוב לא יבא המקור זולת בְּכָלַ"ם רק כאשר סמוך אליו או עתיד כמו הָלוֹךְ הָלַכְתָּ (בראשית לא ל). אָמוֹר אָמַרְתִּי (שמואל א ב ל). שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן (דברים יא כב). אַבֵּד תְּאַבְּדוּן (דברים יב ב), ודומיהם, ובא כן להורות על חוזק הפעולה ועל הרוב הוא לפני הפעלים אך במקומות מעטים אחריהם. כמו וַיְבָרֶךְ בָּרוֹךְ (יהושע כד י). ודומיהו אבל עם הצווי הוא תמיד אחריו כמו שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ (ישעיהו ו ט). ודומיהם וזה להורות יותר על חוזק הצווי:

ג. דע כי האות היותר משמשת במקור היא הלמד כמו לִשְׁמוֹר. לִזְכוֹר. ודומיהם ואפילו כשיבא זולת בְּכָלַ"ם על הרוב הוראתו כאלו הוא עם הלמ"ד כמו הִסְכַּלְתָּ עֲשׂה (בראשית לא כח). רְאֹה פָּנֶיךָ (בראשית מח יא). שהם כמו לַעֲשׂוֹת, לִרְאוֹת, וכל המקור כשיבא במקום צווי כמו זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת (שמות כ ז). שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב (דברים טז א), ודומיהם יש לפרשם כאלו הם לִזְכוֹר, לִשְׁמוֹר, אז הם כמו צוויים ממש כמו; זְכוֹר. שְׁמוֹר. ובשאר הבנינים זולת בנין הקל אין הפרש בכתיבה ובקריאה בין המקור כשהוא זולת בְּכָלַ"ם ובין הצווי ליחיד וזה יתבאר לך יותר בעקר שלש עשרה במאמר שני:

ד. ואשר אמרתי כבר כי אין למקור זמן אומר עתה כשהוא בא עם בְּכָלַ"ם יש בו קצת הוראת זמן כי עם הבי"ת, והכ"ף הוא מורה על הרוב על זמן העבר כמו בְּנָסְעַ הָאָרוֹן (במדבר י לה), כְּשָׁמְעַ עֵשָׂו (בראשית כז לד), שהם כמו כאשר נָסַע, כאשר שָׁמַע, ועם הלמ"ד והמ"ם הוא מורה על הרוב על זמן העתיד כמו לִשְׁמוֹר אֶת דַּרְכּוֹ (בראשית ג כד), מְדַבֵּר עִם יַעֲקֹב (בראשית לא כט), שהם לעתיד עד כאן דברתי מהמקור, ועתה אדבר מהצווי:

ה. דע, כי לא תבא אות שמושית בראש הצווי לעולם זולת הוי"ו לבדה ואף כי כבר אמרתי כי אין צווי אלא לנכח אומר עתה כי תוכל לצוות גם לנסתר אכן בלשון עתיד כמו; יַעֲשֶׂה פַּרְעֹה וְיַפְקֵד פְּקִידִים (בראשית מא לד), ודומיהם רבים:

ו. וכן יבא הצווי לנוכח בלשון עתיד כגון רוב מִצְוֹת עֲשֵׂה, כמו תִּסְפּוֹר לָךְ (ויקרא כה), תַּעֲשֶׂה לִי (שם כו), ודומיהם, וכן בלשון עבר עם וי"ו ההפוך כמו וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה (דברים ו), וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ (שם כ"ו), ודומיהם, והבאים בלשון צווי ממש הם מעטים כמו כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ (שמות כ:י"ב). שְׁמַע יִשְׂרָאֵל (דברים ו). אבל מצוות לא תַעֲשֶׂה לא יבאו לעולם רק בלשון עתיד כמו לֹא תִרְצָח, לֹא תִנְאָף, לֹא תִגְנֹוב (שמות כ:י"ג), לֹא נאמר לא רְצַח, לא נְאַף, לא גְנוֹב, כי לא יבא הצווי לעולם אחר אחת ממלות האלו אַל, לֹא, פֶּן, אֲשֶׁר, אֵת, לְמַעַן, בַּעֲבוּר, ודומיהם:

ז. והנה למדבר בעדו לא שייך צווי כלל כי אדם מצוה לעצמו ולפעמים בא הצווי על לשון בַּקָּשָׁה וְתַחֲנוּן, ובפרט כנגד השם יתעלה כמו שנמצא לרוב בספר תהלים, ולפעמים

משימין אצלו מלת נָא או אָנָּא. להורות על התחינה. כמו סְלַח נָא (עמוס ו). אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָא (תהלים קיא). גם נמצא צווי בלשון גזום כמו שְׁמַח בַּחוּר בְּיַלְדוּתֶיךָ (קהלת י״א:ט׳), בֹּאוּ בֵּית אֵל (עמוס ד׳:ד׳), ודומיהם מעטים:

עיקר ז

העקר השביעי. אתחיל בו לבאר הוראת שבע הבנינים ותבואר בו הוראת בנין הקל לבדו:

א. הבנין הראשון הוא אב הקל, לקלותו שאין בו דגש ולא אות נוספת לסימנו כי לשאר הבנינים בין אָבוֹת בין תּוֹלְדוֹת יש לכל אחד סימן מובהק והוא דגש או תוספת אות או שתים עם הדגש כמו שתראה בלוח הבנינים אי"ה:

ב. וההוראה העצמית שלבנין הקל הזה היא להורות על מי שהוא פּוֹעֵל הפעולה בזולתו בלשון אשכנז: דיא טהעטיגע גאטטונג. רוצה לומר כי רוב הפעלים שבבנין זה הם פעלים יוצאים ונוכל לומר שבשביל זה שֵׂם מניח הלשון ככל פָּעַל שלש אותיות שרשיות השתים הם לצורך הפעולה לפי שאין פָּעַל פחות משתי אותיות ואות השלישית מורה על מי שתצא אליו הפעולה. ולכן היו הפעלים של נחי העין אכן פעלים עומדים, לפי שאין בהן רק שתי תיבות נעות כגון; קָם, שָׁב, סָר, רָץ, רָם, ולכן רוב הפעלים השלמים הם יוצאים ונמצאים מעטים שהם עומדים, כמו; הָלַךְ, יָשַׁב, עָמַד, שָׁכַן, יָשַׁן, שָׁכַב, שָׂחַק, כָּעַס, בָּכָה, ויש בם סימנים להכירם והם שלא שייך בהן פָּעוּל ולא נִפְעַל, גם לא שייך אחריהן אחת ממלות המורות על הפעל כגון; את, אותו, אותי, אותך, ודומיהם גם לא יתקשרו עם הכנויים כמו; ישיבני, עמדני, עמדהו, ודומיהם, והאמת שבכל סימנים האלה יש היוצאים מהכלל.

לכן אתן בהם סימן שיוכל האדם לחבירם בִּנְקֻדָּה וזהו שבכל פָּעַל ששייך לפניו מלת מַה, הוא פעל יוצא כגון מַה שָּׁמַר, מַה אָכַל, מַה שָּׁתָה, ודומיהם, אבל בפעלים העומדים לא שייך לומר מַה, כי לא יתכן לומר מַה יָּשַׁב, מַה עָמַד, מַה יָּשַׁן, מַה בָּכָה.

ג. ודע כי נמצאים שרשים שהם לפעמים יוצאים ולפעמים עומדים. כמו; הָפַךְ לִבָּם לִשְׂנֹא עַמּוֹ (תהילים ק״ה:כ״ה) הוא יוצא, שפירושו הקדוש ברוך הָפַךְ לבם. וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל הָפַךְ (שופטים כ׳:מ״א). הוא עומד, וכן אשר חלק אלהיך לכל העמים (דברים ד יט) יוצא, חָלַק לִבָּם (הושע ז), עומד ואחרים מלבד אלה:

עיקר ח

העקר שמיני. בהוראת בִּנְיַן נִפְעַל:

הבנין השני נקרא בִּנְיַן נִפְעַל והוא של שלש מינים:

א. המין האחד הוא תולדתו של קַל היוצא רוצה לומר שהוא שהוא מקבל הפעולה מיד אָבִיו הַקַל. והמשל אם תאמר על האב אָכַל, תאמר על הבן נֶאֱכַל, וכן נִלְכַּד, נִשְׁבַּר, או נִשְׁבָּה, אִם גָּנוֹב יִגָּנֵב (שמות כ״ב:ט׳). שָׁרוֹף יִשָּׂרְפוּ (שמואל ב כג) ודומיהם רבים. כלם פְּעוּלִים מיד אחר והנה הוראת המין הזה כהוראת בִּנְיַן פָּעַל ממש כי אין הפרש בין וְגָנַב מִבֵּית הָאִישׁ (שמות כ״ב:ו׳), ובין וְנִגְנַב, ובין וְהִנֵּה שׂוֹרָף (ויקרא י׳:ט״ז), שהוא מבנין פָּעַל ובין נִשְׂרַף.

ויש לך לדעת שלא יבאו צווים מהמין הזה לעולם כי לא נוכל לומר הִשָּׂרֵף, הִגָּנֵב, הִלָּכֵד, הִשָּׁבֵר, אבל יבואו במין השני והטעם יתבאר לך בבנין פעל הדגוש (עיקר י׳ סימן ב׳):

ב. והמין השני הוא מֻהַנְפָּעָלִים הַפְּעוּלִים על ידי עצמם, והם החלק היותר רב מֻהַנְפָּעַל, ובזה דומה הוראתו להתפעל ממש וכן מצינו שהפסוק משמש בהם כאחד כגון אַל תִּטַּמְּאוּ בְּכָל אֵלֶּה (ויקרא יא) שהוא כמו תִּתְטַמְּאוּ ואחר כך אומר כי בְּכָל אֵלֶּה נִטְמְאוּ הַגּוֹיִם (ויקרא יא), שהוא מבנין נפעל, וכן אונקלוס מתרגם כל לשון נפעל בלשון התפעל וכן רש״י ז״ל כמו שפירש על וַתִּתְכָּס (בראשית כ״ד:מ״ד), וכן שְׁתֵה גַם אַתָּה וְהֵעָרֵל (חבקוק ב טז), וגם יבא הצווי בנפעל מזה המין והוראתו כבנין התפעל כמו; הִשָּׁמֵר לְךָ (בראשית ל״א:כ״ד), הִפָּרֵד נָא מֵעָלָי (בראשית י״ג:ט׳), שהוא כמו; הִשְׁתַּמֵּר, הִתְפָּרֵד.

והכלל כל הנפעלים מזה המין אין הפרש בינם ובין התפעל, כמו; יִקָּווּ הַמַּיִם, וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה (בראשית א׳:ט׳), וכן וַיֵּרָא יָיְ (בראשית יח), וַיִּנָּחֵם יְיָ (בראשית ו), שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ (שמות ל״א:י״ז-י״ח), אֶל בֵּיתוֹ וַיֵּחָנַק (שמואל ב יז כג), כולם מבוארים כאלו הם מן התפעל.

ויש נפעלים שלא נמצאו בקל כמו נִשְׁבַּע, נִלְחַם, נִשְׁעַן, נִזְהַר, נִכְנַע, ודמיהם, והם מפורשים באלו הם מהקל כמו שיתבאר בסוף עקר שלש עשרה:

ג. ודע כי כמו שנמצאים פעלים בבנין הקל שפעמים הם יוצאים ולפעמים הם עומדים כמו שכתבתי. כן נמצאים בבנין זה נפעלים לפעמים יוצאים ולפעמים עומדים כמו; וּבָנְבִיא נִשְׁמַר (הושע יג), הוא יוצא, וְעָמְשָׁא לֹא נִשְׁמַר (שמואל ב יד), הוא עומד, ופירושו לא שמר את עצמו, וכן וְנִמְכַּר בְּגְנֵיבָתוֹ (שמות כ״ב:ב׳), הוא יוצא שפירושו שמכרוהו בית דין, וְנִמְכַּר לָךְ (ויקרא כ״ה:ל״ט), הוא עומד, כמו שפירשו חכמים ז״ל שמוכר עצמו מפני דוחקו:

ויש נפעלים נגזרים מפעלים עומדים והם זרים מאד, כמו; וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה (שמות כ״ד:ב׳), וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת (שמות כב ז), כְּצֵל כִּנְטוֹתוֹ נֶהֱלָכְתִּי (תהילים ק״ט:כ״ג), אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת (שמות יג), ודומיהם מעטים:

עיקר ט

העקר התשיעי. בהוראת בִּנְיַן פִּעֵל הַדָּגוּשׁ:

דע, כי הבנין השלישי הזה גם הוא אָב ונקרא פִּעֵל הַדָּגוּשׁ כי כן תמיד דגוש בו עי"ן הפעל והוא של ארבע מינים:

א. המין האחד הם הפעלים המיוחדים לו לבד ולא יכנסו בבנין הקל והוראתם בהוראת בנין הקל היוצא באחר כמו; דִּבֵּר, מִהֵר, צִוָּה, ודומיהם:

ב. המין השני הם הפעלים הנמצאים בשני הבנינים אבל הם בבנין הקל עומדים כמו; שָׂכַן, הָלַךְ, ודומיהם.

וכשיכנסו בבנין פִּעֵל אז הם יוצאים לְשֵׁנִי כמו אֹהֶל שִׁכֵּן (תהלים עח), עָרוֹם הִלְכוּ בְּלִי לְבוּשׁ (איוב כד), והוראתם בהוראת בנין הפעיל היוצא לְשֵׁנִי כמו שאבאר בעקרו:

ג. המין השלישי הם הפעלים הנמצאים גם כן בשני הבנינים והם בשניהם יוצאים ואין הפרש ביניהם רק שבפעל הם מורים על חוזק הפעולה והתמדתה יותר מבנין הקל כמו; שָׁלַח, וְשִׁלַּח, שָׁבַר, וְשִׁבַּר, ודומיהם:

ד. המין הרביעי הם הפעלים הנמצאים גם כן בשניהם והם בהם עומדים, וגם הם מורים בפעל על חוזק הפעולה יותר מבקל, כמו; וּשְׁעָרֶיךָ צִמַּח (יחזקאל א), פִּתַּח הַסְּמָדַר (שיר השירים ז יג), שהם כמו פָּתַח, צָמַח, וחשובי המדקדקים אינם מודים שנמצאים עומדים בבנין פִּעֵל הדגוש כי לא הוסד זה הבנין רק לפעלים היוצאים לאומרים כִּי צִמֵּחַ וּפִתַּח הם מבנין פעל והחירק מקום קבוץ והוא כמו צִמַּח, וּפִתַּח, כמו וַיְיַשֵּׁם בָּאָרוֹן בְּמִצְרַיִם, כמו וַיֻּשַּׂם.

הנה נמצאים בבנין זה פעלים אשר אין כמוהם בכל שאר הבנינים והם פעלים המורים על הפך הפעולה כמו וְדִשְּׁנוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ (במדבר ד), שהוא הסרת הדשן, וכן תְּבוּאָתִי תְּשָׁרֵשׁ (איוב ל), רוצה לומר עֲקִירַת השרשים וכן מְסָעֵף פֹּארָה בְּמַעֲרָצָה (ישעיהו י), רוצה לומר הסרת הסעיפים ודומיהם:

ה. ודע כי לא יבא זה רק בפעלים הנגזרים מן השמות כאלו שזכרתי וכאשר אבאר עוד בפרק המינים ואף אין לך רשות לעשות כן בכל פעל הנגזר מהשם רק מה שנמצא מהם בפסוק והנח זה הבנין גם הוא הוליד ונקרא שמו בנין פִּעֵל:

עיקר י

העקר העשירי. בביאור הוראת בנין פִּעֵל:

א. הבנין הרביעי הוא נקרא בנין פִּעֵל תולדתו של פִּעֵל ואין לו רק הוראה אחת והוא שתמיד הוא פָּעוּל על ידי אחר והוא אביו הַפִּעֵל אשר ממנו הוא מקבל מקרהו לכן גם

הוא דגוש כאביו. והמשל כאשר תאמר על אביו סְפֵּר, כְּפֵּר, תאמר על הבן סָפַר, כָּפַר, והנה לא נזכר מי הוא המספר או מי הוא המכפר רוצה לומר לא נזכר מה הוא הפועל אם זכר אם נקבה אם יחיד אם רבים. לכן קראו לו בנין שלא הוזכר שם פועלו:

ב. וכן לבנין הָפְעַל הנולד מבנין הִפְעִיל כי דין אחד לשניהם כי גם הוא תמיד מקבל פעולתו מיד אחר ובעבור זה אין באחד מהם צווי כי איך יצוה אדם לחבירו בנפעל הנגזר מפעלים יוצאים כמו שכתבתי במאמר זה בעקר הח ומכל שכן שאין בהן פעול, ואף הבינוני איננו בְּפָעַל רק במקומות מעטים במקום שם התואר כמו; וְהַסָּנֶה אֵינֶנּוּ אֻכָּל (שמות ג׳:ב׳), לַנַּעַר הַיְוּלָּד (שופטים י״ג:ח׳), שהם תוארי בראיית הקמץ ואין לומר כי הם עוברים והקמץ שבהם בעבור הסוף פסוק שאם כן היה לו לומר והסנה לֹא אֻכָּל, כי מלת אין לו תשמש בפעלים רק בשמות, וכן ה"א של מלת הילד מוכיח שאינו עבר כי לא תשמש ה"א הידיעה בפעלים, לכן צריכים אנחנו לומר כי הם בינונים תוארים, וּבְהָפְעַל לא נמצא לא בינוני, ולא תואר לעולם, גם המקור לא נמצא בשניהם כי אם במקומות מעטים ועם אותיות בכל"ם לא נמצא לעולם כמו שיתבאר לך כל זה במאמר שני בעקר שני אם כן לא נשאר בהם רק העבר והעתיד:

ג. ואומרים קצת המדקדקים שאפילו בעתיד אין להשתמש בְּפָעַל וּבְהָפְעַל רק בשני גופים כי יחסרו ממנו המדברים בעדם ואומרים זה בעבור כי לא נמצאו מהם במקרא רק אחד והוא מְבֻטָּן לַקֶּבֶר אוּבָל (איוב י׳:י״ט), שהוא עתיד מבנין הֻפעל מנחי פאיו"ד ונראה לי כי מפני זה אין למנוע מלדבר בם והלא כמה מלין יש שאנחנו אומרים אותם מדרך הסברה אף על פי שלא נמצאו בפסוק ומכל שכן באלה שנמצאו אחד מהם בפסוק ולמה לא נדבר בם:

עיקר יא

העקר האחד עשר. בביאור הוראת בנין הִפְעִיל:

הבנין החמשי גם הוא אב ונקרא הִפְעִיל וגם הוא של ארבע מינים:

א. המין האחד הם הפעלים אשר הם עומדים בבנין הקל וזה הבנין יוציאם לְשֵׁנִי כמו; קם, והקים, ירד, והוריד, ולזאת הסבה הוסד זה הבנין ולכן הוא בא לרוב בגזרת נחי העין אשר שם משכן הפעלים העומדים לרוב כמו שכתבתי בעקר ששי ויבא גם מעטים בפעלים השלמים כגון; מן שָׁכַב, רָכַב, תאמר הִשְׁכִּיב, הִרְכִּיב כלם יוצאים לשני:

ב. המין השני כשבנין הקל הוא יוצא לשני אז הבנין הזה יוצאים לשלישי כמו מן שרש אָכַל שהוא יוצא לשני נאמר הֶאֱכִיל שהוא יוצא לשלישי, והמשל הַמַּאֲכִילְךָ מָן, הרי כאן שלשה גופים הקב"ה מַאֲכִיל, וישראל אוֹכֵל, והמן אָכוּל:

ג. המין השלישי הם הפעלים אשר לא נמצאו בבנין הקל כמו: הִשְׁכִּים, הִשְׁלִיךְ, ודומיהם, והוראתם כהוראתו כמו שיתבאר בסוף עקר י"ג:

ד. המין הרביעי הם הפעלים שהם עומדים בבנין הקל וגם בזה הבנין כמו וּפַרְעֹה הִקְרִיב (שמות י״ד:י׳), וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם (בראשית י״ב:ח׳), שהם כמו: קָרַב, וְעָתַק, ואמר רא"ע שחסר מהם הפעול וּפַרְעֹה הִקְרִיב, חסר מַחֲנֵיהוּ, וכן מן וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם, חסר אָהֳלוֹ וכן בשאר מקומות, ונמצאים פעלים בזה הבנין שהם במקום אחר יוצאים כמו: הֶחֱפִיר לְבָנוֹן קָמַל (ישעיהו ל״ג:ט׳), עומד. יַבְאִישׁ וַיַּחְפִּיר (משלי י׳:כ״ב׳:כ״ב״ג:ה׳), יוצא. וְכֵן אֶת הָעִיר לֹא הֶרְחִיקוּ (בראשית מ״ד:ד׳), עומד. הִרְחִיק מִמֶּנּוּ אֶת פְּשָׁעֵינוּ (תהלים קט), יוצא. וכן כִּי יַעֲשִׁיר אִישׁ (תהילים מ״ט:י״ז), עומד. בִּרְכַּת יְיָ הִיא תַּעֲשִׁיר (משלי י׳) יוצא. והנה גם זה הבנין הוליד בן ונקרא שמו בנין הפעיל:

עיקר יב

העקר השנים עשר. בביאור הוראת בנין הָפְעַל:

הבנין הששי נקרא בנין הָפְעַל, והוא תולדתו של הִפְעִיל, ולכן גם בתוספת ה"א כמוהו והוא של שני מינים:

א. המין האחד כשבנין הקל ממנו עומד כמו מן קָם, הוּקַם, והוראתו כהוראת בנין פָּעַל, דהיינו שֶׁהוּקַם על ידי אחר.

ב. המין השני כשבנין הקל ממנו יוצא אז הוא מקבל הפעולה על ידי אמצעי והמשל הָכְרַת מְנֻחָה וָנָסֹךְ (יואל ב׳:י״ד), הנה כאן שלשה גופים הָאַרְבֶּה וְהַגָּפָן וְהַמְנֻחָה. הארבה הוא כורת, והגפן נִכְרָת ועל ידי כן המנחה הָכְרַת. והנה כל שאר דיני הַהָפְעַל הם כדיני אחיו פָּעַל הדגוש כמו שבארתי בעקרו:

עיקר יג

העקר השלש עשרה. בביאור הוראת בנין התפעל:

א. [דפו"ר: הבנין השביעי נקרא בנין הִתְפָּעֵל ו] כבר אמרתי כי הוא אב ותולדה רוצה לומר פּוֹעֵל וּפָעוּל כי פעולותיו הוא פּוֹעֵל בעצמו לא בזולתו כמו וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדוֹשִׁים (ויקרא כ׳:ז׳), רוצה לומר תהיו מְקַדְּשִׁים את עַצְמְכֶם, וזאת היא הוראתו העצמית, וכן הוראת בנין נפעל במין השני כמו שכתבתי בעקרו עיין שם:

ב. ועוד יש לי הרואה אחרת שלפעמים הוא מתדמה כאלו הוא מקבל הפעולה ואינו כן והמשל וְהִתְבָּרֵךְ בְּלִבָּבוֹ (דברים כ״ט:י״ח), ר"ל שהוא יחשוב בלבו שהוא מְבוֹרָךְ אבל איהו כן. וכן יֵשׁ מִתְעַשֵּׁר וְאֵין כֹּל, מִתְרוֹשֵׁשׁ וְהוֹן רַב (משלי י״ג:ז׳), ר"ל מראה את עצמו עשיר או רש ואינו כן, ודומיהם רבים:

ג. ודע שלא יבא זה רק בפעלים עומדים אבל יש לך רשות לעשות כן בקצתן אפילו שלא נמצא במקרא אך השמר לך שלא תעשה כן בפעלים יוצאים. והכלל כי הבנין הזה לא יצא לעולם לזולתו ואל תשעה דברי שקר האומרים שנמצא במקומות שהוא יוצא כמו וְכָל כְּלִי עֵץ תִּתְחַטָּאוּ (במדבר ל״א:כ׳), וְהִתְנַחַלְתֶּם אֶת הָאָרֶץ (במדבר ל״ג:נ״ד), ודומיהם, כי בטוב נוכל לפרש אותם באופן שהם פועלים בעצמם, ואין כאן מקום להאריך:

ד. ועוד נמצאו פְּעָלִים שלא יבאו כי אם בְּבִנְיַן הִתְפָּעֵל כמו הִתְפַּלֵּל הִתְחַנֵּן, ודומיהם, והם מפרשים כאלו הם מבנין הקל וזהו כלל גדול שכל פָּעַל אשר לא נמצא כי אם באחד מהבניינים זולת הקל תפרשהו באלו הוא מבניין הקל כמו נִשְׁבַּע, נִלְחַם, בְּנִפְעַל, הִשְׁכִּים, הִשְׁלִיךְ, בהפעיל. כמו שכתבתי בשניהם:

נשלם המאמר הראשון. בשם אל אחרון וראשון:

ובשם שהוא אחד ואין שני. אתחיל המאמר השני:

המאמר השני

נושא המאמר

בביאור ההבדלים אשר בין כל בנין ובנין מצד הנקודות והאותיות הנוספות לכל אחד ואחד הם סימנים להכיר איש מרעהו בין שלמים בין שאינן שלמים ואף הוא של שלש עשרה עקרים:

עיקר א

העקר הראשון. בביאור נקודות בנין הקל והנפעל מהשלמים וסימניהם:

א. בנין הקל נקרא כן בעבור שאין לסימנו אות נוספת על שלש אותיות השרשיות וגם אין בו דגש:

העבר כולו הפ"א קמוצה חוץ מהנמצאים והנמצאות שבהם נהפך הקמץ לשוא בעבור המ"ם והנו"ן שבסופן וטעמו מלרע כמו פקדתם. פקדתן. וכן דין כל מלה שראשה קמץ שתתרבה בתנועתה והיא מלרע ישוב הקמץ לשוא. והנה העי"ן פתוחה בכלן חוץ מבנסתרים ובנסתרת שהיא בשוא נע כמו פקדו. פקדה. והטעם לפי שאם היתה פתוחה צריך להיות אחריה שוא נח או דגש כדין אחר כל תנועה קטנה וכאן לא שייך שוא נח כי לרבים צריך להיות אחריה וי"ו כשורק ולנסתרת ה"א וקמץ לפניה גם הגדש לא שייך בהן לומר פקדו. פקדה. כי הכנין נקרא קל רוצה לומר בלא דגש:

ב. ודע כי נמצא הנסתר ליחיד בשלש אופנים פעל. פעל. פעול. ובפסוק אחד נמצאו שלשתם, ולא **יכל** משה לבוא אל אהל מועד כי **שכן** עליו הענן וכבוד יהוה **מלא** את

המשכן (שמות מ לה). אבל בשאר גופי העבר יבאו הצורויים על משקל הנתוחים. והמשל כאשר תאמר מן שמר. שמרתי. שמרתי וכולי תאמר מן חפץ. חפצת. חפצתי. וכולי חוץ מהנסתרים והנסתרה כשיבאו בהפסק ישובו לקדמותן לצירי כמו חפצו. חפצה. אבל אותם שלמדיהם אלף הם בצירי בכל גופי העבר כמו שאזכרם אחר כך. ומשקל פעול הוא בחולם בכל גופי העבר חוץ מנסתרים והנסתרות שהם בשוא כמו יכלו. יכלה ובהפסק ישבו לקדמותן לחולם כמו להוציא את הכנים ולא יכלו (שמות ח יד):

ג. ודע כי משקל פעל ופעול על הרוב לא יבאו רק מפעלים עומדים כמו זקן. מלא. חדלו. קמלו. ומן מלא נמצאים ויוצאים וכן כל פעלים מנחי למ"ד אל"ף שהם עומדים הם על משקל פעל כמו טמא. ירא ושרש יצא, יוצא מן הכלל. שוא בקמץ ומעטים נמצאים מהשלמים מהפעלים יוצאים כמו חפץ. אהב. אכל על משקל פעול תמיד מפעלים עומדים כמו יכל. יגר. (קטון). קטנתי מכל החסדים (בראשית לב י). לכן אין להם בינוני ופעול כמו שכתבתי במאמר הראשון בעקר החמישי בסימן ד' אבל יבא שם התואר במקום שניהם במשקל העבר כמו ואברהם זקן בא בימים (שם כד א). הוא תואר. ויהיה כי זקן יצחק ותכיהן עיניו (שם כז א). הוא עבר. ולא יכל משה. הוא עבר. ולא נמצא ממנו תואר בפסוק אבל רבותי ז"ל שמשו בו לתואר באמרם אינו יכול. אינם יכולים. ושאר כל פעולות הבנין הולכום על דרך אחד ואין הפרש בין שלשה המשקלים:

ד. הבינוני. (בלשון אשכנז: דיא געגין וועדטיגע לייט: פרעזענט) הפ"א בחולם בכל שלשה גופים והעי"ן בציריי ביחיד לבד כמו פוקד. אבל בשאר הגופים נהפך לשוא (דפו"פ: נע) כדרכו כמו פוקדים. פוקדה. פוקדות. ודע כי הנקבה תבא על הרוב בתי"ו בסוף ושני סגולים לפניה כמו פוקדת. ועל המעט בה"א כמו הלכה היא (ירמיהו ג ו). היא שפטה את ישראל (שופטים ד ד). ועוד אדבר בזה במאמר שלישי בעקר חמישי בסימן ב':

ה. הפעול הפ"א בקמץ ביחיד, כמו פקוד ובשאר הגופים נהפך לשוא כדינו שכתבתי לעיל בעבר, ובכולם העי"ן בשורק כמו פקודים. פקודה. פקודות.

המקור. (בלשון אשכנז: אזנבעטטיאטע ארט: אינפיניטיפוט) הפ"א בקמץ כמו פקוד, וזה כשיסמכו לעבר או לעתיד כמו שמר תשמרון. הלך הלכת. וכן כשיבא במקום צווי כאשר כתבתי במאמר הראשון עקר ששי עיין שם. ובאותיות בכל"ם נהפך הקמץ לשוא ולפעמים גם כן זולת בכל"ם כמו עת אבוד הנשארים (דברים ז כ). וכן עת ספוד ועת רקוד (קהלת ג ד). והעי"ן בחולם, ואותיות בכל"ם בחירק, והאות שאחר בכל"ם רפויה כמו בפקוד. לפקוד. ואחר המ"ם דגש כמו מפקוד וזה לחסרון נו"ן מן כאשר יתבאר לך בפ' שירה שיר ה':

ו. הצווי. (בלשון אשכנז: דיא געביטענדע ארט: איאפראטיפוט) ליחיד הפ"א שואית והעי"ן בחולם על דרך המקור עם בכל"ם וברבים וביחידם הפ"א בחירק וזה לפי שהעי"ן שואית כאשר יתבאר במאמר השלישי בעקר י' בסימן כ'. וכן כשיבא היחיד בתוספת ה"א בסוף אז הפ"א בחיריק כמו שכבה עמי (בראשית לט יב). שלחה הנער (שם מג ח) וזה כשהעי"ן בפתח כמו שלח. שכב, וכשהעי"ן בחולם הפ"א בקמץ חטף כמו מן תאמר זכרה לי (נחמיה ו יד) ויש היוצאים מהכלל ואין לי בהם עסק פה:

ז. העתיד. (בלשון אשכנז: דיא מ' קינפטיגע לייט) כבר ידעת כי סימנו אית"ן בראש ונקודות העתיד בנקודות הצווי: וכלל זה תקח בידך בכל הבנינים מכל הגזרות תוסיף אותיות אית"ן על הצווי ותמצא העתיד ובזה הבנין תמיד האית"ן בחיריק (דפו"ר: ותמיד שו"א נח אחר האית"ן חוץ מהאל"ף שהיא בסגול כמו אפקוד לפי שהיא גרונית:

ח. ודע כי גופי המדבר בעדו ליחיד ולרבים יבאו לפעמים בתו ספת ה"א בסוף כמו אזכרה אלדים (תהלים עז ד). נשלחה אנשים (דברים א כב) וגופי הנסתרים והנמצאים יבאו לפעמים בתוספת נו"ן בסוף כמו למען ילמדון. שמור תשמרון. ודין ה"א ונו"ן זה כולל (בכל) [כל] הבנינים, (דפו"ר: וכל הגזרות חוץ מנחי למ"ד ה"א שלא תבא בה ה"א נוספת אם לא בהתחלף ה"א השורש ביו"ד כמו ואהמיה (תהלים עז ד)).

ודע כי עם יו"ד ותי"ו האיתן לא תבוא ה"א נוספת בסוף רק בקצת מקומות כמו מהר יחישנה תקרב ותבואה (ישעיהו ה יט) תעפה בבקר תהיה (איוב יא יז) ודומיהם מעטים:

ט. דע כי נמצא פעלים שיבא לפעמים העתידים בחולם בסוף ולפעמים בפתח כמו וישבות המן בחולם (יהושע ה יב). למה תשבת המלאכה בפתח (נחמיה ו ג). גם נמצאים שהם לעולם פתוחים ורובם הם פעלים עומדים כמו ישכב ירכב וישמן ישרון ויבעט (דברים לב טו). אבל אותם שהם בחולם הם על הרוב יוצאים. זולת כשלמד הפעל ע"ין או חי"ת אז הם לעולם פתוחים בבין שהם עומדים בין שהם יוצאים כמו ישמע ישלח וכן כשעי"ן הפעל עי"ן או חי"ת כמו תשחק למו תלעג לכל הגוים (תהלים נט ט) ויוצאים מן הכלל שהם פעלים עומדים. וינהם עליו (ישעיהו ה ל). ומה אזעם לא זעם יי (במדבר כג ח). וכל הדינים הללו כוללים גם כן הצווי כי דין אחד לעתיד ולצווי בנקודתם כאשר כתבתי לעיל בסימן ז':

י. בנין נפעל מימנו נו"ן נוספת בראש והוא קל כאביו שאין בו דגש לסימנו.

העבר כולו (הנו"ן) [בנו"ן] בחיריק בראש ושוא נח חאירה והעי"ן פתוחה כמו נפקד נפקדת וכל נקודתו בדרכי אביו:

יא. הבינוני גם הוא בנו"ן נוספת כמו העבר אבל העי"ן קמוצה בכלן כמו; נפקד. נפקדים. נפקדה, כמו; רוח נשברה (תהלים נא יט) והוא תמיד מלרע. אבל אחת מהנה לא נשברה (שם לד כא) שהוא מלעיל הוא עבר לנקבה ולא יבא כן רק בהפסק אבל זולת הפסק הוא בשוא כמו נשברה קרית תהו ודומיהם (ישעיהו כד י).

הפעול איננו פה כאשר ידעת.

(דפו"ר: **יב.**) **המקור** בא בחסרון נו"ן הבנין, ותמיד הפ"א דגושה להורות על הנו"ן, ועל כן הוצרכו לשום ה"א נוספת קודם הפ"א כמו אחרי הפרד לוט (בראשית יג יד), וזה כדי לעשות הדגש חזק, כי אין דגש חזק בתחילת המלה, כאשר יתבאר בפרק שירה בשיר החמישי.

ואפילו עם אותיות בכל"ם תבא הה"א כמו בהקהל העדה (במדבר י"ז ז) רק במקומות מעטים תחסר הה"א, כמו בעטף עולל (איכה ב יא) לענת מפני (שמות י ג) ובכשלו אל יגל לבך (משלי כד יז):

יב (דפו"ר: **יג**). **הצווי** תמיד בה"א כמו הפרד נא מעלי (בראשית יג ט), אבל העתיד אין צריך לה"א כי אותיות אית"ן שבראש יעשו הדגש חזק והכלל כי זה הבנין תמיד הנו"ן וההה"א ואותיות אית"ן חרוקים, אפילו האל"ף של אית"ן (פעמים רבות) [על הרוב], כמו אנכי אשבע (בראשית כא כד) מה שאין כן בקל כמו שכתבתי, ותמיד הפ"א בדגש ובקמץ זולת כשהפ"א מאותיות א"ח הע"ר, אז הה"א והאית"ן בצירי, כמו האסף. יעבר וכולי, כמו שיתבאר בפרק שירה בשיר התשיעי:

עיקר ב

העקר השני. בביאור ונקודת בנין פעל הדגוש ופעל מהשלמים:

בנין פעל סימנו דג"ש בעי"ן בכל הבנין:

א. העבר כלו הפ"א בחירק והעי"ן פתוחה חוץ מהנסתר היחיד שהעי"ן בצירי על הרוב כמו אזן. חקר. תקן. ונמצאת בפתח כמו ואבד ושבר בריחיה (איכה ב ט). ודומיהם מעטים. והנסתרים והנסתרות בשוא נע כדינו תחת אות דגושה כמו פקדו. פקדה.

(בדפו"ר: ב). **הבינוני והפעול** תמיד בתוספת מ"ם שואית בראש, ובבינוני בפתח אחריה, כמו מפקד. ובפעול בשלש נקודות אחריה כמו מפקד. וסימנך מפמ"פ ועי"ן הפעל בבינוני היחיד בצירי ובשאר הגופים בשוא נע. כמו מפקד. מפקדים. וכולי. ובפעול בכל הגופים העי"ן בקמץ כמו מפקד מפקדים וכולי:

ב (בדפו"ר: ג). **המקור** הפ"א בפתח והעי"ן בצירי פקד. [כמו גדל פרע (במדבר ו, כה)]. ואותיות בכל"ם הם בשוא זולת המ"ם שהיא תמיד בחירק כמו בפקד. כפקד. לפקד. מפקד.

הצווי ליחיד כמו במקור פקד. אבל הרבים והנקבה בשוא נע כמו פקדו. פקדי. וברבות ישוב השוא לצירי כמו פקדנה. ובעתיד תשים אותיות אית"ן על הצווי כמו אפקד. יפקד וכולי, תמיד נקודתם בשוא כמו מ"ם הבינוני:

ג (בדפו"ר: ד). וכלל זה תקח בידך בכל בנין אשר בו הבינוני בתוספת מ"ם נקוד האית"ן מבהפעיל שבנחי העי"ן ושם אגלה לך הטעם:

ד (בדפו"ר: ה). ואם עי"ן הפעל אחת מאותיות רא"ע על הרוב יורד הדגש תחת נקודת האות שלפניה, ואם היא חירק יעשנה צירי, ואם היא פתח יעשנה קמץ, כאשר אבאר בפרק שירה בשיר התשיעי.

אבל הה"א והחי"ת אף על פי שלא יקבלו דגש על הרוב אין להם כח להוריד הדגש לפניהם כמו שחר. כחר. מהר. ונמצאים בצירי כמו נהלת בעזך (שמות טו יג), ודומיהם מעטים. וכן בבנין התפעל כמו מתיהדים. מתלחשים בפתח:

בנין פעל סימנו דגש העי"ן בכל הבנין כאביו.

(בדפו"ר: ו) **העבר** כולו הפ"א בשלש נקודות כמו פקד. פקדת וכולי, וביתר הנקודות הוא הולך בדרכי אביו.

הבינוני ליחיד כמו העבר רק שהעי"ן קמוצה כמו פקד. פקדים וכולי, כמו שבארתי במאמר הראשון בעקר העשירי.

הפעול והצווי אינם בו והמקור המועט הנמצא בו גם כן הפ"א בשלש נקודות כמו גנב גנבתי. ובנחי הלמ"ד את כל ענותו, ואין עוד, ועם בכל"ם לא נמצאו.

העתיד (בו) [בא] האית"ן בשוא כאביו והפ"א בשלש נקודות כמו העבר כמו אפקד. יפקד וכולי, וכשעי"ן הפעל גרונית או ר"ש ישוב הקבוץ לחולם בכל הבנין כמו כי לא פרש (במדבר טו לד). ומרק ושטף (ויקרא ו כא), כמו שיתבאר בפרק שירה בשיר התשיעי:

עיקר ג

העקר השלישי. בביאור נקודות בנין הפעיל והפעל מהשלמים וסימניהם:

א. בנין הפעיל העבר כולו בה"א חרוקה בראש, [כמו הפקיד מלרע, אבל הפקידו הפקידה שניהם מלעיל] (והחירק שתחת העי"ן הוא לבד בנסתר. ונסתרים. ונסתרות, כמו הפקיד. הפקידו. הפקידה והם מלעיל, אבל הפקידו הפקידה שניהם מלעיל.)

ובשאר הגופים יבא פתח תמורת החירק להק נקודתו בעבורק רבוי התנועות כמו הפקדת הפקדתי וכולי:

(דפו"ר: ב). **הבינוני** הוא בתוספת מ"ם פתוחה בראש, והפעול בקבוץ, ואחר שניהם שוא נח, כמו מפקיד. מפקד, וסימנך מפמ"ף, ובכל הבינוני עי"ן הפועל בחיריק גדול, ובכל הפעול בקמץ גדול:

ב (דפו"ר: ג). **המקור** בה"א פתוחה בראש להפריש בינו ובין העבר והעין בצירי על הרוב כמו והכבד את לבו. אבל עם בכל"ם הוא החירק כמו להקטין איפה ולהגדיל שקל.

(**ד**.) [**וכן**] **הצווי** היחיד העין בצירי כמו הפקד את הלוים (במדבר א נ) אבל כשיבא בתוספת ה"א בסוף, העי"ן בחירק, כמו; האזינה. הקשיבה. והרבים והיחידה לעולם בחירק כמו הפקידו. הפקידי. ולרבות הפקדנה וזה נאמר מדרך סברא כי לא נמצא[ו] בפסוק:

ג (דפו"ר: ד). **העתיד** כבר ידעת שתשים אית"ן על הצווי כמו אפקיד. יפקיד. ודע כי היה ראוי אהפקיד. יהפקיד עם ה"א ההפעיל, אך הפילוה כדי להקל התנועות, והטילו הפתח תחת אות האית"ן וכן בבינוני הטילו הה"א, ואמרו מפקיד והיה ראוי להיות מהפקיד וכן הפעול מפקד והראוי מהפקד. כמו לארבעתם מהקצעות (יחזקאל מו כב), ועל הרוב עין הפעל באית"ן בחירק זולת מעמים הבאים בצירי על משקל הצווי כמו יכרת יי (תהלים יב ד), ועם וי"ו ההפוך הם לעולם בצירי כמו ויבדל אלדים (בראשית א ד):

בנין הפעל סימנו תוספת ה"א כאביו:

(**ה**.) **העבר** כולו הה"א בקמץ חטוף כמו הכרת מנחה. או בשלש נקודות, כמו; והשלך מכון מקדשו (דניאל ח יא), טבל בנחי פ"א ובנחי העי"ן בא הה"א עם וי"ו שרוקה כמו ויוסף הורד (בראשית לט א), כי אלה שלשתם אחים הם ויבאו לרוב זה תמורת זה ובפרט בבנין פעל והפעל:

ד (דפו"ר: ו). **הבינוני** והפעול והצווי אינם בו, והמקור המיעט שבו גם הוא בקמץ חטוף ועי"ן הפעל בצירי כמו; והמלח לא המלחת (יחזקאל ט"ז ד). והחתל לא חתלת (שם), ועם תוספת ה"א רדה והשכבה (שם לב יט), ועם בכל"ם לא נמצא כלל:

(**ז**.) **העתיד** בא האית"ן בקמץ חט[ו]ף להורות על סימן הבנין כמו כליל תקטר (ויקרא ו טו), (ועם) [ואם] הפ"א גרונית תנקד הפ"א בקמץ והעי"ן בחטף קמץ כמו יעמד חי (ויקרא ט"ז י). יחרם כל רכושו (עזרא י ח):

עיקר ד

העקר הרביעי. בביאור נקודות בבנין התפעל מהשלמים וסימניו:

בנין התפעל סימניו ה"א ותי"ו ודגש בעי"ן הפועל הרי שלשה סימנים:

א. העבר כולו בה"א חרוקה ואחריה תי"ו עם שוא נח ואחריה שלש אותיות שרשיות והפ"א פתוחה בכל הבנין והאמצעית דגושה כמו התפקד, וכשהיא מאותיות הגרון או רי"ש אז היא קמוצה כמו; התפאר עלי (שמות ח ה). ובהתברך בלבבו (דברים כט יח) ודומיהם, וכל קריאתו ונקדתו, כבנין פעל הדגש.

(דפו"ר: ב.) **הבינוני** בתוספת מ"ם בחיריק בראש ואחריה תי"ו עם שוא נח וגם בו הפילו הה"א כי היה ראוי מהתפקד כמו שכתבתי באית"ן שבבנין הפעיל.

(ו)**הפעול** איננו פה:

ב (דפו"ר ג). **המקור** הוא כמו העבר, ולא תפול הה"א אפילו עם אותיות בכל"ם.

וכן הצווי תמיד עם הה"א, אבל בעתיד נפלה הה"א כמו בינוני ואותיות אית"ן נקודים בחירק כמו בבנין הקל ובבנין נפעל ועל הרוב עין הפעל בצירי כמו אתהלך לפני יי (תהלים קט"ז ט), ועל המעט בפתח, כמו אל תתהדר לפני מלך (משלי כה ו):

ג (דפו"ר ד). ידוע כי בכל הבנין תמיד תי"ו התפעל קודם פ"א הפעל כמו שכתבתי אבל כשפ"א הפעל אחת מאויתיות זשש"ק יש לו דינים אחרים וזה שעם הסמ"ך והשי"ן תבא התי"ו אחר פ"א הפעל כמו וישתמר חקות עמרי (מיכה ו טז). ויסתבל החגב (קהלת יב ה), ועם הצדי"ק תהפך לטי"ת כמו ומה נצטדק (בראשית מד טז), ועם הזי"ן תהפך לדל"ת כמו הזדמנתון למאמר (דניאל ב ט):

ד (דפו"ר ה). ונראה לי כי אין להביא ראיה מן הזדמנתון, וזה לשתי סיבות האחת כי היא מלה ארמית, והשנית שנמצא במסורת הזדמנתון כתיב, הזדמנתון קרי, והוא חד מן שתי מלין דקריין דלי"ת ולא כתיבין נראה אם כן כי ספק אצלם אם הדלת ראויה להכתב אם לא, אף על פי שמצינו שבעלי התלמוד נהגו לעשות כן, באמרם נזדמן לו צבי נזדקן הדין. לא נעשה כן בלשון עברי, כי כן אמרו רבותינו ז"ל לשון מקרא לחוד לשון משנה לחוד (ע"ז דף נח:):

ה (דפו"ר ו). גם כאשר חפשתי בכל המקרא לא מצאתי שורש שפ"א הפעל שלו זין שיבנה עליו בנין נפעל בהוראתו השנייה כמבואר במאמר הראשון בעקר בעקר השמיני בסימן ב', ומלת רחצו הזכו (ישעיהו א טז) תמצא בספר ההרכבה, גם והתשוטטנה בגדרות (ירמיהו מט ג) תמצא שם.

ועתה אשים פני לבאר החסרים, ואחר כך הנחים, ואחר כך הכפולים בקצור:

עיקר ה

העקר החמישי. בביאור גזרת חסרי פ"א כמו נגש:

א. בנין הקל העבר הבינוני והפעול בא בשלמות וגם המקור על הרוב כמו נפול תפול לפניו (אסתר ו יג). הלוך ונסוע. וכן הצווי על הרוב בא בשלמות כמו נצר בני. ולפני התגלע הריב נטוש (משלי יז יד). וכן נדרו ושלמו (תהלים עו יב). נפלו עלינו (הושע י ח). ויש שרשים מעטים שתחסר הנו"ן במקור ויבא תמורתה תי"ו נוספת בסוף והם נגש. נגע. נטע. נפח. וכמעט אין עוד כמו בגשת ישראל (במדבר ח יט). לגעת בך (שמואל ב יד י). לפחת עליו (יחזקאל כב כ). עת לטעת (קהלת ג ב). אך דע כי לא יבאו כן רק עם בכל"ם אבל זולת בכל"ם לא יבאו בחסרון נו"ן ובתוספת תי"ו בסוף לעולם וכן בצווי החסר הנו"ן בקצת אלה כמו; גש הלאה (בראשית יט ט). וגע אל עצמו (איוב ב ה). ופחי בהרוגים (יחזקאל לז ט). ומן נשל. של נעליך. אבל מן נטע לא נאמר טע:

ב. אמנם העתיד על הרוב יבא בחסרון נו"ן ודגש בעי"ן הפעל להורות עליה כמו אנש יגש וכולם בפתח או בחולם כמו אפול יפול ונמצאים מעטים באים בשלמות כמו ותורתיו ינצרו (תהלים קה מה). הינטור לעולם (ירמיהו ג ה). אך כשהעין גרונית יבא תמיד כשלמים כמו לא תנאף, ולחם סתרים ינעם (משלי ט יז). הינהק פרא (איוב ו ה). זולתי מעטים יבאו באותיות איתן בצירי תמורת הנו"ן כמו מי יחת עלינו (ירמיהו כא יג) ותהם כל העיר (רות א יט). שרשם נחת. נהם:

ג. בנין נפעל אכלול אותו בתוך פעל הדגוש.

בנין פעל ופעל מחסרי פ"א נו"ן דע כי בעבור ששני הבנינים האלו הם תמיד דגושה העי"ן כמו שידעת לפיכך יבא בגזרה זו בשלמות כי אין דרך לחסר הנו"ן ולשום דגש בעי"ן תמורתו כי כבר היא דגושה ולא יתכנו שני דגשים באות אחת גם לא יתכן שדגש אחד (יורה) [מורה] על שני דברים ולכן יבאו לעולם בשלמות:

ד. ודע כי אין הפרש בזו הגזרה בין העוברים מבנין נפעל ובין העוברים מבנין פעל כי אלו ואלו דגושי העי"ן בנפעל לחסרון נו"ן השרש ובפעל לסימן הבנין כמו ולא נכר שוע לפני דל (איוב לד יט). הוא עבר נפעל. נכר אלידם אתו (שמואל א כג ז). הוא עבר מבנין פעל, וכן תכיר בכל מקום לפי כוונת הענין איזהו נפעל או פעל:

ה. בנין הפעיל והפעל מחסרי פ"א נו"ן שניהם שוים בנקודתם לשלמים רק שתחסר נו"ן השרש ובא דגש בעין הפעל במקומה בכל הבנין:

העבר הגיש הראוי הנגיש, וכן הבינוני מגיש, הפעול מגש, המקור והצווי הגש בצירי הגישו הגישי בחירק כן עם בכל"ם בחירק בהגיש כהגיש וכולי. האיתן אגיש יגיש:

בנין הפעל כלו הה"א (בקוב"ץ) [בקמץ חטוף], כי יותר נכר הדגש אחר הקבוץ מאחר (הקמץ חטף) [החטף קמץ]:

העבר הגש. הגשת וכולי ואין בו בינוני ופעול וצווי, המקור הגש כמו הגד הגד לי (רות ב יא) ועם בכלם לא נמצא והעתיד אגש יגש וכולי:

(ו.) **בנין התפעל** גם הוא יבא בשלמות מפני הטעם שכתבתי בבנין פעל:

[ו.] ודע כי יש שרשים שפיאיהם יו"ד ובאים על דרך חסרי פ"א נו"ן וקראו להם חסרי פא יו"ד ולא נחי פא יו"ד.

אומר אני כי אין זה רק כאשר עין הפעל צרי כמו יצג. יצק. יצע. יצר. יצת. תאמר יצג גבלת עמים למספר בני ישראל (דברים לב ח). אציגה נא עמך מן העם אשר(בראשית לג טו). כי אצק מים על צמא ונוזלים (ישעיהו מד ג) ואציע שאול הנך (תהלים קלט ח). בטרם אצורך בבטן ידעתיך (ירמיהו א ה). ויצת אש בציון (איכה ד יא). בכלם הצרי דגושה במקום יוד פא הפעל ושרש יצא יוצא מן הכלל, ולכן אומר אני כי הקיפו ימי המשתה (איוב א ה). וכן לא הניח אדם (תהלים קה יד) שהם דגושים שרשם נקף. ננח. ולא יקף. ינח. ועוד אדבר מזה בנחי פ"א יו"ד:

ז. ויש שרש אחד שפא בפעל שלו למ"ד ובא המקור והצווי והעתיד על הרוב על דרך חסרי פ"א נו"ן והוא שרש לקח תאמר ממנו המקור קחת. בקחת. לקחת. והצווי קח קחו. קחי. וכולי.

ובעתיד יבא בדגש כמו אקח. יקח. תקח. הדגש במקום למ"ד פ"א הפעל ולא נמצא למד אחרת שתחסר זולתי זאת וזה מפני רוב השתמשם בזה השרש ואפילו הדגש הפילו לפעמים ואין זה רק כשעין הפעל בשוא כמו ויקחו אליך (במדבר יט ב). ואקחה פת לחם (בראשית יח ה). בשניהם הקו"ף רפויה כמו שמשרש נסע נאמר ויסעו ויחנו (במדבר ל"ג:ו'). וישאו אתו בניו (בראשית נ יג). הסמ"ך והשי"ן רפוים מפני רוב השתמשם בם ויש אומרים כי ללשון לקיחה שני שרשים לקח. ונקח. ויבאו העוברים והבינונים מן לקח. ונקח. והעתידים מן נקח כמו שיש גם כן בלשון הליכה שני שרשים הלך. וילך. העוברים והבינונים באים מן הלך. והעתידים מן ילך כמו אלך ילך וכולי, והראשון יותר נכון:

עיקר ו

העקר הששי. בביאור גזרת נחי פא אל"ף ויו"ד כמו אמר. ישב:

א. בנין הקל יבא בשלמות ע["]ד העתיד ובעתיד תנוח האל"ף השרשית כמו יאמר. תאמר. נאמר. אבל במלת המדבר בעדו תחסר האל"ף ובא במקומה וי"ו נחה כמו אמר אל אלוה, וזו שלא יהיו שני אלפין יחד לומר אאמר וכשיבאו יאמר תאמר נאמר כוי"ו ההפוך ישוב הפתח לסגול ומעיל כמו ויאמר. ותאמר ונאמר. וכשיבאו ישובו למשפטם הראשון לפתח ויאמר. ותאמר ומלרע חוץ מן ויען איוב ויאמר וחביריו כלם מלעיל:

ב. ודע כי שאר הבנינים כלם יבאו על דרך השלמים ולא תנוח בהם האלף רק שישתנו הנקדות בקצתם מפני האל"ף שהיא גרונית וכן בשאר האותיות אחה"ע ישוב החירק של נו"ן נפעל ושל ה"א הפעיל לסגול (דפו"ר: ואות שאחר הנו"ן והה"א בחטף סגול, כמו נאכל האכיל), כמו שיתבאר בפרק שירה בשיר שלש עשרה. וגם נמצאים שרשים שפיאיהם אלף שיבאו בשלמות אפילו בבנין הקל כמו מן אסף. אסר. (נאמר) [בא] אאסוף. אאסור. והטעם לפי שאין משמשים בהן הרבה לא הקפידו עליהם:

[ג.] **גזרות נחי פ"א יו"ד** כמו ישב:

(ג.) **בנין הקל** יבא בשלמות עד המקור גם המקור בכלל וזה כשיחובר אל הפעלים כמו ירד ירדנו. ישוב אשב. אבל כשאינו מחובר אל הפעלים הוא בחסרון יו"ד ובתוספת תי"ו שבת. רדת. דעת ודומיהם, וזה אפילו בלי בכל"ם כמו שכתבתי לעיל:

ד. **הצווי** גם הוא בחסרון היו"ד כמו שב. שבו וכולי. (דפו"פ: ובתוספת ה"א שבה ובהפסק בצירי רדה ובמקף וסמוך למלה זעירה בסגו"ל ומלעיל לך נא), ואין הפרש בין זה הצווי והצווי של חסרי פ"א נו"ן לכן תראה שלא תטעה בהם אבל אותיות איתן יפרידו בין שני הגזרות כי בחסרי פ"א נו"ן האת"ן נקוד בחירק ודגש אחריו כמו; יגש. תגש וכולי אבל בזו הגזרה בצרי שהוא תנועה גדולה להורות על יו"ד הנחה והיא אינה כתובה כמו; אשב. ישב וכולי. ונמצא ביו"ד כתובה (ובצרי) כמו; אילכה שולל (מיכה א ח) [השמאל ואימנה (בראשית יג ט) ודומיהם מעטים].

[ה.] ועל הרוב כאשר היו"ד כתובה אז האית"ן בחירק והעין בפתח כמו; אינק. יינק. אירש. יירש. איטב. ייטב. אישן. יישן. ונמצאים הבאים בגדש במקום היו"ד הנחה, כמו; מן יצק. אצק רוחי על זרעך. ומן יצר בטרם אצרך. וקראו להם חסרי פא יוד ולא ולא נחי פא יו"ד כי הם הולכים בעתידים על דרך חסרי פ"א נו"ן כאשר בארתי בחסרי פא נו"ן וכאשר אבאר בכל ספרי הדקדוק למצא טעם על זה ולא מצאתיו:

[ו.] (ה.) ולי נראה הטעם לפי שהצדי והסמך קרובים במוצא ובמבטא ובפרט כשהצדי אינה דגושה עד שיש הרבה אנשים שאינם מפרידים ביניהם ובפרט כל אנשי צרפת. ואם היינו אומרים מן יצב. יצק. ויצק, אצב. יצק. תצג. במשפט נחי פ"א יו"ד היה משמע כאילו היה אסב. יסג. תסג. לכן נדגשה הצרי לחזק קריאתה וזהו כלל גדול בדקדוק כשיבא דגש במקום האות החסרה אז נקראת המלה ההיא מהחסרים וכשתבא אחת המתנועות הגדולות במקומה נקראת המלה ההיא מן הנחים:

[ז.] (ו.) **בנין נפעל העבר** כלו הנו"ן עם וי"ו נחה כחולם במקום יו"ד השרש, כמו; נודע. נודעת. נודעתי. וכולי וכן בבינוני נודע. נודעים וכולי אבל בשאר הבנין הוי"ו נעה וכל

נקודתו כמו בשלמים מן ידע. הודע. והאית"ן אודע. יודע והאל"ף תמיד בחירק שלא כמשפט כי דינה על הרוב בסגול וזאת לא באה לעולם בסגול ולא ידעתי לזה טעם והומרה היו"ד הוי"ו מפני היות הדגש מורגש יותר בוי"ו מביו"ד:

[ח.] (ז.) **בנין הפעיל העבר** כלו הה"א בחולם תמורת יו"ד השרש כמו; הושיב. הושבת וכולי וכן בכל הבנין האותיות הנוספות בראש הם בחולם בבינוני מושיב במקור ובצווי הושיב, בעתיד אושיב. יושיב. תושיב, חוץ מבפועל שהמ"ם לעולם בשורק או בקובץ בכל פעול בין בשלמים בין בשאינן שלמים (כמו מפקד, מושב), ונמצאים מעטים המ"ם בקמץ חטוף כמו; שש משזר (שמות כו א). זובח משחת (מלאכי א יד) ונקודת העי"ן בכל (הגזרה) [זה הבנין] כמו בשלמים.

[ט.] אכן דע כי אותם העתידים שכתבתי בבנין הקל שהאותן לפעמים בחירק עם יוד השרש כתובה הם באים על הרוב גם כן בזה הבנין עם היוד כתובה אבל לפניה צירי כמו מן יטב נאמר ולאברם הטיב בעבורה (בראשית יב טז). ומן ינק. ותינק לך את הילד (שמות ב ז). ומן ימן. אם השמאל ואימנה (בראשית יג ט). ומן ילל. אספדה ואיילילה (מיכה א ח):

[י.] ו**הבינוני** המ"ם בצירי בכל הגופים כמו; מטיב, מטיבים, מטיבה, (אבל) [לא] בנחי העי"ן היחיד לבד בצירי ושאר בשוא כמו מבין. מבינים וכולי. וכן הצווי והמקור והאית"ן ביו"ד נחה אחר הצירי:

[**יא.**] (ח.) **בנין הפעול** הה"א בשורק כמו; ויוסף הורד, וכן בנחי העי"ן הוקם, ובכפלים הוטב בשלשתם ההא בשורק ואין הפרש ביניהם בנקוד אבל בשאר גופי העבר יש הפרש בין הכפולים ובין נחי פ"א יו"ד ונחי עי"ן וי"ו

והוא הדגש כמו שיתבאר במאמר זה בעקר שנים עשר סימן ח':

[**יב.**] (ט.) **בנין התפעל** כל זה הבנין יבא בשלמות כמו מן ילד. ויתילדו (במדבר א יח). ומן יעץ. ויתיעצו (תהלים פג ד). ולפעמים תהפך היו"ד לוי"ו נעה כמו מן ידע. בהתודע יוסף (בראשית מה א). ומן ידה והתודה עליו (ויקרא טז כא):

עיקר ז

העקר השביעי. בביאור גזרת נחי עי"ן וי"ו:

דע כי כל שרש הפעל שלו וי"ו היא נחה בכל הבנינים כמו; מן קום יאמר קם קמת וכו', חוץ כשלמ"ד הפעל ה"א תנוע הוי"ו בכל הבנינים כמו מן אוה אותה נפשי (מיכה ז א). ומן קוה. קויתי יי (תהלים קל ה). ומן רוה. הרוה את הארץ (ישעיהו נה י). ומן צוה. צויתי אתכה (שמות כט לה). ומן עוה. עותה ושתי (אסתר א טז). לא תנוח הוי"ו לעולם ונמצאו חמשה

שרשים שאין למדיהם הא ולא תנוח בהם לעולם והם; גוע. ושוע. ועות. עול. עור. אמנם גוע לא בא רק במקל כמו כי גוע אהרן (במדבר כ כט). ויגוע וימת (בראשית כה, יז). ושוע לא נמצא רק בפעל הדגוש שוע. שועת. שועתי. ועות נמצא בפעל ובנפעל ובהתפעל כמו; לעות אדם (איכה ג לו). בן נעות המרדות (שמואל א כ ל) והתעותו אנשי החיל (קהלת יב ג). ועול, ועוד לא נמצאו רק בפעל כמו מכף מעול וחומץ (תהלים עא ד). השוחד יעור (שמות כג ח), וכל שאר הם נחי וי"ו:

א. בנין הקל העבר הפ"א בקמץ כמו קם להודות על הוי"ו הנחה אף על פי שאין דרך הקמץ להורות על וי"ו רק דין החולם להורות עליה ונחלף בכאן לקמץ כדי להשוות זה הקל לשאר העוברים הקלים שבכלם הפ"א בקמץ חוץ מבכפולים כמו שיתבאר בעקר השנים עשר במאמר זה ונמצאה האלף כתובה אחר הקמץ במלת וקאם שאון (הושע י יד) והיא נחה. ובאה נעה במלת וראמה וישבה (זכריה יד י) ושני האלפי"ן הם במקום וי"ו וכן בנסתרים ונסתרה הפ"א קמוצה ובטעם מלעיל להורות על וי"ו הנחה כמו קמו. קמה. אבל בשאר הגופים הפ"א פתוחה כמו קמת. קמתי וכו' וזה מפני השוא הנח ששייך בכל עבר קל שאם היתה הפ"א קמוצה לא היה השוא נח כי אם נע כמו שיתבאר פרק שירה שיר השמיני גם יבא העבר בצירי לגזרת פעל כמו כאשר מת אהרן (דברים לב נ). כי מתו כל האנשים (שמות ד יט). וכן כנים אנחנו (בראשית מב יא). מדוע אתם לנים נגד החומה (נחמיה יג כא). ולגזרת פעול הבקר אור (בראשית מד ג). כי ארו עיני (שמואל א יד כט) ודומיהם מעטים:

ב. הבינוני כלו הפ"א בקמץ ואין הפרש בין הבינוני ובין העבר לנסתר יחליד כמו בא אחיך במרמה (בראשית כז לה). הוא עבר. אנכי בא אליך בעב הענן (שמות יט ט). הוא בינוני, אבל נקבה יש הפרש כי העבר מלעיל כמו ורחל באה (בראשית כט ט), והבינוני מלרע כמו והנה רחל בתו באה (שם ו), ובא בצירי לגזרת פעל כמו מת אתה, ולגזרת פעול כמו טוב טובים:

ג. הפעול והמקור והצווי העי"ן שרוקה על הרוב:

המקור כמו לא אוכל קום (איכה א יד):

הצווי קום קרא וכן הפעול אבל לא נוכל לעשותו מן קום כי הוא פועל עומד אך נעשה אותו מן שום שהוא פועל יוצא ונאמר שום שומים כמו על פי אבשלם היתה שומה שומה שומות ונמצא המקור והצווי בחולם על דרך הכפולים כמו קום יקומו דברי. פור התפוררה ארץ מוט התמוטטה ארץ והצווי כמו ושוב אלי נאם ידוה. מל את בני ישראל:

ד. העתיד אותיות אית"ן קמוצים להורות על וי"ו עין הפעל כמו אקום. יקום וכולי והוי"ו השרוקה אינה עין הפעל רק וי"ו המשך בוי"ו אפקוד יפקוד וכו' ויש אומרים כי היא שרשית והראיה מן יקומו תקומו שאם לא היתה הוי"ו שרשית היינו אומרים יקמו תקמו על משקל יפקדו תפקדו שאין בהם וי"ו:

ה. גם נמצאים בחולם כמו; ואל תקץ. וכן במסורת בל יחוס. תחום בחולם בר מן חד בשורק לא תחוס עינם. וכל אחוס דכוותיה בשורק, ובהפסק יבא העתיד תמיד בחולם, כמו; יחי ראובן ואל ימת. ושלשים שנה וימת. אבל כשיהיו זולת בהפסק, ישוב החולם לקמץ חטף ובפרט עם וי"ו ההפוך, כמו ויקם אברהם וישתחו לעם הארץ. ויקץ מואב. וכן זולת וי"ו ההפוך בהסכמה למלה זערה כמו; ישב נא אפך וחמתך. תשב נא נפש הילד. והקמץ השני מכל אלו נקרא קמץ חטוף וזה יתבאר לך בפרק שירה בשיר אחד עשר:

ו. בנין נפעל העבר בנו"ן קמוצה בשלש גופי הנסתרים כמו נבון. נבונו. נבונה. ובשאר הגופים נהפך הקמץ לשוא כדינו והחולם יהפך לשורק כמו כי נבנותי. נפונתי ונדכתי. וזה כדי שלא יהיו שני חולמים יחד:

ז. הבינוני ליחיד כמו העבר ובשאר הגופים יהפך הקמץ לשוא כמו; נבון. נבונים וכולי: **המקור** והצווי באים בה"א חרוקה בראש ודגש אחריה כמו בשלמים הכון. וכן אכון. יכון. תכון. נכון וכולי:

עיקר ח

העקר השמיני. בויכוח להוכיח שבנין פעל שבגזרה זו הוא הבנין אשר קראו לו קצת המדקדקים מרובע:

בנין פעל ופעל הנה הגעתי אל המקום אשר אמרתי בתחילת המאמר הראשון כי אוכיח שבנין המרובע לא נמצא כלל. דע כי אמרו קצת המדקדקים על מלת תאכלהו אש (איוב כ כו), מלושני בסתר (תהלים קא ה), למשפטי אתחנן (איוב ט טו), שהם מבנין מרובע בעבור הקמץ חטוף שבפ"א הפעל שלהם שהוא במקום חולם להורות על וי"ו נחה אחר פ"א הפעל:

א. העבר הקל אוכל, אוכלת, לושן, לושנת, שופט, שופטת, הרי ארבע אותיות שרשיות עד כאן לשונם, אכן אני אומר כי אין להביא ראייה משלש אלה כי לא נמצאו רק אותם לבד ואין לבנות בנין בעבורם רק הם בכלל הזרים או המורכבים כאשר יתבאר בספר ההרכבה כל אחת ואחת במקומה.

ומה שאמרו עוד שנמצאים בגזרה זו מרובעים אמיתיים כמו; מן בון נאמר בונן, הוי"ו הנחה היא עי"ן הפעל ואחר כך שני נוני"ן שהן שני למד"י הפעל הרי ארבע אותיות שרשיות על כן נקראים צרובעים ראמתים. עד כאן לשונם:

ב. על זה אשיב ואומר כי אמת הוא שכונן. וקומם. ושובב כפול בהם למד הפעל אבל הם מבנין פעל הדגוש ולפי שהוי"ו נחה אי אפשר להדגישה כי אין דגש לעולם באות נחה, לכך כפלו בהם למ"ד הפעל תמורת הדגש ואמרו כונן במקום כון והראיה על זה שגם בהתפעל שבגזרה זו כפלו בו למד הפעל במקום הדגש ואמרו התכונן במקום התכון וכן בפעל שגם הוא צריך לדגש אמרו באין תהמות חוללתי (משלי ח כד), במקום חולתי. וכן מיהוה מצעדי גבר כוננו (תהלים לז כג), הוא מבנין פעל במקום כונו. וכן ימולל ויבש (שם צ ו), מבנין פעל מגזרה זו. והאומרים שהם על משקל יקומם, ישובב, מבנין המרובע צריכין לומר שהם פעלים עומדים, אבל לא כן דעתי כי כל זה הבנין דינו להיות יוצא. וזה גם הוא לי לישועה כי הוא במקום פעל שהוא תמיד יוצא כמו שכתבתי בעקרו.

ועוד ראייה אחרת שזה הבנין הוא במקום פעל כי הבינוני והפעול שבו הם במ"ם שואית בראש וכן אותיות בכל"ם ואותיות אית"ן כלם בשוא כדין כל בנין פעל. וההפרש שבין הבינוני והפעול הוא שהבינוני בצירי כמו משובב נתיבות (ישעיהו נח יב).

והפעול בקמץ כמו והוא מחולל מפשעינו (שם נג ה):

ג. והכלל כי בנין פעל שבגזרה זו נקודה הפ"א בחולם להורות על וי"ו הנחה שהוא עי"ן הפעל, וכפל בו למ"ד הפעל במקום הדגש ונקודה בצירי כמו בונן, קומם, והנקודות הנוספות בראש כלם הם בשוא על דרך בנין פעל, ובזה הדרך יבא בנין פעל, ואין הפרש ביניהם כי אם לפי הענין כמו כוננו חצם (תהלים יא ב), הוא מבנין שקורא אני פעל, מצעדי גבר כוננו (תהלים כז לג), מבנין פעל. חללה ידו (איוב כו יג), מבנין פעל. לפני גבעות חוללתי (משלי ח כה), מבנין פעל כאשר כתבתי לעיל:

ד. בנין הפעיל העבר כלו הפ"א בצרי בראש ובשלש גופי הנסתרים הפ"א בחירק כמו; הקים, הקימו, הקימה, ובשאר הגופים בפתח כמו חקמת, הקמתי, וכולי, לפעמים אף בהם הפ"א בחירק אבל הה"א בחטף פתח או בחטף סגול כמו הקימות, הקימותי, הקיצותי כי יהוה יסמכני (תהלים ג ו).

הבינוני המ"ם בצירי כמו ה"א העבר ובשאר הגופים הצרי תהפך לשוא כדינו כמו מקים, מקימים.

הפעול המ"ם בשורק כדינו כמו מוקם, מוקמים, וכולי.

המקור בה"א קמוצה להבדיל בינם ובין העבר, ופ"א הפעל בצרי כמו; הקם. אבל עם בכל"ם בחירק, כמו; בהקים, כהקים, וכולי:

ה. וכן הצווי ליחיד ולרבות בצרי, ובשאר (החירק([בחירק] הקם, הקימו, הקימי, הקמנה, ולפעמים הפילו ה"א הבנין מהמקור, והצווי כמו; נצב לריב יי (ישעיהו ג יג), ועומד לדין עמים (שם שם), שהוא כמו; להריב, להדין. ובצווי כמו שים (פה) [כה] (בראשית לא לז), לין פה (שופטים יט ט), ובתוספת ה"א כמו; בינה הגיגי, לכן המלה מלעיל, ולרבים נמצאים לרוב בחסרון ה"א כמו; שימו, שיחו, שירו, שיתו, גילו, לינו, כלם מלעיל, וכן לנקבה שיתי ליבך (ירמיהו לא כ), ליני הלילה (רות ג יג), ונמצאה הה"א החסרה בעבר והיא בינותי בספרים (דניאל ט ב), במקום הבינותי. וכן לדיגום רבים, ודיגום (ירמיהו טז טז), אמרו שהוא כמו והדיגום עיין ספר ההרכבה.

אך דע כי לא יבא זה החסרון רק בפעלים שלא נמצא מהם צווי בבנין הקל כמו אלה שזכרתי כי לא נוכל לומר שומו, שוחו, שותו, גולו, לונו, גם ברובם לא נמצא העתיד בקל לומר אבון, אשור, אשות, אשום, אשוש, אגול, גם שאר פעולות בנין הקל לא נמצאו בהם כי אם מזער כמו אשר שר ליי (תהלים ז א), כי שת לי אלדים (בראשית ד כה), בנתה לרעי (תהלים קלט ב), ודומיהם מעטים. אבל הפעלים שנמצא בהם הקל וההפעיל, לרוב כמו קם, שב, סר, בא, שנמצא כמו הקים, השיב, הביא, לא יבא הצווי בחסרון ה"א לעולם כי לא נוכל לומר קמו, שבו, סירו, ביאו, ודומיהם.

וזכור לך הכלל ותצפנהו כי טוב הוא, ולא קדמני בו אדם:

[ו.] **העתיד** גם יבא בו אותיות האית"ן בקמץ כמו; אבין, יבין, וכולי, והיה ראוי להיות בצרי כמו מ"ם הבינוני, כאשר נתתי כללו בבנין פעל מהשלמים (במאמר שני בעקר רביעי) [במאמר זה בעיקר השני] בסימן ד'. אכן [בא] בקמץ להבדילו מעתיד הקל שבנחי פ"א יו"ד שהם בצרי כמו; אשב, ישב, וכולי, לכן נקדו זה האית"ן בקמץ כאית"ן הקל שבגזרה זו, אבל אותם בפ"א שרוקה כמו; אקום, יקום, ואלו הם בפ"א חרוקה אקים, יקים, וכולי, או בצרי יקם, וכאשר יבא בהם וי"ו ההפוך ישוב הצרי לסגול כמו; ויקם, וישב, וזה לפי שהם בטעם מלעיל:

בנין הפעל כבר כתבתי בנחי פ"א יו"ד במאמר זה בעקר וי"ו בסימן י"א:

ז. בנין התפעל כבר כתבתי לעיל בבנין פעל בעקר זה בסימן ב' שדינו לבא כפול בלמד הפעל במקום הדגש כמו; התבונן, התבוננת, וכולי:

הבינוני מתכונן. המקור והצווי, התבונן כמו העבר. העתיד אתבונן, יתבונן, תתבונן, וכולי:

עיקר ט

העקר התשיעי. בביאור גזרת נחי למ"ד אל"ף כמו קרא:

[**א**.] **בנין הקל** כלו באלף נחה וקמץ לפניה, חוץ בנסתרים ונסתרה שהאל"ף נעה, כמו; קראו, קראה, ובבינוני ובפעול (נחי) [נחה] האל"ף ליחיד לבד, ובשאר הגופים נעה כמו; קורא, קוראים, [קרוא, קרואים] וכולי:

המקור קרא, ועם אותיות בכל"ם בקרא, בקרא, לקרא, מקרא, ובא לפעמים בתי"ו נוספת על דרך נחי למד ה"א, אשר אבאר בעקר שאחר זה, כמו; לבלתי קראות לנו (שופטים ח א), לפי מלאות לבבל (ירמיהו כט י):

ב. וכן תתחלף זו הגזרה בהרבה מקומות עם נחי למ"ד ה"א, ואין לי להאריך:

הצווי קרא האל"ף נחה, ובשאר הגופים נעה כגון; קראו, קראי, קראנה, ובא בחסרון ה"א כמו; קראן לו ויאכל לחם (שמות ב כ), ובא האל"ף נחה במלת קראן לי מרא (רות א כ):

ג. ואותיות אית"ן נקודות כמו בשלמים, ואל"ף נחה כאשר היא בסוף התיבה, כמו; אקרא, יקרא, וכולי, אבל כשאחריה אות אז היא נעה כמו; יקראו, תקראו, תקראי, אבל ברבות היא נחה כמו; תקראנה מלחמה (שמות א י):

ד. וכל שאר (הבנונים) [הבנינים] הולכים על זה הדרך, רק שבהם בא צירי על הרוב לפני האל"ף הנחה בעוברים, (הנמצא) [בנמצא], ובמדבר בעדו, כמו; נקראת, נקראתי, מלאת, מלאתי, המצאת, המצאתי, וכבר כתבתי לך כי רבים מנחי פ"א אל"ף באים על משקל בצרי וכלם פעלים עומדים, כמו; מלא, שנא, ירא, ודומיהם עיין שם:

עיקר י

העקר העשירי. בביאור נקודת גזרת נחי למד הא כמו גלה:

א. בנין הקל נחלקה הה"א לארבע אופנים. האופן הראשון, שתבא נחה בסוף, כמו גלה. השני שהיא נעדרת, כמו גלו. השלישי שנהפכה ליו"ד גלית וכולי. ובכל"ם הפ"א נקודה כבשלמים.

ודע כי בגופי הנסתרים והנסתרה, תהפך לפעמים הה"א ליו"ד נעה כמו מן חסה, צור חסיו בו (דברים לב לז), בך חסיה נפשי (תהלים נז ב), על משקל פקדו, פקדה:

ב. הבינוני ליחיד הה"א נחה וסגול לפניה על הרוב כמו גולה, להבדילו מנחי אל"ף שהוא בצירי, כמו קורא, כאשר כתבתי בעקרו, ובהסמכו למלה זעירה או למלה מלעיל, גם הוא בצירי, [ויהי(ה)] בטעם מלעיל] כמו; ויהי בנה עיר (בראשית ד יז), עשה פלא (שמות טו יא), ודומיהם רבים, ונמנים על פי המסורת, והיחידה היא בקמץ לפני הה"א כמו אסתר עשה (אסתר ב יח), וברבים וברבות נעדרה הה"א כמו; גולים, גולות:

ג. הפעול נהפך בו הה"א ליו"ד נעה בכל הגופים, ונקודתו כמו בשלמים, כמו; גלוי, גלוים, וכולי.

המקור הפ"א קמוצה והעי"ן בחולם בה"א נחה בסוף כשהוא זולת בכל"ם ומחובר לפני הפעלים, כמו; ראה, ראינו, עשה, יעשה לו, וכשאינו מחובר אל הפעלים הוא בשוא, כמו; ראה פניך לא פללתי (בראשית מח יא), עשה צדקה ומשפט (משלי כא ג), וכן לאחר הפעלים הסכלת עשו (בראשית לא כח), אבל עם בכל"ם תהפך הה"א לוי"ו נחה, ובתוספת תי"ו בסוף כמו; בגלות, כגלות וכולי, גם זולת בכל"ם כמו; גלות הארץ (שופטים יח ל) ודומיהם מעטים, ונמצא אחד מחובר אל הפעל עם התי"ו, כמו היות אהיה כמוך (תהלים נ כא), ואין לו דומה:

ד. הצווי ליחיד בשוא ונחה בו הה"א בסוף וצירי לפניה, כמו גלה. וברבים וביחידה נעדרת הה"א, כמו; גלו, גלי. וברבות נהפכת ליו"ד נחה וסגול לפניה, כמו; על שאול בכינה (שמואל ב. א כד), או בלי יו"ד כמו צאינה וראינה (שיר השירים ג יא), אף על פי שצאנה שרשו יצא, בא על משקל ראנה, כדי לזווג המלות.

העתיד תשים אותיות אית"ן על הצווי ותמצאיהו, ונקודתו כבשלמים, והנה כל הכללים שזכרתי בבנין זה בהתהפכות הה"א ליו"ד או לתי"ו, וחסרונה מכל וכל הם כוללים כל ז' הבנינים, ונקודת הפ"א ואותיות הנוספות כמו מ"ם הבינוניים והפעולים, ואותיות בכל"ם ואית"ן של כל הבנינים נקודתם כמו בשלמים, לכן אין צריך לבאר כל אחד ואחד:

ה. ודע כי (למ"ד) [עי"ן] פעל שבעבר לנסתר היחיד בכלם קמוצה כמו; גלה, נגלה, גלה, הגלה, כן כלם, ובעתיד היא [ב]סגול כמו; אגלה, אגלה, אגלה, אגלה, אגלה וכולי, וכן בינוני ליחיד היא סגולה, וליחידה קמוצה, וכן בפעולים חוץ [מפעול] בבנין הקל כמו שכתבתי לעיל בסימן ג'. והמקורים כלם עם בכל"ם בתי"ו בסוף וחולם לפניה, והצווים כלם בצירי כמו; גלה, הגלה, גלה, הגלה וכולי.

ועוד ראוי שתדע כי רוב העתידים שבגזרה זו יבאו לפעמים בחסרון ה"א השורש כמו; בקל, אגל, יגל, תגל, נגל, בחירק ובסגול ומלעיל ונמצאים באותיות אית"ן בצרי כמו; אל תפן (במדבר טז טו), ותתע במדבר באר שבע (בראשית כא יד), בנפעל אגל, יגל, תגל, נגל, בשו"א ובפתח, בבנין פעל והפעל לא נמצאו בחסרון ה"א, ובהפעיל אגל, יגל, תגל, נגל, בשש נקודות בהתפעל אתגל, יתגל, תתגל, נתגל:

ו. ודע כי על הרוב לא יבא זה החסרון רק עם וי"ו ההפוך, כמו; בקל ויבן אלהים (בראשית ב כב), בנפעל ויקר אלהים (במדבר כג ד), בפעל ויצו אלהים (בראשית ב טז), בהפעיל ויפן זנב אל זנב (שופטים טו ד), בהתפעל ויתגל בתוך אהלה (בראשית ט כא), וסימנך הנסה דבר

אליך תלאה (איוב ד ב) עם ה"א, וכתיב אחריו תבא אליך ותלא (שם ד ה) בחסרון ה"א, ומעטים נמצאים בלי וי"ו ההפוך כמו אל תפן אל מנחתם (במדבר טז טו), וסוד אחר אל תגל (משלי כה ט), יעש יי עמכם (רות א ח), ודומיהם:

ז. הצווי ליחיד בא לפעמים בחסרון ה"א, כמו; בפעל צו את בני ישראל (במדבר כח ב), גל מעלי (תהלים קיט כב). בהפעיל הרף ממני (דברים ט יד), הרב כבסני (תהלים נא ד), שכב על משכבך והתחל (שמואל ב יג ה). אבל בקל ובנפעל לא יבא הצווי בחסרון ה"א לעולם:

ח. ודע כי ארבע שרשים הם שלמדיה"ם ה"א ולא תנוח לעולם, וסימנך תגנ"ך, פירוש תמה, גבה, גנה, כמה, ולכן הם נקודים קמץ, ופתח כמו השלמים לא בנחי הה"א שהם לעולם בשני קמצין, ולכן הפתוחים הם במפיק להורות על שלמותם, ותאמר מן גבה, ויגבה יי צבאות (ישעיהו ה טז), יען כי גבהו בנות ציון (ישעיהו ג טז), ומן כמה, כמה לך בשרי (תהלים סג ב), תוכל לומר כמהת, כמהתי אף על פי שלא נמצא ומן נגה. לא יגה שביב אשו (איוב יח ה), ומן תמה. המה ראו כן תמהו (תהלים מח ו), אל תתמה על החפץ (קהלת ה ז) במפיק, אבל ויתמהמה (בראשית יט טז), וכן התמהמהו ותמהו (ישעיהו כט ט) שרשים מהמה מן המרובעים, לכן לא נכללו עם הארבעה הנזכרים. ויש מחלוקת על ותלה ארץ מצרים (בראשית מז יג) אם שרשו לאה או להה, וממנו נאמר כמתלהלה היורה (משלי כו יח), ולא עלי הריב הזה אין לי עסק בנסתרות:

עיקר יא

העקר האחד עשר. בביאור נקודת בנין הקל והנפעל מגזרת הכפולים:

והם אשר שתי אותיות האחרונות דומות בהם כמו; סבב, שלל, גזז ודומיהם. **ושאר מיני הכפל כבר דברתי בם במאמר הראשון בעקר השלישי בסימן ששי.**

א. ועתה דע כי יש כפולים אשר יבאו לפעמים כשלמים כמו; סבב, שלל, גזז, סבבת, שללת, גזזת ודומיהם, ואין צריך לבארם. אכן על הרוב יבאו בחסרון אות אחת מהכפולים והאחרת היא דגושה להורות עליה כמו; סבות, סבותי, וצריכים אנחנו לומר כי החסרה היא עי"ן הפעל, והדגושה היא למ"ד הפעל, כי אם היה להפך לא היה כח בדגש להורות עליה, כי תמיד דגש מורה על מה שחסר לפניו לא על מה שאחריו, והבן וזכור זה כי הוא כלל גדול בדקדוק:

ב. העבר סב הפ"א פתוחה להבדילו מנחי העי"ן אשר היא בהם קמוצה, ועוד בעבור הדגש הבא אחריו בשאר הגופים כמו; סבות, סבותי וכולי, (ואפילו) כי אם היה הסמך קמוצה לא היה יכול הדגש לבא כי לא יבא דגש אחר קמץ:

ג. וכן הבינוני בפתח בעבור זה כמו; סב, סבים וכולי, ואפילו אותם שהם קמוצים על פי המסורה כמו תם וישר (איוב א א), נאמר ממנו יהיו תמים (שמות כ כד), אבל צדיק תמים (בראשית ו ט) שהוא בקמץ הוא לשון יחיד, נאמר הרבים מהם תמימים על משקל חסיד, חסידים. והנה אין הפרש בין העבר ובין הבינוני ליחיד כי אם לפי הענין, כמו; תם הכסף (בראשית מז יח), הוא עבר. ובר לבב (תהלים כד ד), הוא בינוני תואר. אבל בנקבה יש הפרש כי העבר מלעיל כמו המשגב וחתה (ירמיהו מח א), והבינוני מלרע כמו ולשון רכה (משלי כה טו):

הפעול לא יבא כי אם בשלמות כמו; ואת שדוד (ירמיהו ד ל), ושלח רצוצים (ישעיהו נח ו) וכולי:

המקור והצווי יבא בחולם כדי להבדילם מנחי העי"ן שהם בשורק, המקור סוב את ההר הזה (דברים ב ג), הצווי סוב דמה לך (שיר השירים ב יז), סבו ציון (תהלים מח יג), סובי עיר (ישעיהו כג טז) מלעיל, (ולכן בא דגש אחר החולם אף על פי שאין דרכו לבא אחר תנועה גדולה.) [וזה יתבאר לך יותר בפרק [שירה]]:

העתיד אותיות אית"ן בקמץ כמו בנחי העי"ן אבל ההפרש שביניהם שבאלו הפ"א בחולם על רוב, וחנתי את אשר אחן (שמות לג יט), וכן לרבים תשלו לה (רות ב טז), ירנו ישבי סלע (ישעיהו מב יא), וכן יסבו, תסבו, תסבי, (ולרבות תסבינה לרוב התנועות יפול הנח, וכן בצווי סבינה) [והנה תסבינה אלמתיכם (בראשית לז ז), ופרשיו לא ידקנו (ישעיהו כח כח)], ונחי העי"ן בשורק על הרוב כמו שכתבתי שם. ויש אומרים שיבא האית"ן בדגש כמו יתום וכולי, ואדבר בם בבנין נפעל הבא אחר זה:

ד. בנין נפעל העבר בשלש גופי הנסתרים, כגון קמוצה ופ"א הפעל נקודה באחד משלשה פנים, כמו שיבא גם כן בנין הקל מהשלמים פעל, פעל, פעול, כמו שבארתי שם, הפתוחים כמו; ונקל (מלכים ב ג יח), ונסב הגבול (במדבר לד ד), וחם השמש ונמס (שמות טז כא), והיה ראוי בשני קמצין בעבור ההפסק, אלא שהוא פתח דספרא, ודין פתח דספרא יתבאר בספר מסורת המסורת במאמר העשירי בעזרת האל. ושאר הגופים דגושים כמו נסבו על הבית (בראשית יט ד), נסבותם, נסבונו וכולי, והצרויים כמו; נמס בתוך מעי (תהלים כב טו), נסבה אלי (יחזקאל כו ב), והחולמים לא נמצאים רק הרבים כמו ונגולו כספר השמים (ישעיהו לד ד), נגוזו ועבר (נחום א יב), ונוכל לומר היחיד נגול, נגוז, על משקל נמוך הנמצא בדברי רבותינו ז"ל שרשו מכך, מן וימכו בעונם (תהלים קו מג), וכל שלשה המשקלים יבאו בשאר גופי העבר על דרך אחד נסבות, נקלות, נגלות כלם דגושים הלמ"ד, להורות על הכפל, ונמצאים מעטים מוקלים כמו ונבקה רוח מצרים

(ישעיהו יט ג) ורחבה ונסבה (יחזקאל מא ז), נקטה נפשי בחיי (איוב י א), הראוי נבקה, נסבה, נקטה:

ה. **הבינוני** ליחיד בקמץ כמו עם נבר תתבר (שמואל ב כב כז), ובצירי כמו לב נמס (נחום ב יא), נקל מהיותך לי (ישעיהו מט ו), ושאר הגופים משני המשקלים בדגש כמו אנחנו נמקים (יחזקאל לג י), וכן ראוי לומר נמסים בדגש וכולי:

המקור יבא בחולם מעל על דרך נחי העי"ן הבוק תבוק (ישעיהו כד ג), או בצירי כמו המס ימס (שמואל ב יז י), וכן הצווי בחול[ם] על משקל המקור, גם יוכל לבא בפתח כמו שיבא גם כן העתיד כאשר אבאר, כי משפט הצווי ללכת אחר האית"ן כאשר כתבתי פעם ופעמים, ושאר גופי הצווי הם דגושי העי"ן הבוקו, הבוקי, או המסו, המסי:

העתיד גם הוא על דרך נחי העי"ן אשם ואשאף (ישעיהו מב יד), יתום פריו (יחזקאל מז יב), וידם אהרן (ויקרא י ג), והנה גדולה המחלוקת על אלו הדגשים, כי יש אומרים שהם מן הקל בהוכחת ואכת אתו טחון (דברים ט כא), שהוא ודאי מן הקל בראיית אותו, ויש אומרים כי הם מהנפעל בראיית דגש המורה על נו"ן הנפעל. ואומר אני שיש מהם מהקל, ויש מהם מהנפעל, ולפי הענין והכונה תבירם ואין לי להאריך.

אכן הדין האמיתי שהאית"ן מבנין זה ראוי לבא תמיד בפתח, כמו; לא ימד (הושע ב א), ידל כבוד יעקב (ישעיהו יז ד), וכשעי"ן הפעל בנקוד אז היא דגושה, כמו; יתמו חטאים (תהלים קד לה), (ישסו)[נשסו] הבתים (זכריה יד ב), (וכשעי"ן) [וכשפ"א] הפעל גרונית האית"ן בצירי, כמו; ואל תחת (דברים א כא), ואל אחתה אני (ירמיהו יז יח), ולפעמים זולת אות גרונית כמו; ואקל בעיניה (בראשית טז ה), ותקע כף ירך (בראשית לב כה), ונמצאים מוקלים כמו ידמו כאבן (שמות טו טז), ויתמו ימי בכי (דברים לד ח), הראוי ידמו, יתמו. ויש אומרים שהם מהקל מן וידום, ותתום, כמו שכתבתי לעיל:

עיקר יב

העקר השנים עשר. בביאור חמשה הבנינים האחרונים מגזרת הכפולים:

א. בנין פעל זה הבנין בא על הרוב על דרך השלמים קלל, קללת וכולי, ואין צורך לבארו אבל יבא לפעמים על דרך בנין פעל מנחי העי"ן שכפול בו למ"ד הפעל במקום הדגש, רק שאלו פתוחים כמו; ורומם תחת לשני (תהלים סו יז), אשר עולל לי (איכה א יב), ונחי העי"ן צרויים כמו שכתבתי ונאמר מן רמם, רוממו יי אלהינו (תהלים צט ט), ארומם, ירומם וכולי. וכן מן בון, בונן, בוננו, והטעם לפי שדומות בו שני האותיות האחרונות, לכך היה קשה בעניהם להדגיש האחת מהכפולים, כי ידמה שהיה שם שלשה אותיות דומות זו אחר זו כי הדגש מורה על אות כפל כמו שכתבתי, ולכן הפילו לפעמים הדגש

ושמו תחתיו וי"ו נחה, ועל יפול הספק בקצת מהפעלים האלה אם הם מנחי העי"ן או מהכפולים:

ב. אבל הבינוני והפעול, לא יבאו כי אם בשלמות, כמו; מסבב, מהלל, ולכן כל אשר תמצא על משקל מפועל בצירי, או מפועל בקמץ כמו משובב נתיבות (ישעיהו נח יב), מעונן ומנחש (דברים יח י), והוא מחולל מפשעינו (ישעיהו נג ה), ומרומם על כל ברכה (נחמיה ט ה), הם מנחי העי"ן, ולא מהכפולים כן דעת רא"ע בספר צחות.

אך קשה לי על ומחונן ענוים (משלי יד כא), שהוא ודאי מהכפולים שרשו חנן, והרבי דוד קמחי הביא קצת מהם בנחי העי"ן ובכפולים עיין בשרשו:

וההתפעל בא על הרוב בשלמות כמו; התפלל, התחנן ודומיהם, ולפעמים באים על דרך נחי העי"ן כמו מן מדד, ויתמדד על הילד (מלכים א יז כא). ומן גלל מתגלל בדם (שמואל ב כ יב) ודומיהם:

ג. בנין הפעיל, העבר בא על שני פנים ובשניהם (כפ"א) [הה"א] בצירי, האחד אף (הה"א) [הפ"א] בצירי כמו; והסב לב מלך אשור (עזרא ו כב), החל הנגף (במדבר יז יא), העז איש רשע (משלי כא כט), והשני יבא הפ"א בפתח כמו; המר שדי לי מאד (רות א כ), הקל ארצה זבולון (ישעיהו ח כג), וכן הנסתרים והנסתרות יבאו על שני משקלים הללו בצירי, כמו; הסבו אלי את (ארן) [ארון] (שמואל א ה י), והמשאת החלה (שופטים כ מ), ובפתח כמו המקו, המקה, אבל שאר גופחי העבר יבאו כלם על דרך נחי העי"ן רק שאלו הם דגושים, כמו; הסיבות את לבם (מלכים א יח לז), והזכת בבור כפי (איוב ט ל), ונחי העי"ן רפויים כמו; והשיבות, השיבותי וכולי. (ועם) [ואם] פ"א הפעל גרונית תנקד הה"א בפתח כמו החלתי שאול לו (שמואל א כב טו):

ד. הבינוני גם הוא בצירי כמו בנחי העי"ן, אבל אותם הפ"א בחירק כמו; מקים, משיב, ובאלו הם בצירי מסב כלי מלחמה (ירמיהו כא ד), מחל להרע (שם כה כט), והשאר בדגש כמו; מסיבים, מסיבה, ונחי העי"ן ברפי כמו; משיבים, משיבה:

הפעול במ"ם שרוקה או בקבוץ כדרכו תמיד כמו מוסב, והשאר בדגש כמו; מוסבים, מוסבה, מוסבות, יש מלאים ויש חסרים על פי המסורת, ונחי העין רפויים מושבים, מושבה, מושבות:

ה. המקור בה"א קמוצה וצרי כמו המק בשרו (זכריה יד יב), ובא בצירי אפילו עם בכלם כמו; להחל, להדק, אבל כתת להדק (דברי הימים ב לד ז), בפתח במקום צרי בפ"א הפעל, מה שאין כן בנחי העי"ן שהם בחירק כמו; להקים, להשיב,

ו. **וכן** הצווי בצרי כמו החל רש (דברים ב כד), ושאר הגופים דגושים כמו; הסבו, הסבי עיניך (שיר השירים ו ה), כלם מלעיל, כי זולת זה לא היה יכול הדגש לבא, ולרבות הסיבנה:

ז. **העתיד** אותיות אית"ן (בא) [יבאו] בקמץ כמו בנחי עי"ן ונבדלים מהם, שאלו הפ"א בצרי כמו; אחל גדלך (יהושע ג ז), יקל את ידו (שמואל א ו ה), ואותם הם בחירק כמו; אקים, יקים, וכאשר יבאו עם וי"ו ההפוך ישוב הצרי לסגול, בעבור שישב הטעם לעיל, כמו; ויגל את האבן (בראשית כט י), וידק לעפר (מלכים ב כג ו), ובזה הם דומים לנחי העי"ן כמו שכתבתי שם.

ונקרא משקל שהאית"ן בפתח ודגש אחריו, כמו; ויסב אלהים (שמות יג יח), כי תתם דרכיך (איוב כב ג), ונמצא ויסבו פניהם (שופטים יח כג), ויסבו את ארון (שמואל א ה ח), הסמ"ך והבי"ת דגושים [שלא כמנהג] להבלעת אות אחת, והראוי ויסבו, והנקבות הרבות הם בשוא, כמו ותחילנה שבע שני הרעב (בראשית מא נד):

ח. **בנין הפעל** העבר הה"א בשורק הוסב כמו שכתבתי לעיל בנחי העי"ן, ושאר הם דגושי העי"ן כמו; הוסבות, הוסבותי וכולי, ונחי העי"ן רפויים, כמו הושבת, הושבתם לבדכם (ישעיהו ה ח).

העתיד יבא בשני פנים, האחד על הרוב אותיות אית"ן בשורק ורפי אחריו, כמו; לחם יודק (ישעיהו כח כח), על כמוץ יוסב, אבל מבצריך יושד (הושע י יד), כהתמך שודד תושד (ישעיהו לג א), הם דגשים עם הנח שלא כדין, ובאופן השני הם בשלש נקודות ובדגש כמו; יכת שער (שם כד יב), מבקר לערב יכתו (איוב ד כ):

בנין התפעל כבר כללתיהו בבנין פעל, ואין צריך לשנותו:

עיקר יג

העקר השלש עשרה. בביאור קצת מהכללים מהגזרות המורכבות:

א. **הנה** כבר כתבתי בתחלת המאמר הראשון כי עקרי הגזרות הם ששה, והם אשר בארתי עד הנה, ועתה אבאר שאר הגזרות המורכבות מהששה הנזכרים, ואין צריך להאריך בהן כי כל אחת הולכת על דרך שני הגזרות אשר היא מורכבת מהנה, והמשל משרש נטה שהוא מורכבת מחסרי הפ"א ומנחי הלמ"ד, הנה הנו"ן הולכת על דרך נו"ן של נגש, והה"א הולכת על [דרך] ה"א של גלה, רוצה לומר בכל מקום שתחסר נו"ן של נגש או תנוח ה"א של גלה, תחסר ותנוח, נו"ן וה"א של נטה, חוץ מהצווי שתאמר מן נגש, גש, גשו, בחסרון נו"ן, ולא תוכל לומר מן נטה טה, טו, אלא נטה, נטו, וכן מן גלה תאמר הצווי בבנין פעל גל, צו, בחסרון ה"א, ולא נוכל לומר מן נטה, נט, וכן מן נשא

בכל מקום שתנוח אלף של קרא, תנוח אלף של נשא, חוץ במקור תנוע האל"ף בשוא שאת, בשאת וכולי:

דפו"פ: (**ב**. וגזרת נחי קצוות הם שלש מינים. האחד שפ"א הפעל אל"ף ולמ"ד הפעל ה"א, כמו אבה, אפה, תאבה, האל"ף הולכת על דרך נחי פ"א אל"ף, כמו אכל, והה"א על דרך נחי למ"ד ה"א, תפנה. והשני שפ"א הפעל יו"ד ולמ"ד הפעל אל"ף כמו; ירא, יראת. והוא בצרי לגזרת פעל, והמקור ירא, או ירא, ועם בכל"ם בירוא, כירוא, לירוא, מירוא. והצווי ירא, יראו את יי, נחי האל"ף כי שורק הוי"ו שייך ברי"ש, והאל"ף נחה להבדילו מלשון ראיה, משום שנאמר כי לא יראני האדם וחי. והעתיד אירא, יירא, תירא, ביו"ד נחי, לרבות תיראנה, באל"ף נחה ובנפעל תהפך לוי"ו נורא, אורא. והשלישית שפ"א הפעל יו"ד ולמ"ד הפעל ה"א כמו; ירא, ירית היו"ד הולכת על דרך נחי פ"א יו"ד ישב, וההה"א על דרך נחי למ"ד ה"א גלה, גלית, והמקור כמו ירה, יירה, ועם בכל"ם לירות במו אופל (תהלים יא, ב). והצווי ירה, ירו וכולי, והעתיד אירה, יירה, ובחסרון ה"א איר ייר, תיר, על משקל וייף בגדלו (יחזקאל לא, ז), ותיפי במאד (שם טז, יג) שרשו יפה.)

דפו"מ: [**ב**. וגזרת נחי קצוות הם של שלש מינים. האחד שפ"א הפעל אל"ף ולמ"ד הפעל ה"א, כמו; אבה, אפה, האל"ף הולכת על דרך נחי פ"א אל"ף והה"א הולכת על דרך נחי למ"ד ה"א. והשני שפ"א הפעל יו"ד ולמ"ד הפעל אל"ף כמו; יצא, יצאת וכולי, והוא בצרי לגזרת פעל.

והשלישית שפ"א הפועל יו"ד ולמ"ד הפועל ה"א כמו; ירה, ירית וכולי, היו"ד הולכת על דרך נחי פ"א יו"ד ישב, והאל"ף הולכת על דרך נחי למד ה"א גלה, גלית, חוץ מהמקור והצווי שהם באים בשלמות פ"א הפעל:

המקור כמו ירא או ירא, ועם בכל"ם בירוא כירוא לירוא מפני דוד (שמואל א יח כט):

והצווי כמו יראו את יי קדושיו (תהלים לד י) נחי האל"ף, כי שורק הוי"ו שייך ברי"ש, והאל"ף נחה להבדילו מלשון ראייה, משום שנאמר כי לא יראני האדם וחי (שמות לג כ), ומן ירה, או ירה יירה, ועם בכל"ם לירות במו אופל:

ג. והכלל כי כל מיני המורכבים (שפיאיהם יו"ד), לא יבאו לעולם בחסרון הפ"א, לא במקור ולא בצווי, חוץ משרש יצא, ונשא, שבאים בחסרון הפ"א, כמו; מן יצא, צאת, בצאת, כצאת וכולי, ומן נשא, שאת, כשאת, בשאת וכו'. שא, שאו וכו'. והעתידים מן ירא, אירא, יירא ביו"ד נחה, ומן ירה, אירה, יירה וכולי. ובחסרון הה"א איר, ייר וכולי, על משקל וייף בגדלו (יחזקאל לא ז):]

ד. וגזרת חסרי הקצוות לא נמצא כי אם בשרש נתן אשר בעוברים תחסר הנו"ן האחרונה, כמו; נתת, נתתי, ובצווי ובעתיד תחסר הנו"ן הראשונה, כמו; תן, אתן, יתן וכולי. ובמקור יחסרו לפעמים שתי הקצוות אחל תת (דברים ב כה), בתת יי (במדבר ה כא), הראוי בתנת על משקל בגשת, וכן נמצא העבר בחסרון שתי הקצוות במלת ואיבי תתה לי ערף (שמואל ב כב מא):

ה. וגזרת המרובעים רוצה לומר של ארבע אותיות כמו ושעשע יונק (ישעיהו יא ח), הוא מורכב מנחי הלמ"ד ומהכפולים, ונפלה ה"א למ"ד הפעל, ונכפלה בו הפ"א והעי"ן כי שרשו שעה. וכן תורתך שעשעתי (תהלים קיט ע), שניהם מבנין פעל. ובבנין פעל, ועל ברבים תשעשעו (ישעיהו סו יב). ובהתפעל בחקתיך אשתעשע (תהלים קיט טז). ונמצאים שני שרשים של ארבע אותיות נבדלות, רוצה לומר שלא נכפלה בהם אות אחת מהאותיות והם כרבל, וכרסם, כמו; יכרסמנה חזיר מיער (תהלים פ יד), ודוד מכרבל (דברי הימים א טו כז), ומה שנמצא רטפש, ופרשו, אמרו רבותינו זכרונם לברכה שהם מלות מורכבות פירש רטפש, רטוב ופש. פרשז, פירוש שדי זיו:

ו. גם נמצאו הרבה מגזרת הכפולים באים על משקל זה, וכפל בהם פ"א הפעל אחר (למ"ד) [עי"ן] הפעל כמו; מן גלל, וגלגלתיך מן הסלעים (ירמיהו נא כה). ומן קלל, והוא לא פנים קלקל (קהלת י י). ומן סלל, סלסליה ותרוממך (משלי ד ח). וכלם לא נמצאו רק בבנין פעל, וכן מנחי העי"ן הנה יי מטלטלך טלטלה גבר (ישעיהו כב יז), שרשו טול, מן ויטילו את הכלים (יונה א כה). וכן מה שקוראים המדקדקים מרובע שהם בכפל למ"ד, הפעל כמו מן שוב, משובב. ומן קום, מקומם. וכבר הוכחתי כי הם מבנין פעל, ואין להאריך כאן:

ז. ופעל של חמש אותיות לא נמצא כי אם אחד והוא חמרמר כמו פני חמרמרו בכי (איוב טז טז), ובהפסק מעי חמרמרו, ונכפלה בו העי"ן והלמ"ד אחר שלש אותיות השרשיות כי שרשו חמר, אבל לבי סחרחר (תהלים לח יא), הפכפך דרך (משלי כא ח), הם שמות התוארים, כמו; ירקרק או אדמדם:

ח. ונמצא פעל אחד מנחי למ"ד ה"א של חמש אותיות, והוא יפיפית מבני אדם (תהלים מה ג), שרשו יפה. וכפול בו הפ"א והעי"ן והוא מבנין הקל, אבל חמרמר הוא מבנין פעל אבל נוכל גם כן לבנות ממנו אביו הפעל, ולומר חמרמר, חמרמרת, חמרמרתי, כי כן אמרו המדקדקים כי כל שרש נמצא ממנו האב נוכל לבנות ממנו (התודה) [התולדה] וכן להפך. כמו; יקח נא מעט מים (בראשית יח ד), יתן מים על זרע (ויקרא יא לח), שניהם מבנין הפעל נוכל לבנות מהם את אביהם ההפעיל ולומר הלקיח, הנתין:

ט. וכן בעבור מלה אחת שנמצאת (לא נוכל) [תוכל] לבנות עליה כל הבנין, והמשל מן השמחת כל אויביו (תהלים פט מג), נוכל לבנות ממנו גם הבינוני משמיח. והפעול משמח. והמקור והצווי השמח. והאיתן אשמיח. (אשמיח) [ישמיח] יי אלהינו אותנו על ידי עבדו משיח. אמן סלה:

חזק ונתחזק. הסופר לא יוזק:

נשלם חלק הראשון. שהוא חלק המפעלים:

עתה אתחיל חלק שמות. ואבאר כל המשקלים:

סליק סליק

סליק

המאמר השלישי

נושא המאמר

בביאור משקלי השמות ונחלק לשלש עשרה עקרים:

עיקר א

העקר הראשון. בביאור מה היא הכוונה במלת משקל ואיך שוקלין את השמות:

הנה כבר כתבתי במאמר א' בעקר ג' שהסיכמו כל המדקדקים לשקול כל הפעלים על משקל פעל.

א. והנה כאשר עשו בפעלים כן עשו בשמות, והמשל כי שקלו ארץ על משקל פעל. וחכם, על משקל פעל. וכן אותם שהם בתוספת אות בראש או בסוף, כמו; משמר, על משקל מפעל. זכרון, על משקל פעלון. תפארת, על משקל תפעלת:

ב. וכן השמות הבאים מגזרת החסרים והנחים, עשו להם משקל פעל, רוצה לומר כאשר תחסר או תנוח אות מהשם, כן הסרו או הניחו אות אחת ממשקל פעל,(דפו"פ: והמשל כמו; מטע, משא, לפי שתחסר בם נו"ן השרש, והם בתוספת מ"ם בראש אמרו שהם ממשקל מעל, וכן מטרה, מתנה על משקל מעלה אשר בכל"ם תחסר פ"א הפעל, והם בתוספת מ"ם בראש, ובה"א הנקבה בסוף.) [דפו"מ: והמשל כמו מטע, לפי שתחסר בו נו"ן השרש, והוא בתוספת מ"ם, אמרו שהוא ממשקל מעל, וכן מטרה מתנה אשר בכל"ם תחסר פ"א הפעל, והם בתוספת מ"ם בראש ובה"א הנקבה בסוף, מתנה על משקל מעלה:]

ג. וכן בנחי פ"א יו"ד שנה, דעה, עצה, אשר (בכל) [בכלם] תחסר היו"ד פ"א הפעל, והם בה"א הנקבה בסוף הם על משקל עלה, וכן מנחי העי"ן כמו; אור, יום, על משקל פול. וכן סיר, קיר, על משקל פיל. זר, צר, על משקל פל:

ד. וכן כאשר באים אלו הנחים בתוספת אות, כמו; מקום, מלון, הם על משקל מפול. וכן תבנית, תרמית, על משקל תפעית. וכן כל השמות מכל הגזרות, אבל הזהר מאד בעשותך משקל שתדע איזה אות היא שרשית או שמושית (פן) [כי] יהיה לך למוקש (שמות כג לג), ובפרט בפעלים כמו ומוצא אני מר ממות (קהלת ז כו), משקלו פועל כי הוא בינוני מבנין הקל שרשו מצא, אבל מוצא רוח מאוצרותיו (תהלים קלה ז), שרשו יצא, והוא בינוני מבנין הפעיל, ומשקלו מועל:

ה. וכן בשמות (הנה) מפל בר (עמוס ח ו), על משקל מקל יד (יחזקאל לט ט), [הנה] (ו)מפל מחסרי פ"א נו"ן והמ"ם נוספת, ומקל מהשלמים והמ"ם שרשית, וכן מקום על משקל שלום. ומקום מנחי העי"ן ושלום מהשלמים, גם בסמיכות וברבויים אין הפרש ביניהם וישתנו נקודות אלו כאלו, באשר אבאר כל אחד ואחד במשקלו ובעקרו:

עיקר ב

העקר השני. בביאור סבות השתנות נקודות השמות ואיזה הם הנקודות המשתנות, ובאיזה נקודות הן משתנות:

א. דע כי הסבות המשנות נקודות השמות הם ארבע וסימנך סרנ"ך. סמיכות, רבוי, נקביות, כנויות, והתנועות המשתנות השמות הם ארבע והם; קמץ, צירי, סגול, חולם, והסימן קץ, ס"ח. וגם השוא באחת מהן, אך לא יחשב עמהן כי הוא אינו בכלל התנועות כאשר יתבאר בפרק שירה בשיר ששי:

ב. ועקר השתנות הצרי והקמץ הוא לשוא, ובפרט כשהם באות הראשונה, אבל כשהם באות השנייה ישובו לפתח כמו; מן דבר, דבר יי (ירמיהו א ב). ומן [זקן], זקן ביתו (בראשית כד ב). וכן בקצת כנויי היחיד כמו; דברך, דברך, וישתנו לשוא בקצת כנויי הרבים ובסמיכתו, כמו; דברי, דברכם, דברכן, כאשר תראה כל זה אחר כך בעקר ז':

ג. והכלל כל שם מהשלמים שתנועתו הראשונה קמץ ישוב לשוא בכל ארבע השתניות הנזכרים, והוא הדין כשהתנועה הראשונה צרי, ואין הפרש ביניהם רק שהקמץ ישתנה לשוא בכל שם תהיה התנועה השנייה איזה תנועה שתהיה, אבל הצרי לא ישתנה רק כשתהיה התנועה השנייה קמץ:

ד. והמשל כשהתנועה הראשונה קמץ כמו; דבר, גדול, קציר, זקן, תאמר בסמיכות היחיד דבר, גדול, קציר, זקן. וכנוייו דברו, גדלו, קצירו, זקנו. וברבים דברים, גדולים, קצירים,

זקנים. ובכנויים דבריו, גדוליו, קציריו, זקניו. אבל בסמיכות הרבים הם בחירק כמו; דברי, גדלי, קצרי, זקני. ואגלה לך הטעם במאמר זה בעקר ששי.

ויש ארבע שרשים על משקל פעל הבאים בסמיכות על משקל פעל, והם; ירך, כתף, גדר, גזל. כמו; ירך יעקב (בראשית לב כה), כתף המזבח, וגדר אבניו (משלי כד לא), גזל אח (יחזקאל יח יח):

ח. ואותם שהתנועה הראשונה צרי והשניה קמץ כגון; לבב, ענב, שער ודומיהם, ישוב הצרי לשוא בכל ארבע ההשתניות, והקמץ לפתח בסמיכות היחיד לבד. כמו; לבב, ענב, שער, לבבו, ענבו, שערו, לבבות, ענבים, שערות. אבל כשהתנועה השנייה אינה קמץ לא ישתנה הצרי שבראש, כמו; אפוד בד (שמואל ב ו יד), אבוס בר (משלי יד ד). אפודו, אבוסו. וכן בכל ארבע ההשתניות לא ישתנה:

ו. ואותם שהתנועה השניה סגול, כמו; ספר, עגל, עשב ודומיהם, יבוארו בעקר שאחר זה ונמצאים בארבע נקודות, רוצה לומר בשני צרויים כמו; הילל בן שחר (ישעיהו יד יב), תבל וישבי בה (תהלים כד א), ולא יתרבו ולא יכונו. אבל תבל הוא (ויקרא יח כג), שהוא לשון תועבה, הוא בשש נקדות, והסימן; ארבעה הם קטני ארץ (משלי ל כד), שש הנה שנא יי (משלי ו טז), והמשכיל יבין. (ועוד סימן אחר על רוצה לומר כל תבל שהוא לשון ארץ הוא מלרע,) ומעטים נמצאים כשהתנועה הראשונה קמץ והשנית בסגול, כמו; און, מות, עול ודומיהם, ובכלם עי"ן הפעל וי"ו, ולכן ראוי לשומם בחשבון נחי עי"ן וי"ו, כאשר אבאר במאמר הרביעי בעקר הרביעי בסימן ה':

ז. ודע שהתנועה השנית לא תשתנה לעולם רק כשהיא קמץ או צרי או סגול. הקמץ והצרי ישובו לפתח בסמיכות היחיד כאשר כתבתי לעיל, ושלשתם ישובו לשוא בסמיכות הרבים, ובקצת כנויי הרבים כאשר אבאר בעקר ששי, אבל בשאר השתניות לא ישתנו כלל חוץ מהסגול, כאשר אבאר בעקר שלישי:

עיקר ג

העקר השלישי. בביאור השמות שהם בסגול:

א. דע כי לא תמצא שם שתנועתו הראשונה סגול אם לא שאף התנועה השנית היא סגול, כמו; בגד, קבר, חסד, עבד ודומיהם, והם החלק היותר רב מהשמות, ונקראים שמות של שש נקדות, והם לעולם בטעם מלעיל, ואינם משתנים בסמיכות היחיד כלל, כמו; בגד פשתים (ויקרא יג מז), חסד אל (תהלים נב ג), אבן בכנוי היחיד יהפך הסגול הראשון לחירק, והשני לשוא, כמו; בגדו, קרבו. אבל חסדו עבדו בפתח, בעבור החי"ת והעי"ן:

ב. ונמצאים רבים בפתח אפילו בלא סיבת אות גרונית, כמו; מן רגל, רגלו. ומן גפן, גפנו ודומיהם. אכן בשאר ההשתניות ישבו כלם על משקל השמות של שני קמצין, דהיינו כמו שתאמר מן דבר, דברים. דברי, דבריו. כן תאמר מן בגד, בגדים. בגדי, בגדיו. ומן חסד, חסדים. חסדי, חסדיו:

ג. ודע כי יש שמות מאלו של שש נקודות שבאים לפעמים בהם נקודות כמו נדר, חמשה מהם נדר בחמש נקודות ושאר בשש נקודות. וכן שכל חמשה מהם בשש נקדות, ושאר שכל בחמש נקדות, וכן רבים כיוצא באלה וידועין על פי המסורת, ואביא כל אלה בחבורי הגדול אשר טרם התחלתי בו זה שלשים שנה, וטרם הולדו קראתי שמו ספר הזכרונות:

ד. גם נמצאים הבאים לעולם בחמש נקדות, כמו; ספר, עגל, עשב, חלב, חלק, רובם עם החי"ת והעי"ן, אבל שם שתהיה בו התנועה הראשונה סגול, והשנייה צרי זה לא נמצא לעולם כאשר רמזתי בראש זה השרש:

ה. ודע כי בשני דברים נבדלים השמות של שש נקדות מאותם שהם לפעמים או תמיד בחמש נקדות, האחד כשיבאו אותם של שש נקדות בהפסק, דהיינו אתנח וסוף פסוק ישוב הסגול הראשון לקמץ, כמו; אף לך ארץ (תהלים פט יב), וערם יכסה כבגד (יחזקאל יח ז), ויש שישתנה אפילו בזקף כמו; יהיה לי עבד (בראשית מד יז), וכן מתחרה בארז (ירמיהו כב טו), ויש מהם שאפילו באתנח וסוף פסוק לא ישתנו לעולם, כמו; מלך, תבן ודומיהם. ונמצא ארץ שלא ישתנה בארבע מקומות וכולי במשלי ובתלים, וכן כל כסף משתנה, חוץ מן נחפה בכסף (תהלים סח יד), שהוא בסגול באתנח, והכלל הטעמים מן איוב משלי תלים יש להם דינים אחרים, כמו שתראה בספר טוב טעם. אבל אותם של חמש נקודות לא ישתנו לעולם לקמץ בהפסק:

ו. וההבדל השני הוא שאותם של שש נקדות יבאו בכנוי היחיד לפעמים בחירק, ולפעמים בפתח כמו שכתבתי לעיל, אבל של חמש נקודות יבאו לעולם בחירק, ואפילו עם אותיות הגרון לא ישתנה החירק על הרוב, כמו; מן עשב, עשבות הרים (משלי כז כה). ומן עקב, עקבות משיחך (תהלים פט נב). ויש ישתנה לסגול כמו; חלקו, עגלו, חלבו, ובסמיכות הרבים חלקי, עגלי, חלבי וכולי, ובזה האופן תוכל להכיר אלו מאלו:

ז. ודע כי כל אלו שש נקודות כשיהיה למ"ד הפעל חי"ת או עי"ן ישובו הסגול השני לפתח, כמו; צמח, פרח, שבח, שבע, רבע, ואם יהיה עי"ן הפעל חי"ת או עי"ן, ישובו שני הסגולים לפתח, כמו; שחל, נער, בער, נחל, שחר ודומיהם, אבל פחם, וגחל, וכחש, המה ממשקל הדגושים, רוצה לומר אם לא היתה החי"ת היו על משקל גנב, שבת,

והראייה כי לא ישתנו ברבויים ונאמר גחלים, בנים, כחשים, כי השמות הדגושים לא ישתנו כאשר הראה בעקר ה':

ח. ועוד כי הם כלם מלרע והפתוחים כלם תמיד מלעיל, כמו אותם של שש וחמש נקודות, ובזה גם הם נבדלים מאותם של שני קמצין, (דפו"פ: כי אותם הם תמיד מלרע) [דפו"מ: כי הם אותם בטעם מלרע], כמו; זהב, דבר, עשן, ויש מעטים יוצאים מן הכלל:

עיקר ד

העקר הרביעי. בביאור משקלי השמות שתנועתם הראשונה חולם:

א. **דע** כשהתנועה הראשונה חולם היא תשוב לקמץ חטף בכנויי היחיד וברבויו ובסמיכותו ובכנויו, אבל בתנאי שהתנועה השנית תהיה סגול ולא נקודה אחרת, כמו; אזן, קדש, חדש ודומיהם, כמו; אזנו, קדשו, חדשו, אזנים, אזני, אזניו וכולי, אבל בסמיכות היחיד לא ישתנו, כמו; אזן אהרן (שמות כט כ), (קדש ליי (שמות כח לו)) [קדש יי (ויקרא יט ח)] ודומיהם:

ב. וכשהתנועה השנית אינה סגול כמו; אוצר, כוכב, עולל ודומיהם, החולם שבראש לא ישתנה כלל, והקמץ או הצרי שבסוף כתבתי דרך השתנותם בעקר שני בסימן שני. והנה כתבתי בשמות של שש נקדות בעקר שלישי בסימן ז' שבשביל חי"ת או עי"ן ישוב הסגול שבסוף לפתח, תדע שכן הכלל גם פה, כמו; אורח, כובע, תאמר ארחו, כבעו וכולי. אבל כשעי"ן הפעל אחת מאותיות הגרון אז ישוב החטף קמץ תחת עי"ן הפעל, ופ"א הפעל בקמץ, כמו; מן אהל, ויט אהלה (בראשית לה כא). ומן תואר, מה תארו (שמואל א כח יד). ויש הפ"א בחולם ותארו מבני אדם (ישעיהו נב יד):

עיקר ה

העקר החמישי. בביאור משקלי השמות של שאר הנקדות בכלל:

א. **דע** כי השמות שתנועתם הראשונה שורק הם מעטים, כמו; מנים ועגב (תהלים קנ ד), עגיל וכומז (במדבר לא נ), ועם קמץ חטוף לא נמצא רק אחד לבד, והוא מעשה ידי אמן (שיר השירים ז ב), אם כן לא נשאר לי לבאר רק הפתח והחירק ושלש נקדות, ואתן לך כלל אחד מספיק בכלן, ואומר מאחר שאלו השלשה המה נקדות קטנות ראוי לבא תמיד אחריהם דגש כאשר יתבאר לך בפרק שירה שיר החמישי. על כן השמות הדגושים לא ישתנו כמו; אביר, כביר, גנב, סלם, תאמר בסמיכות אביר הרעים (שמואל א כא ח), כביר כח (איוב לו ה), ובכנוי אבירו, כבירו, ויש מעטים יוצאים מן הכלל ומשתנים:

ב. ודע כי השמות שהם בשוא בראש לא ישתנה השוא לעולם, כמו; דבש, גביר, זאב, חמור, גבול, ומה שנמצא אכלתי יערי עם דבשי (שיר השירים ה א), אומרים שהוא ממשקל

אחר כאשר נמצאים בכל משקלי השמות יוצאים מכלל חבירהם, ועוד אדבר מהם בהקדמתי לספר ההרכבה:

ג. ודע כי גם התנועה שאחר השוא שבראש לא תשתנה רק כשהיא קמץ, כמו; כתב, יקר ודומיהם, וכבר ביארתי בעקר שני בסימן שני דרך השתנות הקמץ, (וכיבאו) [וכשיבאו] אלו בסמיכות הרבוי, ישוב השוא שבראש לחירק, כמו; כתבי, יקרי, והטעם אבאר בעקר שאחר זה:

עיקר ו

העקר הששי. בביאור הקדמה אחת לכנויי השמות:

א. הנה צריך שאקדים לך כלל גדול בדין השוא כי הוא עקר ויסוד בשמוש הכנויים ובפרט בשלמים, וכבר ידעת כי לא יבאו שני שואין זה אחר זה בראש התיבה לעולם, וכבר הודעתיך בעקר השני בסימן שני כי הקמץ והצרי ישובו לשוא בראש כל שם:

ב. וכן דינם לפעמים באמצע, ולכן כל שם שתחילתו שוא או כשיבא שוא בסבת אחת מארבע התשתניות אשר ביארתי בראש עקר שני, ויהיה אחר השוא ההוא קמץ או צרי, ותקרה איזה סבה אחרת שצריך לשנות הקמץ או הצרי לשוא, ויהיה אז שני שואין בראש התיבה, וזה אי אפשר לכן ישוב השוא הראשון לחירק. והמשל מן דברים, זקנים, הנה כשיבואו בסמיכות תפול המ"ם, כמו שיתבאר במאמר זה בעקר אחד עשר, וצריך אז להקל התנועות, ולהפך הקמץ או הצרי לשוא כדינם, ויהיו אז שני שואין בראש המלה, ותאמר דברי, זקני, וזה אי אפשר לכן נהפך השוא הראשון לחירק, ותאמר דברי, זקני:

ג. וכן בכנויי הרבים תאמר כל הכנויים בשוא בראש כמו; דבריו, זקניו, דבריך, זקניך, חוץ מן אותם שבסופם מ"ם או נו"ן שבעבורם צריך להלק התנועות, ולהפך הקמץ או הצרי לשוא, ויהיו אם כן שני שואין דבירהם, זקניהם, על כן נהפך השוא הראשון לחירק ותאמר דבריהם, זקניהם וכו':

עיקר ז

העקר השביעי. בביאור הכנויים:

א. דע כי לכל שם עשרה כנויים, והאותיות המשמשות בהם הם ששה, וסימנם הכנויים, והא לך עשרת הכנויים על הסדר מן דבר, תאמר דברו, דברך, דברי, דברם, דבריכם, דברנו, דברה, דברך, דברן, דברכן:

ב. הלא תראה כי האות הראשונה בכלן בשוא, והשנייה בקמץ חוץ מן אותם שסופם מ"ם או נו"ן, שבהם נהפך הקמץ שבעי"ן הפעל (לפתח) [לשוא], וזה מפני רבוי תנועתם

על חבריהם, והא לך כנוי הרבים מן דברים, תאמר דבריו, דבריך, דברי, דבריהם, דביכם, דברינו, דבריה, דבריך, דבריהן, דבריכן:

ג. הלא תראה בכל"ם האות הראשונה בשוא חוץ מן אותן שסופן מ"ם או נו"ן שהם בחירק, כדי שלא יבאו שני שוואין בראש התיבה, כמו; שכתבתי בעקר שלפני זה, ובכל"ם יו"ד קודם אות הכנוי להורות על הרבוי:

ד. ודע כי הכנויים הנסמכים אל השמות מורים תמיד על הקנין, רוצה לומר שהשם ההוא הוא קנין למי שיבא עליו, הכנוי בלשון אשכנז; מיין, דיין, זיין וכולי, [ובלשון לעז; מיאו, טואו, טואו, או דימי, דיטי, דיקלוילו] כמו; עבדו, אמתו, רוצה לומר עבד שלו, אמה שלו. אבל הכנויים הנסמכים אל הפעלים הם מורים על הפעול, כמו; פקדו, פקדך, פקדני, בלשון אשכנז; איך דיך, מיך. [ובלשון לעז; מי, טי, קווילו וכולי] רוצה לומר פקד אותו, פקד אותך, פקד אותי, כאשר אבאר לך בפרק הכנויים באר הטב:

(**ב**.) והנה שבעה האותיות אשר ישמשו בראש השמות סימנם מש"ה וכל"ב, ולפי שבעבורם לא ישתנו נקודות השמות, לכן אין צריך לבארם פה, אבל יתבאר דינם בפרק נהשמושים:

עיקר ח

העקר השמיני. בביאור משקל השמות הנקביים:

א. דע כי השמות הבאים בלשון נקבה הם על הרוב בה"א בסוף, והאות שלפני הה"א בקמץ, וטעם התיבה באותה אות שבה הקמץ, כמו; צדקה, חכמה, גזלה, אכילה, שמלה, עבודה, מלוכה, בהלה, ובסמיכות תשוב הה"א לתי"ו, והקמץ לפתח, אבל התנועות האחרות לא ישתנו כלל, רק אותם שהם על משקל פעלה, כמו; צדקה, ברכה, תאמר בסמיכות צדקת יי (דברים לג כא), ברכת יי (בראשית לט ה), הכ"ף בדגש קל כדין אותיות בג"ד כפ"ת אחר שוא נח על הרוב, ובכנוי ברכתו, הכף רפויה, צדקתו וכולי:

ב. והסבה בזה לפי שהקמץ הראשון יהפך לשוא, על כן צריך להפך השוא הראשון לחירק, כמו שכתבתי בעקר ששי, אבל המשקלים האחרים לא ישתנו, כמו; חכמה, חכמתו, גזלה, גזלתו, אכילה, אכילתו ודומיהם:

ג. והכלל כי לה"א הנקבה בסוף השמות שני סימנם, האחד תמיד יבא קמץ לפניה, והסימן השני הוא שצריך שיהיה הטעם באותה אות אשר בה הקמץ, רוצה לומר שתהיה התיבה בטעם מלרע, ואם יחסר לה אחד מאלו השנים אינה לנקבה, רק היא נוספת או שרשית, כמו; קרא לילה (בראשית א ה), נחלה מצרים (במדבר לד ה), ארצה שעיר (בראשית לב ג), ודומיהם שהטעם בהם אינו בסוף בכלן הה"א נוספת:

ד. וההאי"ן אשר הם שרשית הם מנחי למ"ד ה"א, כאשר אבאר במאמר הרביעי בעקר השביעי בסימן ב' וג' ושם אתן לך כללים איך תכיר הה"א הנוספת מהשרשיות:

עיקר ט

העקר התשיעי. בביאור הרבוי מהשמות הנקביים:

א. **דע** כי השמות הבאים בלשון נקבות רבות על הרוב יבאו עם תוי"ו בסוף, והאות שלפניה נקוד בחולם עם וי"ו נחה, כמו; צדקות, ברכות, חכמות ודומיהם, ובסמיכות צדקות יי (שופטים ה יא), ברכת אביך (בראשית מט כו), אבל חכמות שרותיה (שופטים ה כט), בפתח מפני אות הגרון:

ב. ולפעמים הוי"ו כתובה ולפעמים אינה כתובה, וזה נקרא מלא או חסר על פי המסורת, וכן רבוי הזכרים נמצאים חסרי יו"ד, הרבוי כמו; התנינם ג' חסרים בלשנא, וצדיקם כל אורייתא כתיב כן חסר יו"ד אחרינא, וכאלה רבים מאד [דפו"מ: כאשר אבאר בחבור מסורת המסורת אם ירצה השם]:

ג. ויש שמות שהם בלשון יחידה עם ה"א הנקבה ויבאו ברבויים עם יו"ד מ"ם בסוף על דרך רבוי הזכרים, כמו; מן שנה, שנים. נמלה, נמלים. ודומיהם, כמו שיבאו שמות זכריים לפעמים על דרך [רבוי הנקבות] כמו אב, אבות. וכן בור, בורות. ודומיהם, ויש מהם שיבאו בשניהם, ר"ל על דרך רבוי הזכרים ועל דרך רבוי הנקבות, כמו; מן חגור, חגורים וחגורות. דור, דורים ודורות. וכל זה יתבאר הטיב בפרק המדות:

עיקר י

העקר העשירי. בביאור שמות נקביים הבאים בלשון יחידה עם תי"ו בסוף:

א. **דע** כי כמו שבבינוני יבא גוף היחידה על שני משקלים פוקדה, או פוקדת. מפקדה, או מפקדת. וכן כלם, ועל הרוב יבאו על משקל פוקדת כמו שבארתי [דפו"ר: במאמר ב' בעקר א' בסימן ד'], כך יבאו גם כן השמות בלשון נקבה בשני משקלים הללו, אמנם על הרוב יבאו עם הה"א בסוף כמו שבארתי לעיל בעקר השמיני, ובעקר שאחר זה אבאר קצת הפרש שביניהם:

ב. ועתה דע כי יש שמות נקביים יבאו בתי"ו בסוף, והאות שלפניה נקודה בסגול, כמו; קטורת, שבולת, ועל הרוב יבאו שני סגולים לפניה כמו; אדרת, עטרת:

ג. ודע כי לא יבאו רק בשני משקלים הללו, רוצה לומר בשני סגולים, או בחולם וסגול לפניו תי"ו הנקבה, וכן כשיבאו בתוספת מ"ם בראש מגערת, משקולת, וכן בתוספת תי"ו בראש כמו; תחבושת, תפארת, והנקודה שלפני החולם או הסגול לא תשתנה לעולם בין שאחריה דגש או לא:

ד. ודרך השתנותם ונקודתם כשיבאו עם אותיות הגרון, וכשיבאו בהפסק, וכל הענינים תלמוד ותבין מן השמות של שלשה אותיות הבאים על משקל אלה שהם בחולם ובסגול, כמו; קטורתי ודומיהם, הולכים על משקל חדש, קדש. רוצה לומר שהחולם ישוב לקמץ חטוף כמו קטרתו, כמו שכתבתי בעקר הרביעי:

ה. ואותם שהם [בשני] סגולים כמו עטרת, הולכים על משקל אותם של שש נקודות עיין (כמו) [במה] שכתבתי בעקר שלישי ורביעי.

אכן דע כי הסגול הראשון לא ישוב לעולם לחירק רק לפתח, כמו עטרתו, תפארתו וכולי. כמו; רגל, רגלו ודומיהם:

עיקר יא

העקר האחד עשר. בביאור כנויי השמות הנקביים אשר סופם ה"א או תי"ו ובביאור ההפרש שביניהם:

א. **דע** כי אותם שסופם ה"א הנקבה כשיבאו בכנויים תהפך הה"א לתי"ו רפויה, כמו; מן צדקה, צדקתו, צדקתי, צדקתם וכן כלם, אבל אותם שסופם תי"ו יבאו בכל כנויי היחיד בתי"ו דגושה, כמו; מן עטרת, תפארת, נאמר עטרתו, תפארתו, עטרתם, תפארתם. ובזה תכיר אלו מאלו, ובלשון רבות תחסר תי"ו הנקבה כאשר יתבאר, ולכן צריך שנאמר כי מלחמתו, משמרתו ודומיהם הנפרד מהם מלחמת, משמרת, כי אלו היה הנפרד מלחמה, משמרה, היה הכנויי מלחמתו, משמרתו, בתי"ו רפויה (דפו"פ: ואותם שהם עם ה"א נוספת בסוף יבואו בכנוי בחסרון ה"א, כמו; מן מקנה, מקנך מקני וכולי, מקניו, מקניך, מקני וכולי, אבל בשאר הכנוים תנוע הה"א, מקנהו, מקניה, מקניהם, מקניהן):

ב. ודע כי הנקבות הרבות יבאו עם כנויים בשני סימני הרבוי, ביו"ד רבוי הזכרים, ובתי"ו רבוי הנקבות, כמו; צדקותיו, צדקותיך וכולי. וכן אף הבאים בכנויי היחיד בתי"ו דגושה כמו שכתבתי, הלא המה יבאו בכנויי הרבים בתי"ו רפויה, כמו; מלחמתיו, משמרותיו, וזה לסבת החולם כי אין ראוי לבא אחריו דגש:

ג. ודע כי השמות שהם בלשון רבות כמו; שפחות, צדקות ודומיהם, יבאו עם כנויי הנסתרים בשני אופנים, האחד עם מ"ם הכנוי אחר וי"ו תי"ו הרבות, כמו; שפחותם, צדקותם. והשני עם ה"א אחר וי"ו תי"ו הרבות, כמו; שפחותיהם, צדקותיהם. אבל שפחתם, צדקתם, הם כנויים של הנקבה היחידה, כמו שכתבתי לעיל, וזהו מה שפירש ר' שלמה ירחי על ותכל תלונתם (במדבר יז כה), וזה לשונו 'ויש חלוק בין תלונתם לתלונותם, תלונתם תלונה אחת, תלונותם שם דבר בלשון יחיד ואפילו הן תלונות הרבה' עד כאן לשונו, והנה לא פירש הרב ההפרש שבין תלונתם לתלונותם.

והנני אבאר ההפרש שביניהם במשל, הרי ראובן ושמעון שיש להם שפחה אחת, נאמר עליה זאת היא שפחתם של ראובן ושל שמעון, וכשיש לכל אחד מהם שפחה אחת נאמר עליהן שפחותם, וכשיש לכל אחד מהם שנים או שלשה שפחות נאמר עליהן שפחותיהם, וכבר יעדתי לחבר ספר אחד ואבאר בו כל דברי רש"י ז"ל אשר דבר בדקדוק בפירוש התורה אם יאריך השם יתברך חיי:

עיקר יב

העקר השנים עשר. בביאור השמות אשר בהם תוספת אות על שלש אותיות שרשיות:

א. דע כי האתיות הנוספות בשמות הם ששה וסימנם האמנת"י, לפעמים יתוספו בראש, ולפעמים בסוף, ולפעמים בשניהם, אבל לא יתוספו רק בשמות הנגזרים מן הפעל כאשר יתבאר בפרק המינים במין השני, והנני אבאר אחת בשני העקרים האחרונים דהיינו כל עקר שלש אותיות:

ב. הה"א לא תמצא נוספת בראש השמות השלמים כי אם (בשני שמות והם רוה, ושמע, ומן רוה נמצא כי היתה הרוחה, ו)מן שמע נמצא להשמעות אזנים (יחזקאל כד כו), ואין עוד בשלמים, אבל בשמות שאינן שלמים נמצאו יותר כאשר יתבאר במקומם, אכן בסוף השמות נמצאו שלש מיני ההי"ן קצתם שרשיות קצתם לנקבה קצתם נוספות, כאשר בארתי בעקר השמיני:

ג. האל"ף הבא נוספת בהרבה מקומות, ועל הרוב היא נקודה בסגול, כמו; אצבע, אשגב, אשכול, אגרוף, ולפעמים בפתח כמו; אבנט, אברך, אכזיב, ותמיד שוא נח אחר אותיות האמנתי, ויש מהם שהאל"ף בהם שרשית והם בכלל שמות של ארבע אותיות, ואדבר בם במאמר שאחר זה בעקר שלש עשרה. ודע כי רוב השמות שהם בתוספת באחת מאותיות האמנת"י לא יבאו עם ה"א הנקבה רק במקומות מעטים, כמו; משמרה, תפארה, ודומיהם מעטים מאד:

ד. ועוד דע כי לא תבא בסוף השמות אל"ף נוספת בלשון עברי, אך בלשון תרגום תבא לרוב כמו; מלכא, עבדא, אכן נמצאים באל"ף שרשית בסוף כמו; כסא, פלא, והם מנחי למ"ד אל"ף ושם אבארם, וגם נמצאים באל"ף במקום ה"א, כמו; כמטרא לחץ (איכה ג יב), קראן לי מרא (רות א כ):

ה. המ"ם תבא נוספת בראש השמות, ועל הרוב נקודה בחירק ושוא נח אחריה ותנועה האחרונה קמץ, כמו; משכן, מקדש, ובחולם כמו; מזמור, מכלול, וכשאחרי המ"ם אות גרונית אז המ"ם פתוחה, כמו; מאכל, מחשוף, ואפילו זולת אות גרונית, ואז יבאו דגושים על הרוב ברבוי ובכנוי, כמו; מטעם, מדבר, מחמד, תאמר; מטעמו, מדברו, מחמדו,

מטעמים, מרבדים, מחמדים. וגם בחירק נמצאים דגושים מעטים, כמו; מן משגב, משגבי. וכל אלו הדגושים הם בתנועה אחרונה בפתח, אבל בקמץ או בחולם בסוף לא יבאו לעולם דגושים:

[ו. כבר] (וכבר) ידעת כי הקמוצים יבאו בסמיכות בפתח, כמו; מקדש יי טמא (במדבר יט כ), משכן יי (שם יג), מכל מאכל פרעה (בראשית מ יז), ויש שיבאו עם ה"א הנקבה בסוף והמ"ם בחירק או בפתח או בסגול, כמו; מלחמה, ממלכה, ממשלה, ובסמיכות מלחמת כנען, ממלכת עוג (דברים ג י), לממשלת היום (בראשית א טז), ונמצא זה המשקל גם כן בלי סמיכות, כמו; מסגרת טפח (שמות כה כה), את המגערת (דברים כח כ), או בחולם, כמו משקולת, מחגורת, וכבר כתבתי דינם בעקר העשירי. ונמצאים שמות באים בתוספת מ"ם בסוף, כמו; פתאום, שלשום, ודומיהם מעטים, אבל המ"ם הבאה בסוף השמות להורות על לשון רבים, כמו; דברים, זכרים, אינה נקראת נוספת רק שמושית, ולפניה חירק גדול, רוצה לומר עם יו"ד, וכשיבא השם ההוא בסמיכות תפול המ"ם ותשאר היו"ד לבדה, והאות שלפניה נקוד בצרי כמו; זקני, דברי:

עיקר יג

העקר השלש עשרה. בביאור נקודות השמות אשר בהם תוספת נו"ן או תי"ו או יו"ד בראש ובסוף:

א. הנו"ן לא תתוסף בראש השמות רק מעטים נמצאים בשמות עצמים, כמו; נפתלי נמרוד, ודומיהם:

ב. אכן בסוף תתוסף לרוב, ועל הרוב פ"א הפעל בחירק, כמו; זכרון, שלטון, ובקמץ בסוף, כמו; פשתן, חרצן, גם נמצאים מעטים בקמץ חטוף בראש או בקבוץ, כמו; קרבן, שלחן, ואלו יבאו ברבוי הנקבות, כמו; קרבנות, שלחנות, ונמצאים רבים שהנו"ן בהם שרשית, והם בכלל השמות של ארבע אותיות, כמו; השמן, דרבן, ואדבר בם במאמר שאחר זה בעקר שלש עשרה, גם נמצאו מהם הרבה דגושים, כמו; זכרון, שברון, גם כשעי"ן הפעל בשוא, כמו; קלשון, קמשון, ודומיהם מעטים הדגושים:

ג. התי"ו תתוסף בראש השמות, ועל הרוב היא נקודה בפתח אפילו בלא סבת אות גרונית ושוא נח אחריה, והתנועה האחרונה היא שורק על הרוב, כמו; תמרוד, תמרוק, תענוג, גם בחירק או בצירי נמצאים מעטים תלמיד, תבריך, תרשיש, תשביץ, ונמצאה התי"ו בחירק, כמו תדהר, גם נמצאים בתי"ו בראש ובסוף, כמו; תלבושת, תפארת, וכלם בטעם מלעיל:

ד. ונמצאים בתוספת תי"ו בסוף ולא בראש, והאות שלפניה בשורק, ופ"א הפעל עם פתח, כמו; מלכות, גבהות, מרדות, שחרות, ונמצאים שהפ"א בחירק, כמו; רפואת, שפלות, עקשות, גם שהפ"א שואית ואחריה חירק, כמו; ידידות, מרידות, וראוי לומר הרבוי מכלם ביו"ד נעה, כמו; שמצאנו מן מלכות, ארבע מלכיות (דניאל ח כב), כן נאמר שכליות, עקשיות, גבהיות:

ה. ונמצאים בתוספת תי"ו בסוף וחירק לפניה, כמו; גפרית, שארית, ראשית, חמשית, ודומיהם גם אלו יבאו ברבויים ביו"ד נעה על משקל חמישיות הנמצא בתלמוד, ונאמר ראשיות, ובפרט אותם שלמדיהם ה"א, כמו שאבאר במאמר ד' בעקר שביעי:

ו. היו"ד לרוב נמצאת נוספת בראש השמות העצמיים, כמו; יצחק, יעקב, יצהר ודומיהם, גם נמצא ילקוט, וינשוף, ונמצא בחולם (ועורב) וינשוף [ועורב (ישעיהו לד יא)] על משקל ספיר ויהלום (שמות כח יח), ובסוף שמות העצמיים נהרי, נערי ודומיה מעטים, אבל יהודי, מצרי [עברי] ודומיהם, היודי"ן אינם נוספת רק הם ליחס כאשר יתבאר בפרק המינים:

נשלם המאמר השלישי:

המאמר הרביעי

נושא המאמר

בביאור משקלי השמות שאינם שלמים ונחלק גם הוא לשלש עשרה עקרים:

עיקר א

העקר הראשון. **בביאור שמות חסרי פ"א נו"ן**:

א. **דע** כי כל שמות חסרי פ"א נו"ן הם בתוספת מ"ם בראש, ותמיד היא פתוחה ודגש אחריה להורות על הנו"ן החסרה, כמו; מטע יי (ישעיהו סא ג), מסע ושריה (איוב מא יח) [שרשם נטע, נסע], וכן מבוע מבול שרשם נבע נבל, ובאים בה"א הנקבה, כמו; מפלה, מטרה, ובצרי כמו; מגפה, מסכה ודומיהם, וכן מצבה מחסרי פ"א יו"ד כי דין אחד להם, ולחסרי פ"א נו"ן כמבואר במאמר שני בעקר ששי בסימן ששי:

ב. והנה כבר ידעת כי השמות הדגושים לא ישתנו כמבואר במאמר שלישי בעקר החמישי בסימן א', ועל זה הדרך באים חסרי הפ"א עם נחי הלמד, כמו; מכה, מצה ודומיהם, שרשם נכה, נצה, וההאין לנקבות. אבל קצר המצע (ישעיהו כח כ) שרשו יצע, ומהם בה"א שרשית מטה, והראיה שהיא שרשית שהיא בסגול, וזה יתבאר לך במאמר זה בעקר ששי, וכן מחסרי הרצוות מתן, ובחסרון שני הקצוות מתת:

ג. והכלל כל שם שתמצא במ"ם פתוחה בראש ודגש אחריה [דפו"ר: הרי הוא שם מחסרי נו"ן ונמצאים שנים בתוספת ה"א בראש ודגש אחריה], כמו רוח והצלה (אסתר ד יד), הכרת פניהם (ישעיהו ג ט), שרשם נצל, נכר, ונמצא[ים] שנים בלי תוספת אות בראש והם שיא, ושיג, כמו; יעלה לשמים שיאו (איוב כ ו), וכי שיג לו (מלכים א יח כז), שרשם נשא, ונשג, ואין להביא ראיה מהם כי מעטים הם:

עיקר ב

העקר השני. בביאור שמות נחלי פ"א אל"ף או יו"ד:

א. הנה ידוע כי לא תנוח אות לעולם בראש המלה לכן באים אלה בראש המלה על דרך השלמים, כמו; מן אמר, אומר. ומן אכל, אוכל או אכילה. ונמצאים בתוספת מ"ם בראש, כמו; מאמר, מאכל בנוע האל"ף, וכן באמצע לא תנוח, כמו; מן שאל שאלה או משאל:

ב. ושמות נחי פ"א יו"ד על הרוב הם בתוספת מ"ם או תי"ו בראש, ונקודים בחולם [כמו] מוצא, מושב בקמץ בסוף, גם נמצאים בצרי בסוף, כמו; מועד, מוקש. ודע שאותם שהם בקמץ בלשון יחיד יהיו גם בלשון רבים בקמץ, כמו; מן מושב, מוצא, נאמר; מושבים, מוצאות. אבל אותם שהם בצרי יהיו בלשון רבים בשוא, כמו; מופת, מוקש, מופתים, מוקשים. וכלם בטעם מלרע.

וכבר ידעת תהפכות הקמץ והצרי בסוף, ונמצאים עם התי"ו, כמו; תושב, תושבים, אבל על הרוב אותם שהם עם תי"ו בראשיהם הם עם ה"א הנקבה, כמו; תולדה, תוכחה, וכן מנחי הקצוות תאמר תורה, תודה, מן ירה, ידה, ונמצאים בתי"ו בתחילה ובסוף, כמו; תועלת, תוחלת ומעטים נמצאים עם מ"ם בראש וה"א בסוף, כמו; מועצה, מורשה, והכלל כל שם שתמצא עם מ"ם או תי"ו בראש בנקדות החולם הם מנחי פ"א יו"ד, ושנים יוצאים מן הכלל והבאתי מרך (ויקרא כו לו), במעל ידיהם (נחמיה ח ו), שהם מהכפולים. ומעטים נמצאים המ"ם בשורק כמו; מוסר, מוצק, גם נמצאים בלי תוספת אות עם ה"א הנקבה, כמו; שנה, עצה, דעה, לדה, ובסמיכות ישוב הצרי לשוא והקמץ לפתח, כמבואר במאמר הראשון בעקר השני, ונמצאים שנים בלי ה"א הנקבה, והם צא תאמר לו (ישעיהו ל כב), בול הרים (איוב מ כ) שרשם יצא יכל:

עיקר ג

העקר השלישי. בביאור שמות נחי העי"ן [הבאים] בתוספת אות:

א. דע כי רוב השמות נחי העי"ן הם בתוספת מ"ם הנקודה בקמץ, כמו; מקום, מלון, מנוס, ובסמיכות ובכנוי ישוב הקמץ לשוא כדינו בשלמים, כמו; מקום, מקומו, מלונו, מנוסי, לכן טועים האומרים בשיר של 'אדון עולם' והוא נסי ומנוסי המ"ם קמוצה, כי

דינה בשוא מנוסי, כדין הקמץ המתהפך לשוא בכנויים, וכן נמצא משגבי ומנוסי, אך במשקל השיר הזה לא יתכן כי צריך להיות שם יתד, והוי"ו השרוקה [עם] שוא איננה יתד, לכן הוא טעות נפל בנוסחא ודינו להיות ומנוס לי, והחזנים הורגלו לומר והוא נסי ומנוסי מנת כוסי, כדי לעשות הרוז יפה, וכשיבאו עם ה"א הנקבה תמיד המ"ם שואית ושורק אחריה, כמו; משובה, מלוכה, מבוכה, וכן עם התי"ו בראש, כמו; תקומה, תלונה, ובזולת ה"א הנקבה לא יבאו זה המשקל בתוספת מ"ם או תי"ו לעולם:

ב. והכלל כל שם שתמצא במ"ם קמוצה מזו הגזרה בראש, ובארבע השתניותיו במ"ם או בתי"ו שואית, הרי הוא של נחי עי"ן ונמצאים שנים בתוספת תי"ו בסוף והם; נופת, ובושת, וכבר הודעתיך במאמר שלישי בעקר אחד עשר בסימן חמישי כי תי"ו כזאת תבא דגושה בכנויים, כמו; לבשתך ולבושת (שמואל א כ ל), וכן ראוי לומר מן נופת, נפתי, נפתך. ונמצא אחר בתוספת מ"ם בסוף, והוא רקם:

עיקר ד

העקר הרביעי. בביאור שמות נחי העי"ן הבאים בלי תוספת אות:

א. **דע** כי נמצאים שמות מגזרה זו זולת תוספת אות ואינם רק של שני אותיות, ותמיד פ"א הפעל נקודה באחת מן חמש תנועות [הגדולות] בקמץ, כמו; זר, צר, רע. ובצרי כמו; גר, צד, עד. ובחירק כמו; סיר, קיר, עיר. ובחולם אור, יום, טוב. ובשורק כמו; שור, דור: [**ב**.] אבל עם התנועות הקטנות לא נמצאים, ורובם אינם משתנים, והמשתנים משתנים באופנים מתחלפים, כמו; מן יום, יבא הרבוי וכנויו בקמץ, כמו; ימים, ימיו וכולי, וכן מן ראש, ראשים, ראשיו ואין זולתם.

וטוב יבא בסמיכות ובכנוי בשורק, כמו; טוב, טובו וכולי, וזהו כשהוא שם דבר, אבל כשהוא תואר לא ישתנה עיין בשרשי רבי דוד קמחי:

[**ג**.] (ב.) והקמוצים והצרוים לא ישתנו כלל, והסבה תתבאר לך במאמר זה בעקר ח', גם החרוקים והשרוקים רובם לא ישתנו, רק עיר, יבא ברבוי בנוע היו"ד, כמו; עירים, עירות, וכן שוק יבא ברבוי בנוע הוי"ו שוקים, וכן מן קוץ, קוצותיו (שיר השירים ה יא). ומן דוד, נמצא בסירות ובדודים (דברי הימים ב לה יג):

[**ד**.] וגם נמצאים בנוע היו"ד בלשון יחיד, כמו; בית, עין, זית, ליל, חיל, עיר, וכולם בטעם מלעיל, ולולי זה היתה צריכה היו"ד להיות דגושה כדין אחר תנועה קטנה, ובכל ארבע ההשתניות תנוח היו"ד בצרי, כמו; בית, ביתו. זית, זיתו, זיתים. ליל, לילו, לילות. (אלו, אלים) [אילו, אילים]. חיל, חילו. והרבוי בנוע היו"ד בלשון רבים חילים, וכן; מן עיר,

ועירים (בראשית לב טז). והכנוי לגפן עירו (בראשית מט יא), בחירק, ומלה בתים מלה זרה מאד בהיות הדגש אחר התנועה גדולה והטעם מלרע:

[ה.] (ג.) גם נמצאים בויו"ו נעה בלשון יחיד, כמו; און, עול, מות, תוך, בקמץ ובסגול, ואין במשקלם בשלמים, כמו שזכרתי במאמר שלישי בעקר שני בסימן שביעי, ובסמיכות ובכנוי תנוח הויו"ו ברובם, כמו; בתוך העיר (בראשית יח כד), מות ישרים (במדבר כג י). וכן בכנוי לפני מותו (דברים לג א), אל תוכו (ויקרא כא לג) מהשבות אונך (ירמיהו ד יד), ובתוספת ה"א בסוף בנוע הויו"ו, כמו; מותה עולה, וכן נמצא אחר בויו"ו נעה בכנוי בעולה אשר עשה (יחזקאל יח כו), ושוא הוא ממשקל זה, אלא שהוקל ונהפך הסגול לשוא מפני נחות האל"ף כי דינו שוא:

עיקר ה

העקר החמישי. בביאור שמות נחי למ"ד אל"ף:

א. דע כי רובם הם שלש שלשה נקודות, כמו; כלא, פלא, גבא, טנא, והולכים על דרך השלמים פעמים בכנוי בחירק, כמו; כלאו, פלאו, ובפתח, כמו טנאך (דברים כח ה):

[**ב.**] ונמצאים על משקל פעל, כמו; צמא, צבא, ועל משקל פועל, כמו; גומא, סובא, ובא אחד בדגש, והוא כסא, ולא ישתנה בסמיכות, אבל בכנוי ישוב הצרי לשוא ויפול הדגש, כמו; כסאו, כסאך, וכן ברבוי, והוא בלשון נקבות שמה ישבו כסאות (תהלים קכב ה):

[**ג.**] (ב.) וחטא (הוא ממשקל זה, ו)היה ראוי להיות חטא אלא שהוקל, כמו שהוקל (ממשקל) שוא ממשקל פעל כמו שבארתי. והנה חי"ת של חטא בצירי על דרך אותם של חמש נקודות, ולכן בכנוי יבא החי"ת בסגול חטאו, חטאם, כמבואר בעקר שלישי במאמר ראשון בסימן ששי, וברבוי חטאים, אבל ובדרך חטאים (תהלים א א), הוא תואר ממשקל הדגושים אשר לא ישתנו ותאמר בסמיכות ובכנוי הרבים חטאי (עמוס ט י), עמי וחטאיה ישמיד: (ישעיהו יג ט)

עיקר ו

העקר הששי. בביאור שמות נחי למ"ד ה"א:

א. דע כי שמות נחי למ"ד (הם) [ה"א] באים על הרוב בתוספת מ"ם או תי"ו בראש, ונקודים בחריק, ואחריהן שוא נח, כמו; מצוה, מנחה, תקוה, תכלה, ועל אותיות הגרון בפתח, כמו; מחצה, מחתה, תאוה:

[**ב.**] וכל אלו הם ההאי"ן לנקבה, והראיה כי הם מלרע, ועוד כי ישוב לתי"ו רפויה בסמיכות ובכינויים כדין ה"א הנקבה, כמו; מצות יי (תהלים יט ט), מנחת יהודה (מלאכי

ג ד), מצותו, תאותו, ומעטים נמצאים בה"א נוספת, כמו; מן עלה, מעלה ודומיהו שהם מלעיל, כמו שביארתי במאמר שלישי בעקר שמיני בסימן שני:

[**ג**.] (ב.) אכן עם הה"א שרשית נמצאים הרבה, אבל תמיד סגול לפניה, כמו; מקנה, מקרה, משנה, ואם פ"א הפעל גרונית, כמו; מחנה, מעשה, ובזה הם נבדלים מה"א הנקבה והנוספת (שמותם) [שאותם] הם קמוצים, וגם לא ישתנו בסמיכות ובכנוי רק שהסגול ישוב לצרי, כמו; מחנה דן (במדבר ב כה), מרעה עדרים (ישעיהו לב יד), אכן עם תוספת תי"ו בראש לא נמצאה ה"א שרשית לעולם, ובכנויים תחסר הה"א מקנהו, משנהו, מעשהו, ההאי"ן עם הוי"ו לכנוי הזכר, כמו; ידהו, רגלהו, וכן מקני, מקנך, מקנם וכולי, בכולן תחסר הה"א:

עיקר ז

העקר השביעי. בביאור שמות נחי למ"ד ה"א הבאים בתוספת תי"ו או מ"ם בראש, ובתי"ו בסוף:

א. דע כי נמצאים שמות מזו הגזרה בתוספת מ"ם בראש ובתי"ו בסוף, כמו; משכית, מרבית, וגם בתי"ו בראש ובסוף, כמו; תבנית, תכלית:

[**ב**.] ודע כי ראויים להיות מרביית תבניית עם שלשה יודי"ן, האחת היא יו"ד המשך, כמו שהיא אחר למ"ד הפעל בבינוני מבנין הפעיל מפקיד מפקידה, והשנית היא במקום ה"א למ"ד הפעל כי שרשו רבה, בנה, והשלישית היא יו"ד היחס, כמו; עברית, מצרית, וכלם יבאו ברבוים ביו"ד נעה על משקל חמשיות, כמו שכתבתי במאמר שלישי בעקר שלש עשרה, ועוד אדבר בם בספר ההרכבה במלת מבליגיתי:

[**ג**.] (ב.) ונמצאים על זה המשקל שהתנועה האחרונה שורק, וזה דווקא עם תי"ו בראש, כמו; תרבות, תזנות, ונמצא עם המ"ם אנשי מצתך (ישעיהו מא יב), הנפרד ממנו מצות הראוי מנצות כי שרשו נצה, וכן בדברי משנה מלקות, מן לקה.

וזכור כי תמיד המ"ם והתי"ו שבראש אלו הם פתוחים אפילו בלא סבת אות גרונית, ונמצא אחר לבד בתוספת אל"ף בראש ואחותי באזניכם (איוב יג יז), שרשו חוה, והכלל כל שם שתמצא במ"ם או תי"ו בחירק או בפתח בראש, והאות שאחריה שואית ואינן מן השלמים דהיינו שאינו בו שלש אותיות נעות, הרי הוא מנחי למ"ד ה"א, ונמצא שנים לבד בתי"ו שואית בראש, והם תעלה (מלכים א יח לב), תלאה:

עיקר ח

העקר השמיני. בביאור שמות נחי למ"ד ה"א הבאים בלי תוספת אות בראש והם בה"א הנקבה בסוף:

א. **דע** כי נמצאים עוד שמות מגזרה זו עם ה"א הנקבה מהם הפ"א בקמץ, כמו; שפה, מנה, ומהם בצרי, כמו; מאה, פאה, וכלם ישתנו לשוא בראש כדינם:

ב. אכן שמות נחי העי"ן הבאים על שני משקלים האלו לא ישתנו כלל, כמו; מן קמה, צרה, ובסמיכות קמת, צרת, וברבוי קמים, צרים, הקמץ לא ישתנה, וכן הצרויים מנחי העי"ן תאמר (צוד, שב, צידה, שבת) [ציד, שיב, צידה, שיבה], ובסמיכות צדת. שבת עבדך (בראשית מד לא) הצרי לא ישתנה, והטעם בזה כי נחי העי"ן צריכים תמיד תנועה גדולה להורות על וי"ו השרשית הנחה שאחרי הקמץ לפיכך לא ישתנו, אבל בשפה, מנה, פאה, מאה, שלא תבא התנועה הגדולה בפ"א הפעל להורות על נחות ישתנו, ותאמר שפת, פאת וכולי, וזכור זה כי הוא כלל גדול, ועוד אדבר מזה מגזרת הכפולים בעקר י"א בסימן רביעי, והבאים עם ה"א שרשית בסוף אבאר בעקר שאחר זה:

עיקר ט

העקר התשיעי. **בביאור שמות נחי למ"ד ה"א הבאים עם שרשית בסוף**:

א. **דע** כי השמות הבאים עם ה"א שרשית הם מעטים כמו גאה ורם (ישעיהו ב יב), ויצא מגוה (איוב כ כה), ובאים בסגול גאה מאד (ירמיהו מח כט), רעה דוד (שמואל ב טו לז), וברבוי תאמר גאים, רעים, ומן גאה בקמץ יבא הבוז לגא יונים (תהלים קכג ד) ביו"ד נעה, וכן מן גוה תהפך הוי"ו ליו"ד נעה, בסמיכות כמו בגוית (הארבה) [האריה] (שופטים יד ח), והרבוי מלא גויות (תהלים קי ו):

[**ב**.] ודע כי נמצאים הרבה שמות בגזרה זו שתהפך בהם הה"א ליו"ד נחה בסוף ולפניה חירק, והם של ארבע מינים. (האחד שהתנועה הראשונה קמץ כמו; צלי, קלי, ובסמיכות ישובו לשוא צלי, קלי, נקי, וברבוי עניים, נקיים. והשני שהתנועה ראשונה שוא כמו; שבי, פרי, מרי, כלי, ולפעמים ישובו לסגל בהפסק מרי, כלי, לחי, וחצי לצרי ואמר וחצי (שמות כה י), ובכנוים שביך, מריך, תליך, או בחירק שביו, נשיך, וברבים שביהם, שביכם, פרים, או פרהם, ועיין ברד"ק משקל פעי. והשלישי שהתנועה שונה חולם כמו; חלי, חרי, עני, צרי, ובסמיכות ובכנוי ישובו לחטף קמץ חליו, אף על פי שהתנועה אחרונה אינה סגול (בדפוס איזנא נוסף: כמו שכתבתי במאמר שלישי בעקר רביעי סימן שני.), ואפילו [ב]לי סמיכות כל חלי, מה חרי, אל דמי לך. הרביעי שהתנועה ראשונה סגול כמו; משי, פתי, קרי, אל תהי מרי (יחזקאל ב, ח), ובכנוים תנוע היו"ד קרים, וכן אמר רבי שלמה בן גבירול באחד משיריו לבוש משים פירש המשי שלהם.) האחד שהתנועה הראשונה קמץ כמו; צלי, קלי. והשני שהתנועה הראשונה חולם כמו; חולי, עוני. הרביעי שהתנועה הראשונה בסגול כמו; שבי, פרי, כלי, וכשיבא אלו בכינויים

תנוע היו"ד, כמו; שביך, פריך, כליך, וכן מן משי בכנוים תנוע היו"ד, וכן אמר רבי שלמה גבירול באחד משריו לבוש משים, פירש המשי שלהם. וההולמים ישובו לחטף קמץ בסמיכות אף על פי שהתנועה האחרונה אינה סגול כמו שכתבתי במאמר שלישי בעקר רביעי סימן שני ונמצאים בחטף קמץ אפילו בלי סמיכות, כמו כל חלי (דברים כח סא), מה חרי (שם כט כג):

[ג.] (ב.) ואלו המשקלים שזכרתי יבאו לפעמים בתוספת תי"ו בסוף כמו; עמית, צפה הצפית (ישעיהו כא ה), ויש מהם בחולם בסוף כמו; אחות, חמות, ובסמיכות ובכנויים ישובו לשוא כמו; עמיתך, אחותך, חמותך וכולי, והשואים בלי סמיכות חנית, שבית, ולפעמים בשורק בסוף כמו; גלות, חזות, ופ"א הפעל בשוא כמו; שבות, פדות, וכבר כתבתי דרך רבויים במאמר שלישי בעקר שלש עשרה בסימן חמשי, ונמצאים בתוספת נו"ן בסוף כמו; רצון, קלון ודומיהם הוי"ו הנחה, היא במקום ה"א למ"ד הפעל והנו"ן נוספת, ונמצאים בתוספת נו"ן וביו"ד נעה במקום ה"א למ"ד הפעל כמו; בנין, ענין, קנין:

עיקר י

העקר העשירי. בביאור שמות מנחי למ"ד ה"א הבאים משני אותיות:

א. דע כי יש שמות מגזרה זו שהם בלי תוספת אות ותחסר מהן ה"א למ"ד הפעל, אם כן אינם רק של שני אותיות. יש מהם תמיד קמוצים, ויש מהם תמיד פתוחים, ויש לפעמים קמוצים, ולפעמים פתוחים, והם נמנים על פי המסורת, כמו; אב, יד, דג, קו לקו (ישעיהו כא י), צו לצו (שם), וכל אלו מתערבים עם נחי העי"ן וכפולים, ובעקר שאחר זה אתן לך סימנים וכללים איך תכיר אלו מאלו, גם יש מהם נקודים בחירק וביו"ד נחה, והם השמות הנגזרים מהשרשים אשר עי"ן הפעל שלהם אחת מן אותיות וי"ה כמו מן שורש רוה, נאמר רי, אף ברי (איוב לז יא). ומן נחה, ני, מן בניהם קינה (יחזקאל לז לב). ומן ציה, וצי אדיר (ישעיהו לג כא). ומן כוה, כי תחת יפי (שם ג כד). בכלם היו"ד במקום ה"א שרשית והעי"ן נעדרת:

ב. אמנם פי אינו מגזרת אלו, כי שרשו פה שתי אותיות לבד על משקל שה, והוא אחד בסמיכות, ובכנוי המדבר בעדו, רוצה לומר כי אין הפרש בין פי יי (במדבר יד מא), ובין פי המדבר אליכם (בראשית מה יב), וזה היה ראוי להיות פיי, ולכבדות שתי היודי"ן השליכו האחת, לפי הענין תכיר בכל מקום איזהו לסמיכות או לכנויי:

ג. והכלל כל מה שאמרתי בעקר זה ובעקר שלפניו שכל שם של שני אותיות שהוא בתי"ו נוספת בסוף ולפניה חירק או שורק, או שהוא ביו"ד נחה בסוף, בין שהוא של שני אותיות נעות או של אחת או שיש בו יו"ד נעה אחר שני אותיות שרשיות, הרי הוא

מנחי למ"ד ה"א, דו"ק ותמצא. ומה שאמרתי דוקא אחר שתי אותיות שרשיות להוציא השלמים ונחי העי"ן, כי כאשר תבא היו"ד בשלמים היא אחר שלש אותיות שרשיות, כמו חמישיות ודומיהם, ובנחי העי"ן היא תבא אחר האות הראשונה, כמו; בית, זית וכולי, גם לא כללתי בכלל זה כל שם שהוא בנו"ן בסוף ולפניה חולם, כמו; רצון, קלון, פן יטיעוך השמות שבהם הנו"ן שרשית ארון, אדון, וכן מדון מנחי העי"ן שרשי דו"ן:

עיקר יא

העקר האחד עשר. בביאור השמות מהכפולים הבאים בחסרון אות:

א. דע כי רוב שמות הכפל יבואו בחסרון אות כמנהג פעלי הכפל, וישארו בהם רק שני אותיות, כמו; דל, טל, סל, טף, ורובם פתוחים, ומהם קמוצים וידועים על פי המסורת, גם יש הרבה מהם בחולם כמו; עוז, חום, עול, קור, גם בצרי כמו; חן, שן, צל, וכל הקמוצים והצרויים הם נשתנים עם נחי העי"ן, ונחי הלמ"ד כמו שהראתיך במשקליהם ועקריהם:

ב. והנני אתן לך סימן שתוכל להכיר איזה מהם נחי העי"ן, או נחי הלמ"ד, או כפולים, וזה שהכפולים דינם היה לבא בדגש להורות על הכפל של שתי אותיות, לבד אי אפשר להדגיש אחת מהם בדגש חזק, כי אין דגש חזק בראש המלה לעולם, כאשר יתבאר לך בפרק שירה בשיר ח'.

ובסוף המלה לא יבא לעולם דגש, ולכן כשתמצא שם של שני אותיות, ולא ידעת מאיזה גזרה הוא, בזאת יבחן אם יוכל לסבול דגש בכנויו, או ברבויו, או עם ה"א הנקבה, אז הוא מהכפולים:

ג. והמשל מן זך, אם תרצה לדעת מאנה הוא בא, הטל בסופו אות של רבויי, או של כנויי, או ה"א הנקבה, ותמצא זכים, זכיו, זכה. וכן מן חג, חגים, חגו. כלם בדגש אם כן הם מהכפולים, ומן דג, תאמר דגים, דגה הגימ"ל רפויה. אם כן הוא מן הנחים. וכבר נתתי לך סימן במאמר זה בעקר שמיני באיזה אופן תכיר נחי העי"ן מנחי הלמ"ד, ואמרתי כי נחי העי"ן לא ישתנו לעולם, ועל כן מאחר שתאמר מן דגים, דגי הים (בראשית ט ב). שהקמץ נשתנה לשוא, אם כן הוא מנחי הלמ"ד ושרשו גדה, ומן גר, תאמר גרים, גרו הצרי לא ישתנה. אם כן הוא מנחי העי"ן שרשו גור:

ה. והכלל כל שם שתמצא שתי אותיות שרשיות והשנייה ברבוי ובכנוי ובנקבה, הרי מהכפולים ותמיד אחת מהתנועות הקטנות בראש, ואפילו אותם שהם קמוצים על פי המסורת, כמו; ים המלח (בראשית יד ג), תם וישר (איוב א א) ודומיהם, כשיבאו ברבוי ובכנוי ובה"א הנקבה הם פתוחים, כמו תמים תמה, והצרויים יבאו בחירק כמו; שן, שנו. חן, חנו. והחולמים יבאו עם שלש נקודות, כמו מן חוק, חקו. חקי, חקם. וכאשר

יבא עי"ן הפעל נקודה בשוא אז פ"א הפעל בקמץ חטוף, כמו נהלת בעזך (שמות טו יג), וכן חקך (ויקרא י יג), חקכם, כמו שפירש רש"י על עזי וזמרת יה (שמות טו ב) אבל יפה תפש עליו רבי אברהם אבן עזרא עיין שם:

עיקר יב

העקר השנים עשר. בביאור השמות מהכפולים הבאים בתוספת מ"ם או תי"ו בראש:

א. דע כי הבאים בתוספת מ"ם בראש, על הרוב היא קמוצה במשקל שמות נחי העי"ן, אבל יש הפרש ביניהם שאותם בחולם בסוף כמו; מקום, מכון, מלון, ואלו הם בקמץ או בצרי בסוף כמו; מסך, מגן:

ב. ועוד יש הפרש כי כמו [נחי] העי"ן הם משתנים מקמץ לשוא, כמו שידעת, ואלו לא ישתנו כמו; מן נגן, תאמר מגן, מגינים, מגיני. הקמץ לא ישתנה, והטעם כי הוא במקום דגש, על כן לא יוכל להשתנות כאשר כבר אמרתי פעם ופעמים שהדגושים לא ישתנו:

ג. גם נמצאים מעטים במ"ם חולם על משקל נחי פ"א יו"ד, וגם באלו יש הפרש שאותם הם בקמץ, או בצרי בסוף כמו; מושב, מוקש, ואלו הם בפתח כמו; מן רדד, מעשה מורד (מלכים א ז כט). מן רכך, והבאתי מורך (ויקרא כו לו). והם מעט מזער:

ד. אכן עם הנקבה הם רבים, והם טובים להכיר כי הם גדושי העי"ן כמו; מגילה, מחיתה, ועם תי"ו כמו; תפלה, תחנה, ונמצא אחד בתוספת מ"ם בסוף והוא חנם, מן חנן:

עיקר יג

העקר השלש עשרה. בביאור שמות של ד' או ה' אותיות:

א. דע כי נמצאים כפולים של ארבע אותיות רוצה לומר שבין שני אותיות כפולות שבסוף, יבא בפעם אחרת פ"א הפעל, כמו; מן ברר, ברבורים. מן בקק, בקבוק. מן צלל, צלצל. מן קדד, קדקד (ודומיהם):

[**ב.**] ועוד נמצאים כפולים של ארבע אותיות ונכפלה בהם למ"ד הפעל, כמו; רענן, שאנן, חכליל, (ודומיהם, ונמצאים עם) [ועם] ה"א הנקבה (כמו) שערורה, וביו"ד נוספת שערוריה:

[**ג.**] (ב.) ונמצאים כפולים של חמש אותיות רוצה לומר כפולים העי"ן והלמ"ד, כמו; ירק, ירקרק. ומן אדום, אדמדם. ומן אסף, אספסוף ודומיהם:

[**ד.**] (ג.) ונמצאים של חמש אותיות שאין (אחת) דומה לחברתה כמו; שעטנז, צפרדע (ודומיהם), יש אומרים שהם מורכבים כמו; שעטנז, שוע טוע ונוז (תורת כהנים- קדשים פ"ד, פי"ח, ויבמות דף ה:). צפר דע, רוצה לומר שיודע הבקר. וכן של ארבע אותיות פלגש, פלג, אשה, ויותר נכון לומר כי הם שמות מלשון מצרי או בבלי או פרסי. וכלל אומר

לך כי כל מלה אשר היא של (ד' או ה') [חמש] אותיות אינה מלשון הקדש, וכן פתשגן (אסתר ג יד), אדרכמונים, אחשתרנים (שם ח י), אחשדרפנים (שם ט) ודומיהם כאשר אבאר בהקדמת ספר ההרבכה.

(ד.) ויש שמות שיש בהם אל"ף בראש או נו"ן בסוף, ויש בהם מחלוקת אם הם שרשיות או נוספות, כמו; אבנט, חשמן, וכן ארגמן, ורבים באלה יש אומרים שהאלפי"ן והנוני"ן נוספות, באל"ף אזרוע, ובנון של זכרון:

[ה.] ואשר הם של ארבע אותיות נבדלות הם רבים מאד, כמו; כפתור, ספרד, גרזן, ברזל, גזבר, סרפד, טפסר ודומיהם. וכבר ידעת כי הקמוצים והצרויים בסוף ישתנו, ותראה בשלמים ותלמוד מאותן של שלש אותיות כי דרך אחד להם על הרוב:

[ו.] (ה.) גם נמצאים מרובעים הבאים דגושים ברבוי והם אותם שהנקודה האחרונה פתח כמו; מן חשמל, נאמר הרבוי חשמלים. וכן כעין החשמלה (יחזקאל ח ב) דגושה הלמ"ד, וכן מן וגנזביו (דברי הימים א כח יא), נאמר גנזך, גנזכים. וכן מן ברב (סרעפי סרעף) [שרעפי שרעף] (תהלים צד יט) כלם פתוחים, וכן מן יאתיו חשמנים (תהלים סח לב), נאמר חשמן אגידיאו יר"ה. אשר בשמו חברתי הספר הזה ברומא. בשנת לרומא. כמבואר בהקדמה:

(**נשלם ספר הבחור**:)

שיר לחתימת הספר

שיר זה עשיתי ברומא. בסוף ההעתקה הראשונה:

(ב' תנועות ויתד. וב' תנועות. ב' תנועות ויתד וב' תנועות.)

בעל דברים מה כיום לך אצל. שבעים זקנים או אל אהרן וחור:

כלך למדברך אצל יסוד דקדוק. הנה בספר זה נקרא שמו בחור:

אתו לשון זהב טהור ואדרת. שפה לפיו סביב נחמד בבוץ וחור:

דבר אשר יקשה ממך שאל אותו. יגיד לך מענה תכף בלי אחור:

לשואלים אותו ספר למי אתה. יאמר לאליה כנוי שמו בחור:

וזאת השירה אשר חברתי בההעתקה שניה. (**נוסף בדפוס פ**'):

אשוע וגם אקרא לאישים. נערים זקנים גם ישישים:

לכו אלי אלמדכם כללי. לשון קדש והם פנים חדשים:

יסוד דקדוק הלא בדוק בספרי. ליודעי דת ודין חכמי חדשים:

הלא אוציא לאור בו תעלומות. ואגידה נצורות המפרשים:

לארבעה נגידי מאמרים. אחלקהו לבאר הדרושים:

ועקרים שלש עשרה לאחד. דהינו הם שנים וחמשים:

יהי ספרי בשם בחור מכנה. ישמח אלהים ואנשים:

בעשרה לשונות ערבים נאמר שיר זה:

וכן עניתי אל תבזה:

[יתד וב' תנועות. ויתד וב' תנועות בדלת ובסוגר].

אשבח / לאלי יה ואקוד. ליוצר אור / ולמעריב / ערבים:

הביננו / עשות ספר בדקדוק. דבריו צוף / וכדבש נ / ערבים:

וכללתי / כללים בו / קצרים. חדשים גם / ישנים / מו / ערבים:

ובו ראיות / חזקות כ / אריות. וחרו מ / זאבי ה / ערבים:

וכל ספרי / המדקדקים / לפניו. כמו שתים / אשר אין בם / ערבים:

וטוב מפז / ומזהב / ומכל סחר. רוכלים / ועורבי מ / ערבים:

קנהו דוד / ובו תעמול / ותעל. כיונק עץ / ובשרשי / ערבים:

ואף אם אין / לך כסף / מחירו. לקחהו / אבל תתן / ערבים:

בכן נזכה / לקבץ שה / פזורה. תקבץ אל / אשר רוכב / ערבים:

והגואל / לישראל / יגל אל. במגריאל / וישמעאל / ערבים:

והרוצה לדעת עת / פרטו. הלא יקח / בידו מן / ערבים:

תם ונשלם תהלה לאל עולם:

ביום ג' כ"ג מרחשון שי"ז לפ"ק בבות מיסי' ווינטורין רופיניל"ו בשם הסופר כמ"ר **מאיר** ונ"ו ב"ר אפרים זצ"ל מפדובה.

ואל יזכנו לעשות ספרים הרבה אין קץ ויגדיל תורה ויאדיר

אמן: